

QUENTIN SKINNER

MACHIAVELLI

KÜLTÜR KİTAPLIĞI 169

DOST

KÜLTÜR KİTAPLIĞI: 169

D

Quentin Skinner

Cambridge Üniversitesi'nde "Regius" modern tarih profesörü olan Skinner, alanının yaşayan en tanınmış ve saygın bilim insanlarından biri olarak kabul görür.

Skinner, Quentin
Machiavelli
ISBN 978-975-298-574-2 / Türkçesi: Nursu Örge
Haziran 2017, Ankara, 147 sayfa
Kültür Kitaplığı: 169; Siyasetbilim: 11

MACHIAVELLI

Quentin Skinner

DOST

ISBN 978-975-298-574-2

Machiavelli
Quentin Skinner

Türkçesi, Nursu Örge

Yayına hazırlayan, Rojda Yıldırım

Teknik hazırlık, Mehmet Dirican

Erdal Akalın - Dost Kitabevi
Sertifika No: 12386
Paris Cad. No: 76/7, Kavaklıdere 06680 Ankara
Tel: (0.312) 435 93 70 • Faks: (0.312) 435 79 02
www.dostyayinevi.com • bilgi@dostyayinevi.com

Baskı, Pelin Ofset Ltd. Şti.
Sertifika No: 16157
İvedik Organize Sanayi Bölgesi, Matbaacılar Sitesi
1514. Sokak no: 28-30 Yenimahalle / Ankara
Tel: (0.312) 395 25 80-81 • Faks: (0.312) 395 25 84

İÇİNDEKİLER

Önsöz

Bu girişin eski bir versiyonu 1981'de, Past Masters serisinde daha önce yayımlanmıştı. Keith Thomas'a bana bu seriye katkı sağlama fırsatı verdiği, Oxford University Press'e (özellikle Henry Hardy'ye) editoryal yardımları ve John Dunn, Susan James, J. G. A. Pocock ve Keith Thomas'a orijinal metni büyük bir titizlikle okudukları ve pek çok kıymetli yorum sağladıkları için minnettarım. Bu yeni baskının hazırlığında uzman desteğini esirgemeyen, müthiş sabrıyla ve beni yüreklendirmesiyle başta Shelley Cox olmak üzere tüm editör kadrosuna müteşekkirim.

Bu yeni baskı için metni baştan aşağı gözden geçirdim ve kaynakçayı da güncelledim, ancak savımın temel çizgisine hiç dokunmadım. Benim için Machiavelli hâlâ esas olarak hümanist siyasal düşüncenin neo-klasik bir formunun temsilcisi. Buna ek olarak, siyasal görüsünün en özgün ve yaratıcı yönlerini anlamanın en iyi yolu, bu görüleri okurken, ona miras kalan ve olumladığı hümanist varsayımlara karşı, onları bir tepki olarak gelişen bir dizi polemik –hatta bazen taşlama– olarak değerlendirmek gerektiği düşüncesidir. Buradaki temel amacım her ne kadar Machiavelli'nin devlet idaresi üzerine görüşlerini anlaşılır

bir biçimde aktarmak olsa da, bu yorumlamanın alanın uzmanlarının da ilgisini çekeceğini umuyorum.

Boethius, Cicero, Livius, Sallustius ve Seneca'dan yaptığım alıntılar için Loeb Classical Library'nin yayımladığı çevirileri kullandım. Machiavelli'nin *Correspondence*, *Legations ve Caprices* (Ghiribizzi) olarak geçen eserlerinden yaptığım alıntıların çevirileri bana aittir. *Prens* alıntıları için çevirisini Russell Price'ın üstlendiği *The Prince* (yay. haz.: Quentin Skinner ve Russell Price, Cambridge, 1988) kitabından faydalandım. Machiavelli'nin diğer eserlerinden yapılan alıntılar için Allan Gilbert'in mükemmel bir İngilizceyle çevirdiği *Machiavelli: The Chief Works and Others* (3 cilt, Duke University Press, 1965) adlı eseri (kendilerinin izniyle) kullandım. *Correspondence* ve *Legations*'tan alıntı yaparken parantez içinde "C" ya da "L" olarak ve aynı zamanda her alıntının kaynak sayfasını da belirttim. Machiavelli'nin diğer eserlerine atıf yaparken hangi metinden alıntı yaptığımı açıkça belirttim ve sayfa referanslarını parantez içine aldım. Yararlandığım tüm baskıların ayrıntılı bir listesi "Machiavelli'nin metinde alıntılanan eserleri" bölümünde bulunabilir.

Çeviriler konusunda iki hususu daha belirtmem gerekiyor. Machiavelli'nin anlatım biçimine mümkün olduğu kadar yakın kalabilmek için Gilbert'in çevirilerine birkaç yerde müdahale etme cüretini gösterdim. Ve Machiavelli'de son derece önemli olan *virtù* (Latince virtus) kavramının modern İngilizcede karşılığını ne tek bir sözcükle ne de dolaylı biçimde vermenin mümkün olduğuna dair düşüncemden burada da vazgeçmedim. Bu doğrultuda, bu kavramları baştan sona kendi orijinal formlarında

bıraktım. Elbette, böyle yaparak anlamlarını tartışmadığımı söylemeye çalışmıyorum, bilakis, metnin büyük bir bölümü Machiavelli'nin bu kavramlarla ne kastettiğinin bir izahı olarak okunabilir.

Giriş

Machiavelli yaklaşık 500 yıl önce ölmüş olmasına karşın, siyaset arenasında sinsilik, ikiyüzlülük ve art niyet gibi kavramlarla özdeşleşmiş olan adıyla yaşamaya hâlâ devam ediyor. Shakespeare'in deyişiyle "Kanlı Machiavelli", muhafazakâr ya da devrimci olsun, her zaman her kesimden ahlakçının nefret oklarının hedefinde olmuştur. Edmund Burke, Fransız Devrimi'nin "demokratik tiranlık"ının temelinde "makyavelist bir politikanın iğrenç ilkeleri" olduğunun açıkça görülebildiğini söylemişti. Marx ve Engels, "makyavelist politika"yı asıl temsil edenlerin devrimci değişimlerin yaşandığı dönemlerde "demokratik güçleri felce uğratma" girişiminde bulunanlar olduğunu vurgulamış ve makyavelizme şiddetle saldırmışlardır. En nihayetinde her iki taraf da şu noktada hemfikirdir: Makyavelizmin musibetleri, siyasal yaşamın ahlaki dayanağına yönelik en büyük tehditi oluşturur.

Machiavelli'nin adı öylesine kötüye çıkmıştır ki siyasal çekişmelerde bir makyavelist olarak itham edilmek hâlâ ciddi bir suçlama olmaya devam etmekte. Örneğin, Henry Kissinger, 1972'de, *The New Republic*'de yayımlanan ünlü bir söyleşide, felsefesini açımlarken bir başkan danışma-

nı olarak oynadığı rolden bahsettiği sırada muhabir şöyle demişti: "İnsan sizi dinlerken ABD başkanı üzerinde ne kadar etkiniz olduğundan ziyade, asıl sizin ne kadar Machiavelli etkisi altında olduğunuzu düşünmeden edemiyor." Bu öyle bir imaydı ki Kissinger bunu derhal ve telaşla inkâr etti. Bir makyavelist miydi? "Hayır, kesinlikle, söz konusu bile değil." Peki, Machiavelli'den hiç mi etkilenmemişti? "Zerre kadar bile olsa hayır."

Peki, Machiavelli nasıl olmuştu da bu denli kötü bir şöhret edinmişti? Bunu gerçekten hak ediyor muydu? Başlıca yapıtlarında siyasete ve siyasal ahlaka dair öne sürdüğü görüşler aslında neydi? Bu kitap boyunca işte bu soruları yanıtlayabilmeyi umuyorum. Machiavelli'nin öğretilerinin anlaşılabilmesi için öncelikle bizzat *Prens*'te uğraşmak durumunda kaldığı sorunların yeniden değerlendirilmesi gerektiği üzerinde duracağım. Bu çerçeveden bakabilmek için de ilkin bu yapıtların düzenlendikleri bağlamı –16. yüzyıl başında İtalyan kent-devleti yaşamının siyasal bağlamı yanında, klasik felsefe ve Rönesans felsefesinin entelektüel bağlamı– yeniden inşa etmemiz gerekiyor. Machiavelli'yi düşüncelerinin şekillendiği dünya içine bir kez oturttuktan sonra, artık yaşadığı çağa egemen olan ahlaki kabullere karşı başlattığı saldırıdaki o sıradışı özgünlüğün kıymetini de anlamaya başlayabiliriz. Ve onun kendi ahlaki bakış açısının çıkarımlarını kavradığımız zaman, adının neden her siyasal erk ve liderlik tartışmasında bu denli sık anıldığını daha rahat anlayabiliriz.

I. Bölüm

DİPLOMAT

Hümanist altyapısı

Niccolò Machiavelli 3 Mayıs 1469'da Floransa'da dünyaya geldi. Machiavelli doğduğu şehirde yaşananlar esnasında ilk etkin rolünü 1498'de oynamıştı, ki rejimi kontrol eden Savonarola da iktidardan aynı yıl düşmüştü. San Marco'nun Dominiken başrahibi olmadan önceki dört yıl boyunca Floransa siyasetini kehanetvari vaazlarıyla etkisi altına almış olan Girolamo Savonarola, Nisan ayında sapkınlık gerekçesiyle tutuklandı; çok geçmeden kentin yönetici meclisi Savonarola'nın kalan destekçilerini de hükümetteki görevlerinden azletmeye başladı. Bu olayın ardından işini kaybedenlerden biri de şansölye yardımcısı Alessandro Braccesi'ydi. Bu makam başlangıçta boş bırakılsa da, birkaç haftalık bir gecikmenin ardından, adı neredeyse hiç duyulmamış biri olan Machiavelli'nin bu göreve getirilmesi önerildi. Sadece 29 yaşındaydı ve daha önce hiçbir idari tecrübesi olmamıştı. Gene de, adaylığı konu-

Resim 1. Machiavelli'nin Floransa'da 1498'den 1512'ye dek şansölye yardımcılığı yaptığı Palazzo Vecchio.

sunda herhangi bir sıkıntı yaşanmamış gibiydi ve zaten 19 Haziran'da Büyük Meclis tarafından beklendiği gibi şansölye yardımcılığı görevi tasdik edildi.

Machiavelli şansölyeliğe adım attığı dönemde, belli başlı makamlara kimin nasıl getirileceğine dair oturmuş bir usul vardı. Makamlara talip olan memurlardan diplo-

matik becerilerini kanıtlarla sergilemeleri dışında, beşeri olarak bilinen dallarda da yüksek bir yeterlik derecesi göstermeleri beklenirdi. *Studia humanitatis* kavramının kökeni, başta eğitsel idealleri 14. yüzyılın İtalyan hümanistleri tarafından yeniden canlandırılan ve üniversitelerle İtalyan kamu yaşamının düzenlenmesinde güçlü bir etkisi olan Cicero olmak üzere, Roma kaynaklarına dayanır. Hümanistlerin en ayırt edici özellikleri, "hakiki anlamıyla insani" bir eğitime uygun içerikleri tanımlayan belirli bir kurama gösterdikleri sadakattir. Bu hümanistler öğrencilerinden öncelikle Latinceye hakim olmalarını, ardından retorik ve klasik figürlerin üsluplarının bire bir uygulamasına geçmelerini ve son olarak çalışmalarını İlkçağ tarihi üzerine yakın bir okuma ve ahlak felsefesiyle tamamlamalarını beklerlerdi. Cicero'nun da defalarca altını çizdiği gibi, vatanımıza iyi bir şekilde hizmet edebilmemiz için ilkesel açıdan edinmemiz gereken değerler bu dallar sayesinde gelişebilirdi: Kamu yararı için şahsi menfaatlerimizi bir kenara bırakmaya hazır olmak, yozlaşmaya ve tiranlığa karşı mücadele etme arzusu ve gayelerin en yücesi, yani kendimiz için olduğu kadar vatanımızın şanı ve şerefi için yanıp tutuşmak.

Bu inançlara giderek daha fazla tutunan Floransalılar kentin yönetiminde en saygın konumlara gelmeleri için önde gelen hümanistlerine çağrılarda bulunmaya başladılar. Coluccio Salutati'nin 1375'te şansölyeliğe getirilmesi de uygulamanın başlangıcı olarak düşünülebilir, ki onun ardından bu uygulama artık bir kaide haline geldi. Machiavelli bir yetişkin olmadan önceki dönemde şansölye Bartolomeo Scala idi; Scala tüm bu süreç içinde üniversitede

profesör olarak kalmış ve çoğunlukla hümanist konular ve ahlaki bir incelemeyle *History of Florentines* (Floransalıların Tarihi) gibi başlıca eserlerini yazmaya devam etmişti. Scala'nın halefi Marcello Adriani bizzat Machiavelli'nin şansölyeliği döneminde de aynı gelenekleri sürdürdü. Adriani de şansölyeliğe üniversitede bir kürsüden tayin edilmişti ve o da Latince öğrenimi üzerine bir ders kitabı ve *On the Education of Florentine Nobility* (Floransalı Asilzadelerin Eğitimi Üzerine) başlıklı, anadilinde bir inceleme de içeren hümanist eğitimle ilgili eserler yayımlamıştı.

İşte, bu ideallerin bu denli yaygın oluşu da Machiavelli'nin cumhuriyetin yönetiminde büyük sorumluluk gerektiren bir göreve nasıl görece bu kadar genç bir yaşta getirildiğini açıklamaya yardımcı olabilir. Zira zengin ve yeterince aristokrat olmayan ailesi kentin en asil hümanist çevreleriyle hep sıkı bir ilişki içinde olmuştu. Ekmeğini avukatlık yaparak kazanan babası Bernardo beşeri bilimlerin ateşli bir öğrencisiydi. İçlerinde, 1483 tarihli, kendisiyle "dost ve sırdaş" addettiği Bernardo Machiavelli arasında geçen bir diyalog biçiminde gelişmiş *On Laws and Legal Judgements* (Kanunlar ve Hukuki Yargı Üzerine) risalesinin yazarı Bartolomeo Scala'nın da bulunduğu birçok önemli âlimle de oldukça yakındı. Dahası, Bernardo'nun 1474 ile 1487 arasında tuttuğu *Diary*'den de (Günlük) anlaşıldığı üzere, Bernardo, oğlu Niccolò'nun henüz bir çocuk olduğu tüm bu dönem boyunca, Rönesans'a özgü "beşeri bilimler" kavramı üzerine inşa edilen belli başlı klasik metinler üzerine inceleme ve araştırmalarda bulunmuştu. Günlüğüne 1477'de Cicero'nun *Philippics*'ini (Philippicae Söylevleri) ve 1480'de de yine onun en muhteşem retorik

yapıtı olan *De Oratore*'yi (Hitabet Üzerine) ödünç aldığını kaydeder. Ayrıca, 1470'lerde de Cicero'nun en önemli ahlaki incelemesi olan *De Officiis*'i (*Yükümlülükler Üzerine*) defalarca ödünç aldığını ve 1476'da da Livius'un *History* (Tarih) eserinin bir nüshasını edindiğini de biliyoruz – aynı metin, yaklaşık kırk yıl sonra oğlunun siyaset felsefesi alanında verdiği en uzun ve en iddialı yapıt olan *Discourses* (Söylevler) başlıklı eserinin de anahatlarını oluşturacaktı.

Bernardo'nun *Günlük*'ünde oğluna *studia humanitatis* alanında epey bir masraflı olmasına karşın –ki tümünü kaygıyla ve kalem kalem not etmiştir– mükemmel bir temel sağlamayı da ihmal etmediği açıkça görülebilir.* Machiavelli'nin eğitimine yedinci yaşını doldurur doldurmaz resmi eğitiminin ilk aşaması olan Latince öğrenimiyle başladığını babasının "küçük oğlum Niccolò Üstad Matteo'ya gitmeye başladı" sözlerinden öğreniyoruz. Machiavelli on ikisine geldiğinde artık ikinci aşamaya geçmiş ve ünlü bir okul müdürü olan ve Machiavelli'yle aynı kuşaktan gelen hümanistlerin en tanınmışlarına eğitmenlik yapmış Paolo da Ronciglione'nin himayesine girdi. Bernardo *Günlük*'üne 5 Kasım 1481'de düştüğü notta bu bir sonraki aşamayı "Niccolò artık kendi başına Latince metinler hazırlayabiliyor" –klasik üslubun en iyi örneklerini model almak suretiyle uygulanan standart bir hümanist yöntemle– diyerek büyük bir övünçle paylaşmıştı. Anlaşılan o ki, en nihayetinde –tabii Paolo Giovio'nun sözüne güvenmek kaydıyla– Machiavelli eğitimini tamamlamak

* Bernardo Machiavelli, *Libro di Ricordi*, yay. haz.: C. Olschki (Floransa, 1954), s. 11, 31, 35, 58.

üzere Floransa'daki üniversiteye gönderilmiş olabilir. Giovio *Maxims* (Vecizeler) başlıklı eserinde Machivelli'nin klasik eğitiminin "en iyi kısmını" Marcello Adriani'den aldığını belirtir; ve, daha önce gördüğümüz üzere, Adriani birinci şansölyeliğe getirilmeden önceki yıllarında üniversitede bir kürsü sahibiydi.

İşte, Machiavelli'ye 1498 yazında nasıl birden bire hükümette bir mevki verildiğini açıklayan ipucu da belki bu hümanist altyapıda saklıdır. Adriani de birinci şansölyelik görevini aynı yılın başlarında üstlenmişti ve bu doğrultuda, rejim değişikliği nedeniyle şansölyelikte boşalan kadroları doldururken, Machiavelli'nin beşeri bilimlerde gösterdiği yetenekleri hatırlayıp bunları mükafatlandırmaya karar vermiş olması da akla yatkın. Dolayısıyla, Machiavelli'nin kamusal alandaki kariyerine yeni Savonarola karşıtı hükümette başlamış olması büyük ihtimalle Adriani'nin himayesi sayesinde gerçekleşmişti – muhtemelen Bernardo'nun hümanist dostlarının da etkisiyle birlikte.

Diplomatik görevler

Machiavelli'nin resmi konumu iki çeşit sorumluluk gerektiriyordu. 1437'de düzenlenen ikinci şansölyelikte, temel olarak, Floransa'ya ait bölgelerin idaresiyle ilgili yazışmalar yürütülüyordu. Ne var ki, bu bölümün baş sorumlusu olan Machiavelli aynı zamanda birinci şansölyeye bağlı altı bakandan da biriydi ve, bu liyakat uyarınca, kendisine kısa bir süre için cumhuriyetin dış ve diplomatik ilişkilerinden sorumlu Savaş Onlusu'na da hizmet etme

görevi verilmişti. Bu da şu anlama geliyordu: Olağan vazifelerine ek olarak, Onlu'yu temsilen yurtdışına seyahat etmesi gerekecek ve buralardaki elçilerin sekreterliğini yapacak ve dışişleriyle ilgili ayrıntılı raporlar göndermelerine yardımcı olacaktı.

Bu tür bir görevde ilk kez yer alma fırsatı ise o ve Francesco della Casa Fransa Kralı XII. Louis'nin maiyetine "ivedilikle yerine getirilmesi" koşuluyla Temmuz 1500'de tayin edildiklerinde doğdu (L70). Elçiliğe getirilme kararı, Pisa'ya karşı yürütülen savaşta yaşanan zorluklar nedeniyle alınmıştı. Pisalılar 1496'da isyan bayrağını çekmiş ve takip eden on dört yıl boyunca devam eden bağımsızlık çabalarını bastırma girişimlerinin tümünü de savuşturmayı bilmişlerdi. Gelgelelim, Fransızlar 1500'de Floransalılar'a kenti geri alabilmeleri için yardım etmeyi kabul ettiler ve kenti kuşatmak üzere bir birlik sevk ettiler. Ne var ki, bu da büyük bir başarısızlıkla sonuçlandı: Floransalılar'ın tuttukları paralı Gaskon askerleri mevzilerini terk ettiler; İsviçreli destekçiler ücretlerini az bularak kazan kaldırdılar ve taarruz yüz kızartıcı bir biçimde sonlandırılmak zorunda kaldı.

Bu olayın ardından Machiavelli şu talimatı verdi: "Bu girişimin sonuçsuz kalmasında bizim tarafımızın kesinlikle hiçbir kusuru ya da ihmali olmadığı gösterilmeli"; aynı zamanda, mümkünse, Fransız komutanın "namussuzca ve korkakça" hareket etmiş olduğu "intibası yaratılmalı" (L 72, 74). Ancak, Machiavelli ve della Casa XII. Louis'nin huzuruna çıkar çıkmaz gördüler ki, Floransalılar'ın bu başarısızlıklar hakkında öne sürdüğü bahaneler karşısında kral hiç de oralı değil gibiydi. Bilakis, gayet kötü ida-

re edildiği aşikâr olan bir yönetimden ilerisi adına ne gibi gerçekçi bir beklentileri olduğunu öğrenmek istiyordu. Bu görüşme, Louis ve başdanışmanları Florimond Robertet ve Rouen başpsikoposuyla aralarında gerçekleşecek tüm müteakip müzakerelerin gidişatını da belirlemiş oldu. Machiavelli her ne kadar Fransız maiyetindeki görevinde yaklaşık altı ay kadar daha kalsa da, netice olarak bu ziyaret ona Fransızlar'ın politikalarından ziyade İtalyan kent-devletlerinin giderek daha da belirsiz bir hal almaya başlayan durumuyla ilgili bir şeyler öğretmişti.

Aldığı ilk ders şu olmuştu: Floransa'nın yönetimsel işleyişi çağcıl krallık gelenekleriyle yetişmiş biri için saçmalık derecesinde istikrarsız ve kırılgandı. Temmuz sonuna gelindiğinde kentin yönetici meclisi Fransa'yla olan ittifakın koşullarının yeniden müzakere edilmesi için bir elçi daha göndermeleri gerektiği sonucuna vardı. Machiavelli Ağustos ve Eylül ayları boyunca yeni elçilerin Floransa'dan yola çıkıp çıkmadıklarını öğrenmek için bekledi durdu ve beri yandan Rouen başpsikoposuna da sürekli elçinin her an gelebileceği teminatını vermek zorunda kaldı. Ekim'in ortasına gelindiğinde, ki hâlâ gelen giden yoktu, başpsikopos aldığı bu kaçamak cevaplar karşısında artık saygısını yitirdiğini açıkça göstermişti. Elçinin söz verildiği gibi geleceğini temin eden bir haber alan Machiavelli yaşadığı hüsranı tam olarak şu sözlerle yanıtlamıştı: "Bu söyledikleriniz pekâlâ doğru olabilir, ancak elçi buraya vardığında hepimiz çoktan ölmüş olacağız" (L 168). Ne var ki, Machiavelli için asıl aşağılayıcı olan, sahip oldukları askeri güç ve servetin gerçekliği düşünüldüğünde, memleketinin bu kendini beğenmiş tavrının Fransızlar arasında alay konusu

haline geldiğini öğrenmesiydi. *Signoria*'ya Fransızlar "yalnızca ordusu güçlü ya da parası yeterli olanlara" kıymet verirler demek zorunda kalmış ve "sizin durumunuzda her iki koşulun da noksan olduğu görülüyor" kanısına varmıştı. Machiavelli "haşmetmeabın İtalya'daki iyelikleri azametiniz sayesinde güvence altına alınabilir" diyerek bir konuşma yapmaya çalıştıysa da "artık her şey beyhude"ydi, çünkü Fransızlar tüm bunlara gülüp geçmekle yetinmişlerdi. Acı gerçeği de itiraf etmişti: "Size Beyefendi Hiç diye hitap ediyorlar" (L 126 ve n.).

Machiavelli bu derslerden özellikle de ilkini iyice özümsedi. Siyaset üzerine yazdığı daha olgun metinleri, işleri sürüncemede bırakmanın, kararsız görünmenin ahmaklığına dair ve hem savaşta hem de siyasette cesur ve hızlı adımlar atılması gerekliliğiyle ilgili uyarılarla doludur. Öte yandan, İtalyan kent devletlerinin bir gelecekleri olmadığı varsayımını kabul etmeye asla yanaşmadı. Machiavelli, Fransa, Almanya ve İspanya gibi çok daha üstün güçlere son bir kez ve amansız bir biçimde boyun eğişlerine kendi yaşamında tanık olmak durumunda kalacaksa da, kent devletlerinin tekrar toparlanmak ve bağımsızlıklarını sürdürebilmek için yeterli beceriye sahip oldukları varsayımına dayanarak, bunların askeri ve siyasi düzenleri üzerine kuramlar geliştirmeye devam etti.

Fransa'daki görevi Aralık 1500'de biter bitmez Machiavelli memleketine geri döndü. Yokluğunda kız kardeşi hayatını kaybetmişti, babası da yola çıkmadan çok kısa bir süre önce ölmüştü ve bu sebeplerden ötürü (*signoria*'ya yakınırken) ailevi durumunun "tam bir keşmekeş içinde" olduğunu söylemişti (L 184). Ayrıca, mesleğinden yana da

bazı kaygıları vardı, çünkü Ekim sonunda kendisiyle iletişime geçen asistanı Agostino Vespucci "şayet geri dönmezse şansölyelikteki yerini tamamen yitireceğine" (C 60) dair bir söylentiyi iletmişti kendisine. Dahası, bundan kısa bir süre sonra Machiavelli'nin Floransa'dan fazla uzaklaşmasını önleyen bir başka gerekçe daha oluştu: 1501'in sonbaharında evlendiği Marietta Corsini ile yaşadığı flört. Machiavelli'nin hikâyesinde Marietta her ne kadar belli belirsiz bir figür gibi gözükse de, yazdığı mektuplara bakılırsa, ona altı çocuk veren, ihanetlerini sabırla sineye çeken ve en nihayetinde ondan neredeyse çeyrek yüzyıl daha fazla yaşayan bu kadına duyduğu sevgi hiç tükenmemişti.

Machiavelli'nin çoğunlukla Floransa ve civarında geçirdiği sonraki iki yıllık dönemde sınırları tehdit etmeye başlayan yeni bir askeri güç *Signoria*'yı kaygılandırmaya başladı: Bu gücün sahibi Cesare Borgia idi. Borgia Nisan 1501'de babası Papa VI. Alexander (Roderic de Borja) tarafından Romagna dükü ilan edilmişti. O da bu yeni ve ses getiren unvanına uygun düşecek topraklar elde etmek amacıyla ve büyük bir küstahlıkla bir dizi askeri harekat başlattı. İlk önce Faenza'yı ele geçirdi ve Eylül 1501'de girdiği Piombino'yu kuşattı. Daha sonra bizzat kuzeye ilerleyip yıldırım hızıyla gerçekleşen bir darbeyle Urbino dükalığını alırken, vekilleri de 1502'nin ilkbaharında Val di Chiana'yı Floransa'ya karşı isyana kışkırttı. Tüm bu başarılarla iyice coşan Borgia, Floransalılar'la resmi bir ittifak yapmayı talep etti ve şartlarını iletmek üzere bir elçi göndermelerini istedi. Bu çok hassas görev için seçilen kişi ise daha önce Borgia ile Urbino'da karşılaşmış olan Machiavelli olmuştu. Machiavelli 5 Ekim 1502'de bu

göreve tayin edildi ve iki gün sonra da Imola'da dükün huzuruna çıktı.

Bu görev Machiavelli'nin diplomasi kariyerine yön veren en önemli dönemin de başlangıcı oldu; artık ona en çok keyif veren rolü oynayabilecek, ilk elden bir gözlemci olabilecek ve çağcıl devlet idaresine katılabilecekti. Ek olarak, politikalarını nasıl geliştirdiklerini izleme imkânı bulduğu liderlerin çoğuyla ilgili kesin yargılarına da yine bu dönemde vardı. Machiavelli'nin *Legations* (Orta Elçilikler) başlıklı eserinin sadece daha sonra oluşacak siyasal görüşlerinin bir "hammadde"si ya da kaba bir "taslak"ı olduğu, bu görüşleri üzerine zorunlu emeklilik yıllarında yeniden çalıştığı ve hatta gözlemlerini de yine bu yıllarda idealleştirdiği söylenir genellikle. Ne var ki, birazdan da göreceğimiz üzere, *Orta Elçilikler* incelendiğinde, Machiavelli'nin değerlendirmelerinin ve hatta vecizelerinin genellikle bir anda ortaya çıktığı, *Söylevler*'in ve özellikle de *Prens*'in sayfalarına da neredeyse hiçbir değişikliğe uğramadan aktarıldığı görülebilir.

Machiavelli, Borgia'nın sarayında yaklaşık dört ay sürdürdüğü bu görevi boyunca, dükle pek çok kez baş başa sohbet etme fırsatı bulmuş ve dükün politikaları ve altında yatan hırsları izah ederken dükün sınırlarını epey aştığı kanısına varmıştı. Machiavelli bu durumdan oldukça etkilenmişti. Raporunda dük için "insanüstü bir cesareti var" notunun yanında büyük planları olan ve "istediği her şeyi elde edebileceğine inanan" (L 520) biri olduğunu not etmişti. Dahası, eylemleri de en az sözleri kadar çarpıcıydı çünkü "her şeyi tek başına kontrol ediyor", yönetimi "büyük bir gizlilik" içinde yürütüyor ve bu sayede de planlarını

müthiş bir hızla tasarlayıp uygulamaya geçirebiliyordu (L 427, 503). Özetle, Machiavelli, Borgia'nın yalnızca görgüsüz bir *condottiere* olmadığını, "artık İtalya'da yeni bir güç olarak görülmesi" gerektiğini anlamıştı (L 422).

İlk olarak Savaş Onlusu'na gizlice gönderilen bu gözlemler, daha sonra *Prens*'in 7. Bölüm'ünde kelimesi kelimesine yeniden belirdi ve o günden beri de övgüyle anılmaya devam ediyor. Machiavelli, Borgia'nın uğraşlarından bahsederken yine onun cesaretine, olağanüstü kabiliyetlerine ve büyük hedeflerine vurgu yapar (33-34). Aynı zamanda, Borgia'nın planlarını uygulama başarısında da geri kalmadığını yineler. "Köklerini sağlamlaştırmak" için "mümkün olan her yola ve eyleme başvurmuş" ve çok kısa bir süre içinde "gelecekteki iktidarının sarsılmaz temelleri"ni atabilmişti, ki eğer talihi onu terk etmemiş olsaydı "aşamayacağı hiçbir engel yoktu" (29, 33).

Machiavelli, her ne kadar Borgia'nın liderlik niteliklerine hayran olsa da, dükün kendine olan bu aşırı özgüveninden duyduğu kaygı bu hissinin önüne geçiyordu. Daha Ekim 1502'de Imola'dan yazdıklarında bile bu görülebiliyordu: "Burada olduğum tüm bu zaman içinde gördüm ki, dükün yönetiminin temelleri tamamen iyi giden Talih'ine dayalı" (L 386). Bir sonraki yılın başlarında, Machiavelli, dükün bu "görülmemiş talihi"ine güvenmeye devam etmesi karşısında giderek artan memnuniyetsizliğinden dem vurmaya başlamıştı (L520). Ve Machiavelli bir görev icabı Roma'ya gönderildiği Ekim 1503'te de Borgia'yı yine yakından gözlemleme şansı bulmuş ve duyduğu kuşkular somutlaşarak dükün kabiliyetlerinin aslında sınırları olduğuna dair güçlü bir vargıya ulaşmıştı.

Machiavelli'nin Roma ziyaretinin asıl amacı, papalıkta patlak veren sıradışı bir krizi rapor etmekti. Papa VI. Alexander Ağustos ayında, yerine geçen III. Pius ise göreve gelişinden bir ay sonra ölmüştü. Özellikle de Borgia taraf değiştirip Kardinal Giuliano della Rovere'nin adaylığını desteklemeyi kabul ettikten sonra, Floransalı *signoria* her gün bundan sonra neler olabileceğine dair bir tebliğ alma telaşı içindeydi. Bu gelişme Floransa'nın çıkarlarıyla ters düşecek sonuçlar doğuracak gibi görünüyordu, çünkü dükün Rovere'ye vereceği destek Papalık ordusunun başkomutanlığına getirilme vaadiyle satın alınmıştı. Kesin olan şuydu ki, eğer Borgia bu konumu sağlama alabilirse, Floransa sınırlarına bir dizi yeni sefer başlatacaktı.

Machiavelli'nin ilk raporları, haliyle, Rovere'nin "muazzam bir çoğunlukla" seçilip II. Julius adını aldığı kardinaller meclisine odaklanır (L 599). Ne var ki, bu mesele hallolduktan sonra dikkatler bu kez Borgia ile papa arasında gelişmeye başlayan mücadeleye dönüverdi. Machiavelli birbirlerinin etrafını sarmaya başlayan ikiyüzlülük ustası bu ikiliyi izledikçe, dükün yetenekleriyle ilgili başlangıçta duyduğu kuşkularında haklı olduğunu bir kez daha görmüş oldu.

Machiavelli'ye göre, Borgia, desteğini Rovere'ye çevirmekte yatan tehlikeleri göremeyecek kadar öngörüsüz biri olduğunu daha önce de göstermişti. Savaş Onlusu'na, kardinalin, dükün babası VI. Alexander'ın papalığı döneminde "on yıl boyunca sürgünde yaşamaya" zorlandığını hatırlatmış ve elbette Rovere'nin "bunu bu kadar çabuk unutmuş olamayacağı"nı ve düşmanının oğluyla kurduğu bu ittifakın elbette samimi olamayacağını eklemişti

(L599). Ancak, Machiavelli'nin en sert eleştirisi, bu son derece tartışmalı ve tehlikeli duruma rağmen Borgia'nın şimdiye dek yaver giden talihine büyük bir kibirle sarılmaya devam etmesiydi. İlk başta, Machiavelli, şaşkınlığını da gizlemeksizin "dük kendini aşırı özgüvenine teslim etmiş durumda" diye yazmakla yetinmişti (L 599). İki hafta sonra, Borgia papalığın vadettiği mevkiye hâlâ getirilmediğinde ve Romagna'daki iyeliklerinde geniş çaplı ayaklanmalar baş gösterdiğinde Machiavelli bu kez çok daha sert bir dil kullanarak şunları iletti: "Dük Talihi ters gitmeye başlayınca, ki buna hiç alışık değil, resmen afalladı" (L 631). O ayın sonunda, Machiavelli, Borgia'nın Talihi tersine dönünce cesaretini tamamen yitirdiği ve artık hiçbir kararının arkasında sağlam bir şekilde duramadığı sonucuna vardı ve 26 Kasım'da Savaş Onlusu'na "artık onun için tasalanmanıza gerek kalmadı" diyecek kadar kendinden emindi (L 683). Bir hafta sonra, Borgia'nın durumundan son kez bahsederken yalnızca şunu demekle yetindi: "Artık dükün yavaş yavaş sonu geliyor" (L 709).

Borgia'nın karakterine dair bu mahrem tahliller de, tıpkı öncekiler gibi, *Prens*'in 7. Bölüm'üne dahil olur olmaz ünlendi. Machiavelli, dükün "Julius'un papalığa seçilmesini" destekleyerek "kötü bir seçim" yaptığını, "papalığın daha önce zararının dokunduğu bir kardinale el vermesine asla izin vermemeliydi" sözleriyle tekrarlar (34). Ve asıl hatasını, yani dükün talihine çok fazla güvendiğini hatırlatır. Oysa, dük, artık bir noktada "Talihin ona feci bir darbe" vurabileceği gibi gayet beklendik bir ihtimalle yüzleşmek yerine hemen kendini bırakmıştı (29). Duyduğu tüm hayranlığa karşın, bu olanlardan sonra Machiavelli'nin

Borgia hakkındaki nihai yargısı epey olumsuzdu – *Prens* de bu bağlamda *Orta Elçilikler*'den geri kalmıyordu: "Bu konumu babasının Serveti (*fortune*) sayesinde elde etti ve Talihi (*fortune*) döner dönmez de onu yitiriverdi" (28).

Machiavelli'nin ilk elden değerlendirme fırsatı bulduğu bir sonraki güçlü lider, yeni papa II. Julius'tu. Machiavelli, Julius'un seçilmesi sürecinde yapılan birçok görüşmede hazır bulunduysa da, papanın karakteri ve liderliğiyle ilgili asıl düşünceleri daha sonraki iki görevi sırasında şekillendi. Bunlardan ilki 1506'da, Machiavelli'nin Ağustos ve Ekim arasında Papalığa döndüğü döneme ait. Bu noktada aldığı talimat, Julius'un Perugia ile Bologna'yı ve daha önce Kilise'nin elinde olan başka toprakları –beklendik biçimde mütecaviz bir planla– yeniden ele geçirme girişimi hakkında *signoria*'yı bilgilendirmekti. İkinci fırsatı ise 1510'da, Fransız sarayına gönderildiği yeni bir elçilik görevinde yakalamıştı. Bu tarihe gelindiğinde Julius artık "barbarları" İtalya'dan sürmek için büyük bir haçlı seferi başlatmıştı, ki bu ihtiras Floransalılar'ı oldukça tuhaf bir durumda bırakmıştı. Giderek huysuzlaşan papayı daha da kızdırmak istemeseler de, olur da papa, XII. Louis'nin bir önceki yıl geri aldığı Milano Dükalığı'nı işgal etmeye kalkarsa nasıl bir yardım umabileceklerini soran Fransa öteden beri müttefikleriydi. Dolayısıyla, Machiavelli 1506'da kendini kaygıyla Julius'un seferlerini takip ederken buldu, ki bir yandan da Floransa'nın tarafsız kalabilmesini umuyor ve bu doğrultuda planlar yapıyordu.

Eylem halinde savaşçı bir papa görmek Machiavelli'yi ilk başta çok etkilemiş ve hatta kendine hayran bırakmıştı. Fakat, onun tahminine göre, Julius'un papalık devlet-

lerini yeniden fethetme planı bir felaketle sonuçlanmaya mahkûmdu. Eylül 1506'da şöyle yazmıştı: "Papanın asıl emeline ulaşmayı başarabileceğine hiç kimse inanmıyor" (L 996). Ne var ki, çok geçmeden bu sözlerini geri almak zorunda kalacaktı. Daha aynı ay bitmeden Julius Perugia'ya yeniden girdi ve "işleri yoluna koydu"; Machiavelli, daha Ekim bile gelmeden apar topar yapılan bir seferin ardından Bologna'nın da koşulsuz bir biçimde teslim olduğunu, "elçiler papanın ayaklarına kapanıp aman dileyerek kenti elleriyle teslim ettiler" sözleriyle bildirdikten sonra görevinin de sonuna gelmiş oldu (L 995, 1035).

Gelgelelim, Machiavelli'nin duruma daha eleştirel bir açıdan bakması için çok fazla bir zaman geçmesi gerekmedi; özellikle de Julius'un 1510'da cılız gücüyle kudretli Fransa'ya saldırmak gibi endişe verici bir karar almasından sonra. İlk başlarda yalnızca "kutsallığından daha fazla bir şeylere dayanıyor olabileceği" gibi zayıf bir umudu olduğundan bahsetti (L 1234). Ancak, daha sonra, çok daha ağır bir tonla "papanın bu eylemlerinin temelinin neye dayandığı konusunda hiç kimsenin bir fikri yok" demişti; şöyle ki, Julius'un kendi elçisinin dahi bu tehlikeli işlere kalkışırken "papanın gerekli kaynaklara ya da organizasyona sahip olup olmadığıyla ilgili derin kuşkuları" vardı ve o da olan biteni "hayretle karşılıyor"du (L 1248). Gene de, Machiavelli, Julius'u kesin bir dille kınamaya hazır değildi, çünkü papanın "Bologna'ya karşı düzenlenen seferdeki"ne benzer bir "cesaret ve otorite" sergilemesi durumunda bu çılgınca saldırının beklenmedik bir zafere de dönüşebileceğine hâlâ inanıyordu (L 1244). Ne var ki, içten içe artık güvenini yitirmeye başlamıştı. Robertet'nin Julius için

söylediği, "yüce Tanrı'nın buyruğuyla dünyayı yok etmek için gönderilmiş" sözlerini de aynı duyguları paylaştığını saklamadan yinelemiş (L 1270) ve hiç alışılmadık dinsel bir göndermeyle papanın gerçekten de "Hıristiyanlığı bir enkaz haline getirmeyi ve İtalya'yı yakıp yıkmayı kafasına koyduğunu" eklemişti (L 1257).

Papanın gidişatıyla ilgili söyledikleri de yine *Prens*'in sayfalarında birebir karşımıza çıkar. Machiavelli öncelikle şunu teslim eder: Julius her ne kadar "tüm yaptıklarında fevri davranmış" olsa da, gerçeklikten en uzak girişimlerinde dahi "başarıya ulaşmayı bilmişti". Ancak, sonrasında bunu yalnızca şuna bağlar: "Zaman ve koşullar kendi yöntemlerini uygulaması açısından o kadar uygundu ki" Julius asla bu pervasızlığının cezasını çekmek zorunda kalmadı. Machiavelli, tüm bu şaşırtıcı başarılarına karşın, papanın devleti idare etme biçimine son derece olumsuz yaklaşır. Hiç kuşkusuz, Julius'un "fevri hareketleriyle başardıklarını, ihtiyatlı ve sağduyulu davranan herhangi bir ruhani lider asla başaramazdı". Ancak, bunun da tek bir nedeni vardı, o da Julius'un "kısa süren ömrü" idi ve geriye dönüp baktığımızda onun büyük bir lider olduğu izlenimine kapılmamız da bundan kaynaklanıyordu. "Eğer gerçekten ihtiyatlı hareket etmesi gereken bir dönem geçirmiş olsaydı, işte, onun düşüşü tam da bu zamana denk gelirdi; çünkü yapısı gereği uyguladığı yöntemlerden asla vazgeçmezdi" (91-2).

Machiavelli 1506'daki papalık orta elçiliğiyle 1510'da Fransa'ya dönüşü arasında İtalya dışında bir başka görev daha üstlenmiş ve bu dönemde bir başka etkili lideri daha ilk elden değerlendirme fırsatı bulmuştu: Kutsal Roma

İmparatoru Maximilianus. *Signoria*'nın bir elçi gönderme kararı almasının nedeni, imparatorun İtalya'ya bir sefer düzenleme ve Roma'da tahta çıkma planları konusunda duyduğu kaygı olmuştu. *Signoria*, bu niyetle, asla yeterli olmayan kaynaklarına destek olmaları için, tüm Floransalılar'dan katkı yapmalarını talep etmişti. *Signoria* şayet imparator gelecekse onu memnun edecek, gelmeyecekse de hiçbir şey yapmayacaktı. Acaba gerçekten gelecek miydi? Bu sorunun cevap bulması için 1507'de Francesco Vettori gönderildi, ancak verdiği bilgiler o kadar kafa karıştırıcıydı ki bunun üzerine altı ay sonra ek talimatlarla birlikte Machiavelli de gönderildi. Her ikisi de sonraki yılın Haziran ayına kadar imparatorun sarayında kaldılar, ki öngörülen sefer de zaten artık kesin olarak rafa kaldırılmıştı.

Machiavelli'nin Habsburg Hanedanı'nın önderiyle ilgili yaptığı yorumların hiçbirinde, Cesare Borgia ve II. Julius'u tasvir ederken not ettiği o ince ayrıntılar ya da nitelikler bulunmaz. Machiavelli'nin gözünde, imparator, ilk andan son ana kadar etkin bir yönetim için şart olan niteliklerden yoksun, son derece beceriksiz ve yetersiz bir lider oldu. Machiavelli'ye göre, en temel zaafiyeti "fazlasıyla yumuşak ve saf" davranma eğiliminde olmasıydı, ki bunun sonucunda da önüne konulan "her farklı düşüncenin etkisi altında kalmaya hazır bir hali" vardı (L 1098-9). Bu şekilde de hiçbir müzakere yürütülemezdi, çünkü işe kararlı bir eylem planı varmış gibi başladığı durumlarda dahi –İtalya'ya sefer düzenlemek gibi– "nasıl bir karar alacak, Tanrı bilir" diyebilirdiniz (L 1139). Bu da herkesi sürekli bir "kafa karışıklığı içinde" bırakan ve "ne yapaca-

ğını kimsenin kestiremediği" son derece zayıf bir liderlik anlayışıydı (L 1106).

Machiavelli'nin imparator hakkında *Prens*'te çizdiği portre de ağırlıklı olarak bu ilk yargılarını yineler. Maximilianus'un değerlendirildiği 23. Bölüm, hükümdarların doğru tavsiyelere kulak vermeleri gerektiğini işler. İmparatorun idare biçimi, burada, danışmanlarıyla olan ilişkisinde gerekli kararlılığı göstermeyi başaramamanın tehlikelerine karşı uyaran eğitici bir öykü olarak ele alınır. Machiavelli'nin tarifine göre, Maximilianus öylesine "uysal" biridir ki "planlarını herkes öğrendiğinde" ve "çevresindeki bazı kişiler de bunlara karşı çıktığında" dik duruşunu tamamen kaybeder ve hemen "söz konusu planlarından vazgeçer". Bu da onu salt başa çıkılması zor biri yapmakla kalmayıp aynı zamanda, "kimse tam olarak ne istediğini ya da amacının ne olduğunu kestiremediği için", onu apaçık kifayetsiz bir yöneticiye dönüştürür; en nihayetinde, aldığı herhangi bir karara "güvenmek imkânsızdır" ve "bir gün yaptığını ertesi gün bozar" (87).

Diplomasi dersleri

Machiavelli o güne dek karşılaştığı yönetici ve devlet adamlarıyla ilgili nihai yargılarını kayda geçirmeye başladığında, hepsinin basit fakat son derece temel bir dersi yanlış anlamış oldukları sonucuna varmıştı, ki girişimlerinin genellikle başarısızlıkla sonuçlanması tam da bu nedendendi ya da başarılı olsalar dahi bu sağlam bir siyasal yargıya değil, tamamen şanslarının yaver gitmesine dayanıyordu. Hepsi-

nin paylaştığı bu temel zaafiyet, değişen koşullar karşısında esnek davranmayışları, vahim bir katı tutum sergilemeleriydi. Cesare Borgia sürekli kibirli bir özgüven içindeydi; Maximilianus da hep haddinden fazla ihtiyatlı ve tereddütlü bir tutum içindeydi; II. Julius ise her daim fevri ve aşırı hararetliydi. Hepsinin de görmeyi reddettiği şey şuydu: Eğer yaşadıkları dönemi kendi kişilik yapılarına göre şekillendirmekte ısrar etmek yerine, kişiliklerini zamanın gereklilikletine uydurmaya çalışsalardı çok daha başarılı olabilirlerdi.

Sonuç olarak, Machiavelli bu saptamasını *Prens*'te siyasal liderlik üzerine yaptığı çözümlemenin tam kalbine yerleştirdi. Ne var ki, bu görüşlerini ilk kayda alışı çok daha eskiye, bir diplomat olarak aktif görevde bulunduğu döneme uzanır. Hatta, *Orta Elçilikler*'de de açıkça görüldüğü üzere, bu genellemeye kendi kendine ulaşmaktan ziyade, o güne dek tanıştıkları arasındaki en kurnaz iki siyasetçiden dinlediği ve daha sonra üzerine düşündüğü görüşler sonucunda varmıştır. Bu fikir ilk kez aklına II. Julius'un papalığa seçildiği gün gelmişti. Machiavelli kendini bir anda Volterra Kardinali, Floransa yönetiminin başı (*gonfaloniere*) ve Piero Soderini'nin erkek kardeşi olan Francesco Soderini'yle sohbet ederken bulmuştu. Kardinal ona kendinden emin bir şekilde "kentimiz uzun yıllardır yeni bir papanın gelişini böylesine umutla karşılamamıştı" demiş fakat hemen ardından şunu da eklemişti: "Tabii yalnızca zamana ayak uydurmayı bilenler için geçerli bu" (L 593). Machiavelli, iki yıl sonra, *Prens* başlıklı kitabında hayranlıkla "çok becerikli bir adam" diye bahsedeceği Siena Prensi Pandolfo Petrucci ile yürüttüğü müzakereler sırasında tam da bu yargıya ulaşacaktı (85).

Signoria, Machiavelli'nin Pandolfo'ya Floransa'yla yürüttüğü ilişkilere damga vuran "bütün dolapların ve entrikaların" asıl amacını sormasını istedi (L 911). Pandolfo buna Machiavelli'yi epey etkilediği belli olan bir küstahlıkla cevap verdi: "Hataları en aza indirmek adına hükümeti gün be gün, işlerimi de an be an takip ediyorum; çünkü aklımız zaman karşısında çok zayıf" (L 912).

Machiavelli'nin kendi döneminin yöneticileriyle ilgili beyanları her ne kadar genellikle katı bir eleştirellik barındırsa da, çağcıl devlet idaresinin bütün bir sicilini salt bir suç, delilik ve felaketler tarihi olarak gördüğü sonucuna varmak da doğru olmaz. Machiavelli diplomasi yaşamı boyunca pek çok kez bir siyasal sorunla nasıl yüzleşildiğini ve onun nasıl çözüme ulaştırıldığını ilk elden gözlemlerken bunları salt takdir etmekle kalmamış, yaptığı gözlemler siyasi liderliğe dair kuramları üzerinde oldukça etkili olmuştur. Böyle anlardan biri de 1503'te Cesare Borgia ile papa arasında uzun bir süre devam eden mücadeleye denk gelir. Machiavelli Julius'un dükün papalıktaki varlığı nedeniyle beliren ikilem karşısındaki tavrından oldukça etkilenir. Machiavelli Savaş Onlusu'na şunu hatırlatır: "Papa hazretlerinin öteden beri" Borgia'dan "nefret ettiği gayet iyi biliniyor", ne var ki, bu durum Borgia'nın "ona herkesten daha fazla destek verdiği" gerçeğini de değiştirmiyor"; seçimde kazanmayı garantileyebilmek için "düke epey büyük vaatlerde bulunması" da cabası (L 599). Bu sorun hiçbir şekilde çözülemez gibi görünüyordu: Julius kutsal yeminini bozmadan nasıl özgürce hareket edebilecekti?

Machiavelli çok geçmeden bu soruna basit ve iki uzlaşmacı adımdan oluşan bir çözüm buldu. Julius terfi ol-

madan önce özellikle şunu vurgulamayı atlamamıştı: "Son derece dürüst bir insan olarak verdiğim sözleri yerine getirmek üzere" Borgia ile olan "bağlantım" mutlak surette devam edecek (L 613, 621). Ne var ki, Julius kendini güvende hisseder hissetmez verdiği tüm sözleri unutuvermişti. Düke taahhüt ettiği unvanı ve askeri birliği vermek bir yana, bizzat papalık sarayında onu tutuklayıp hapse bile atmıştı. Machiavelli bu darbe karşısında duyduğu hayranlığı ve şaşkınlığı zorlukla gizleyebilmişti. Feryatla karışık şöyle demişti: "Gördünüz mü, papa borçlarını nasıl da şerefli bir biçimde ödüyor: Kendi kendine üstlerini çizip silerek." Ehemmiyetle altını çizdiği bir diğer nokta da papalığın rezil olmasının kimsenin umrunda olmayışıydı, bilakis, "herkes aynı şevkle papayı baş tacı etmeye devam ediyordu" (L 683).

Machiavelli Borgia'nın bu denli yıkıcı bir yenilgiye uğraması karşısında hayal kırıklığı yaşamıştı. Machiavelli'nin deyişiyle, "bir başkasının sözlerine bu denli güvenmekle" dük büyük bir hata yapmıştı (L 600). Gene de, Borgia, hiç kuşkusuz, Machiavelli'nin o güne dek gözlemlediği en öğretici lider olmuştu ve tehlikeli bir krizle karşı karşıya kalıp başarıyla üstesinden geldiği iki farklı olayda daha onu izleme ayrıcalığına sahip olmuştu, ki burada gösterdiği güç ve itikat Machiavelli'nin tüm saygısını kazanmaya yetmişti.

Bu kritik durumlardan ilki Aralık 1502'de Romagna'da baş göstermişti: Borgia'nın teğmeni Rimirro de Orco'nun kentte asayişi sağlamak için bir önceki yıl uyguladığı baskıcı yöntemler nedeniyle kent halkı bir anda öfke kusmaya başlamıştı. Aslında, Rimirro'nun tek yaptığı dükün emirle-

rini uygulamaktı, ki bu konuda son derece başarılı olmuş, bölgede süregiden kaosu dindirerek yönetimi güçlendirmişti. Lakin, acımasızlığı ve zorbalığı öylesine büyük bir nefret uyandırmıştı ki kentin istikrarı yeniden tehlikeye girmişti. Borgia bu durumda ne yapmalıydı? Borgia sorunu –Machiavelli'nin hadiseyi aktarışında yansıttığına göre– dehşete düşüren bir kıvraklıkla çözdü. Rimirro acilen Imola'ya çağrıldı ve dört gün sonra da "herkes görebilsin diye hâlâ duran cesedi halk meydanında iki parçaya ayrılmış bir biçimde bulundu". Machiavelli şöyle ekler: "Dük canı istediği zaman birini vezir de rezil de edebileceğini göstermekten her zaman zevk alan biriydi" (L 503).

Borgia'nın Machiavelli'yi hem afallatan hem de takdirini kazanan bir diğer yönü de Romagna'da hemen hemen aynı dönemde ortaya çıkan birtakım askeri sorunlarla başa çıkma biçimiydi. Dük, ilk başlarda, askeri destek bağlamında, temel olarak bölgedeki önemsiz beylere bel bağlamak zorunda kalmıştı. Ancak, 1502 yazında, başta Orsini ve Vitelli olmak üzere, bu beylerin salt güvenilmez oldukları değil, aynı zamanda dükün arkasından kuyusunu kazdıkları da ortaya çıktı. Peki, ne yapması gerekiyordu? İlk hamlesi bir mutabakata varmak bahanesiyle hepsini Senigallia'ya çağırmak ve sonra da topluca katletmek olmuştu. Machiavelli bu manevrayı anlatırken o zoraki soğukkanlılığını belki de ilk kez yitirir ve "bu gelişme karşısında diyecek tek bir söz bulamadım" diye itiraf eder (L 508). Sonrasında, Borgia, bir daha böyle hain müttefiklerle iş yapmak yerine, gelecekte kendi birliklerini kullanması gerektiği sonucuna varır. Bu politikası –tüm İtalyan hükümdarlarının yalnızca paralı askerlerle savaştığı bir dönemde neredeyse hiç

duyulmamış bir şey– Machiavelli'ye göre müthiş öngörülü bir yaklaşımdır. Bu politikayı açıkça olumladığı raporunda, dükün yalnızca "iktidarının temellerinden biri"nin bundan böyle "kendi ordusu" olması gerektiğine karar verdiğini değil, aynı zamanda ordusunu muazzam bir hızla genişlettiğini, "daha şimdiden beş yüz zırhlı ve aynı sayıda hafif süvariden oluşan bir alayı teftiş ettiğini" ifade eder (L 419). Machiavelli, daha sonra, ciddi bir uyarı niteliği taşımaya başlayan bir üsluba geçerek, "bunları tüm samimiyetimle yazıyorum", çünkü "tam teçhizatlı ve kendi ordusu olan biri, işler nasıl gelişirse gelişsin, her zaman avantajlı bir konumda olacaktır" der (L 455).

Yurtdışı görevleriyle geçen on yılın ardından, 1510'a gelindiğinde, Machiavelli'nin o güne dek karşılaştığı devlet adamlarının çoğuyla ilgili düşünceleri artık netleşmişti. Bir tek II. Julius'u tam olarak çözemediğini düşünüyordu. Bir taraftan, papanın 1510'da Fransa'ya savaş ilan etmesini neredeyse delice bir sorumsuzluk olarak görüyordu. Floransa cephesinden bakıldığında, "bu iki güç arasında oluşacak bir düşmanlık halinin müthiş bir felaketle sonuçlanacağını" tahmin etmek hiç zor değildi (L 1273). Öte yandan, Julius'un ne kadar fevri biri olduğunu da düşünerek şu umudunu da yitirmemişti: Julius, belki de, en nihayetinde İtalya için bir musibet değil, bir kurtarıcı olabilirdi. Machiavelli, Bologna'ya düzenlenen sefer sonunda papanın belki de "daha büyük bir hedefi" olabileceği üzerinde durmuş ve "İtalya onu köşeye kıstırma planları yapanlardan yakasını bu kez gerçekten kurtarabilir" diye düşünmekten kendini alamamıştı (L 1028). Dört yıl sonra ise, ki bu uluslararası kriz daha da derinleşmişti, hâlâ

ona endişe veren şu düşünceden kurtulamamıştı: Papa belki de "Bologna'da olduğu gibi herkesi ikna edebilirdi" (L 1244).

Ne yazık ki, Machiavelli kendisi ve Floransa için endişelerinde haklıydı; umutları boşa çıkmıştı. 1511'deki savaşta ciddi bir baskıyla karşılaşan Julius, buna İtalya'nın tüm çehresini değiştirecek bir ittifaka giderek cevap vermişti. 4 Ekim 1511'de İspanya kralıyla Kutsal İttifak'ı imzaladı ve bu sayede Fransa'ya karşı yürütülen haçlı seferinde İspanyol ordusunun da desteğini kazandı. 1512'de yeni sefer mevsimi başlar başlamaz heybetli İspanyol piyadeleri İtalya'ya yürüdü. Öncelikle Fransa'nın ilerleyişini durdurdular ve Ravenna, Parma, akabinde Bologna'dan çıkmaya zorladılar ve en nihayetinde Milano'nun gerisine çekilmeye ittiler. Fakat, daha sonra silahlarını Floransa'ya çevirdiler. Daha önce Fransızlar'a karşı koyma cesareti gösterememiş olan kent bu durumda da papanın yanında olduğunu açıklayamamıştı. İşte, şimdi bu hatasının bedelini misliyle ödüyordu. İspanyollar 29 Ağustos'ta komşu kent Prato'yu yağmaladı ve üç gün sonra da Floransalılar teslim oldu. *Gonfaloniere* Soderini sürgüne kaçtı, Mediciler on sekiz yıllık bir aradan sonra kente geri döndü ve birkaç hafta sonra cumhuriyet dağıldı.

Machiavelli'nin kendi talihi de cumhuriyet rejimininkinden farksız değildi. 7 Kasım'da şansölyelikteki görevine resmi olarak son verildi. Üç gün sonra da bir yıl boyunca Floransa bölgesinden ayrılma yasağı getirildi; kefalet ise inanılmaz bir miktardı: Tam bin florin. Bir yanılgı sonucunda, yeni Medici hükümetini başarısız gösterecek bir komplonun parçası olmakla itham edilmişti; işkence altın-

da sorgulandıktan sonra tutuklanmasına ve yüklü bir ceza ödemesine karar verildi. *Prens*'in Mediciler'e ayırdığı bölümünde onu acımasızca yerle bir eden bu "talihin güçlü ve sağlam darbesi"nden yakınmıştı (11).

II. Bölüm

HÜKÜMDARLARIN DANIŞMANI

Floransa'nın durumu

1513'ün başlarında Mediciler en muhteşem zaferlerinden birine imza attı. 22 Şubat'ta, Kardinal Giovanni de' Medici, II. Julius'un öldüğünü öğrenince Roma'ya hareket etti ve 11 Mart'ta kardinaller meclisinden Papa X. Leo olarak çıktı. Bu gelişme Floransa'nın yeni rejimine emsalsiz bir popülerlik katmıştı, ki bu da Machiavelli'nin ümidini daha da yitirmesine yol açmıştı. Giovanni o güne dek Floransa'dan çıkan ilk papa olmuştu ve Luca Landucci'nin o döneme ait günlüklerine göre kentte neredeyse bir hafta süren kutlamalarda şenlik ateşleri yakılmış, top atışları yapılmıştı. Ne var ki, bu gelişme bir bakıma beklenmedik bir şans da doğurmuştu: Yaşanan bu şenlik havası yönetimi etkilemiş olacak ki, genel bir af çıkmasına vesile olmuştu ve bu sayede Machiavelli de tekrar özgürlüğüne kavuşmuştu.

IL PRENCIPE DI
NICOLO MACHIAVELLI,
al Magnifico Lorenzo de Medici.

LA VITA DI CASTRVCCIO
Castracani da Lucca.

IL MODO, CHE TENNE IL DVCA
Valentino per ammazzare Vitellozzo Vitelli,
Oliuerotto da Fermo, il S. Paulo, & il Duca di Grauina.

I RITRATTI DELLE COSE
della Francia, & dell'Alamagna.

IN VENETIA
Per Comin de Trino
M D XLI.

Resim 2. *Prens*'in çok sayıdaki Venedik baskısından birinin başlık sayfası.

Machiavelli hapisten çıkar çıkmaz kentin yeni otoritelerinin gözüne girmenin yollarını aramaya başladı. Eski meslektaşı Francesco Vettori o sıralar Roma elçiliğine getirilmişti ve Machiavelli de "papa hazretlerinin ona çeşitli görevler vermesi için" üst üste yazdığı mektuplarda ondan nüfuzunu kullanmasını istedi (C 244). Gelgelelim, çok geçmeden Vettori'nin aslında bu konuda aciz ya da yardımcı olmakta gönülsüz olduğu anlaşıldı. Cesareti büyük ölçüde kırılan Machiavelli, bunun üzerine, "hiç kimsenin yüzünü görmemek için" (Vettori'ye yazdıklarına göre) Sant'Andrea'daki küçük çiftliğine çekildi (C 516). Orada bulunduğu süre içinde siyasal ortamı, hayatında ilk kez bir parçası olarak değil ama salt bir gözlemci olarak inceleme olanağı buldu. İlkin Vettori'ye Fransız ve İspanyollar'ın İtalya'ya yaptıkları yeni müdahalelerin etkileri üzerine uzun fakat sağlam argümanlarla bezeli mektuplar gönderdi. Sonrasında ise –10 Aralık tarihli bir mektubundaki açıklamalarına göre– diplomatik alandaki tecrübeleri, tarih dersleri, dolayısıyla devlet idaresinin kaideleri üzerine daha sistematik ve derinlemesine düşünmek, bu biraz da zoraki meşgalesini daha da keyifli hale getirmeye başladı.

Machiavelli, aynı mektupta, "babadan kalma küçük ve yoksul bir evde" yaşamak zorunda kalmaktan yakınsa da, her akşam çalışmalarının başına dönmenin ve "kadim insanların kadim saraylarına girip" "onlarla konuşmanın, neyi neden yaptıklarını sorabilmek" için klasik tarih üzerine kitaplar okumanın onun için her şeyi daha katlanılır bir hale getirdiğini belirtiyordu. "İktidar sanatı üzerine düşünmekle meşgul" olduğu "on beş yıllık dönemde" kimi sezgi ve kavrayışları üzerine de kafa yorma fırsatı bulmuştu. Bu

dönemin ürününü şu sözlerle ifade etmiş: "*On Principalities* (Prenslikler Üzerine) adında küçük bir kitap hazırladım ve bu kitapta da konuya olabildiğince derinlemesine yaklaştım." Bu "küçük kitap" Machiavelli'nin başyapıtı *Prens*'ti ve –bu mektubuna göre– 1513'ün ikinci yarısında başlamış ve aynı yılın noelinde tamamlamıştı kitabını (C 303-5).

Machiavelli'nin Vettori'yle de paylaştığı en büyük umudu, bu incelemesi sayesinde "Medici hazretlerinin" dikkatini çekebilmekti (C 305). Dikkatleri bu şekilde üzerine çekmek isteyişinin nedenlerinden biri de –ki *Prens*'e olan bağlılığından da anlaşıldığı gibi– "bağlılığının bir çeşit ifadesi" sözleriyle Mediciler'e sadık bir kul olduğunu gösterme çabasıydı (3). Bu bağlamda duyduğu kaygılar ise genel olarak savlarına hakim olan nesnel standartları da etkilemiş gibi görünüyor: Örneğin, *Prens*'in 20. Bölüm'ünde "yöneticiler iktidarlarının ilk zamanlarında kuşkuyla yaklaştıkları kişilerin, ilerleyen dönemlerde ilk başta güvendiklerinden daha sağlam çıktıklarını görebilir" demişti (74). Gelgelelim, bu iddiasının daha sonra *Söylevler*'de yazanlarla düpedüz çeliştiği düşünüldüğünde, bu noktada Machiavelli'nin çözümlemesinde özel bir ricanın saklı olduğu hissine kapılmamak elde değil; özellikle de sıklıkla ve telaşla "bir önceki rejimden memnun olanların her zaman herkesten daha faydalı olacağını tüm yöneticilere hatırlatma zorunluluğum var" sözlerine bakıldığında (74-5).

Ne var ki, Machiavelli'nin temel kaygısı elbette Mediciler'e hizmet etmeye layık, dikkate değer bir uzman olduğunu açıkça gösterebilmekti. Bu bağlılığını "hükümdarların karakterlerini doğru anlamak için bir halk adamı

olmak gerekir" ifadesiyle vurgulamıştı (4). O her zamanki özgüveniyle, düşüncelerinin eşsiz bir değer taşımasının iki nedeni olduğunu ekler. "Birçok zorluk ve tehlikeler"le geçen ve "uzun yıllar içinde" edindiği "çağcıl devlet idaresi alanındaki deneyimler"inin altını çizer. Ve kuramsal devlet idaresi alanındaki ustalığını "klasik tarihi aralıksız inceleyerek" elde ettiğini gururla açıklar – üzerine "büyük bir titizlikle" kafa yorduğu vazgeçilmez bir bilgi kaynağıdır bu (3).

O halde, Machiavelli, tüm bu okudukları ve deneyimleri ışığında, genel anlamıyla hükümdarlara ve özel olarak da Mediciler'e ne öğretebileceğini düşünüyordu? İşe ilk önce *Prens*'le başlayan biri için bu kitap aşırı sistematik biçimde değerlendirilmiş gibi; prenslik çeşitlerine, bu prensliklerin "elde edilmesi ve korunması"na dair kuru bir anlatımdan öteye geçmiyor gibi görünebilir (42). Açılış bölümünde, hiç vakit kaybetmeden, "egemenlik" fikrini öne çıkarır ve gelmiş geçmiş tüm egemenliklerin "ya cumhuriyet ya da prenslikler"den oluştuğu koşulunu getirir. Şimdilik cumhuriyetlerle ilgili tüm tartışmaları dışarıda bırakıp yalnızca prensliklerden bahsedeceğini belirtmek suretiyle bu kavramı hemen bir kenara kaldırır. Ardından, tüm prensliklerin ya miras kaldıkları ya da yeni kuruldukları gibi basit bir yorumda bulunur. Burada da ilk kavramı bir kenara koyarak miras yoluyla gelen hükümdarların daha az zorluk yaşadıklarını ve buna bağlı olarak da tavsiyelerine daha az ihtiyaç duyduklarını ileri sürer. Yeni prensliklerden bahsederken "bütünüyle yeni" olanlarla "hükümdarın ona miras kalan bölgeye eklediği uzuvlar" benzetmesi yapılanlar arasındaki ayrımdan bahseder

(5-6). Burada ikinci sınıfa girenlere daha az ilgi gösterir ve "karışık prenslikler"e ayırdığı üç bölümün ardından 6. Bölüm'le onu en çok cezbettiği aşikâr olan konuya gelir: "Bütünüyle yeni prenslikler" (19). Bu noktada bir altbölüm daha getirir ve aynı zamanda tüm bir siyasal kuramının belki de en önemli antitezini tanıtır: *Prens*'in savının çevresinde dönen bir antitezdir bu da. Machiavelli yeni prensliklerin ya "kendi askeri gücü veya *virtus*" ile ya da "başkalarının gücü ve *fortuna* aracılığıyla" ele geçirildiğini ve korunduğunu açıklar (19-22).

Bu son ikilikte ise Machiavelli yine ilk olasılığa daha az ilgi gösterir. "Talihle değil de kendi *virtù*'ları" sayesinde iktidara gelmiş olanların "en üstün" liderler olduklarını da kabul eder ve "Musa, Kyros, Romulus, Theseus ve aynı niteliklere sahip diğerleri"ni örnek gösterir. Ne var ki, bu bağlamda aklına herhangi bir modern İtalyan örnek gelmez (muhtemelen Francesco Sforza hariç) ve tartışmasında bu yozlaşmış modern dünya içinden bu denli olağanüstü *virtù* çıkmasının çok zor olacağı imasında bulunur (20). Bu doğrultuda, Talihin ve yabancı orduların yardımıyla ele geçirilmiş prensliklerin durumuna odaklanır, ki bu kez tam bir zıtlıkla modern İtalya'da bunların pek çok örneği vardır. Bu örnekler arasında en öğretici olansa, "mevkisini babasının Talihi sayesinde kazanan" ve "iktidara *fortuna* ve başkalarının orduları sayesinde gelen" herkes için "bir model olarak görülmesi gereken" bir kariyere sahip Cesare Borgia'dır (28).

Bu iddiasıyla, Machiavelli, belirlediği bölüm ve altbölümlere bir nokta koyar ve asıl ilgilendiği prenslik türüne gelir. Bu noktaya dek savını tarafsız bir tipolojik sıralanım

halinde sunmaya özen göstermiş olsa da, tartışmayı öylesine büyük bir kurnazlıkla yürütmüştür ki aslında özellikle belirli bir türü parlatmaya çalışmıştır ve bunu da hem yerel hem de kendi kişisel gerekçeleriyle yapmıştır. Bir uzmanın tavsiyelerine en çok ve derhal ihtiyaç duyulan durum, bir hükümdarın iktidara Talihin ve yabancı bir ordunun yardımıyla geldiği zaman baş gösterendir. *Prens*'i eline alan her çağdaş okur şunu muhakkak değerlendirecektir: Machiavelli bu iddialarda bulunduğu zamanlarda, Mediciler, oldukça yaver giden talihlerine ek olarak, İspanya Kralı Ferdinand'ın (Aragonlu II. Fernando) sağladığı önünde durulması imkânsız bir yabancı ordunun gücüyle Floransa'daki egemenliklerine yeniden kavuşmuşlardı. Elbette, bu demek değildir ki, Machiavelli'nin savı salt yerel bir öneme sahip. Ancak, görünen o ki, ilk okurlarının dikkatlerini özellikle bu zamana ve mekâna çekmeye çalışmak gibi bir amacı gerçekten de varmış. Burada bahsi geçen mekân da Floransa; zaman ise *Prens*'in yazıldığı döneme denk geliyor.

Klasik miras

Machiavelli ve çağdaşları insanların dünyasında Talihin oynadığı rolün müthiş gücü üzerine düşünmeye başladıklarında –1512'deki gibi– yönlerini Romalı tarihçi ve ahlakçılara çevirerek bu tanrıçanın (Fortuna, kader tanrıçası; ç.n.) yetkin bir çözümlemesine ulaşmayı amaçladılar. Bu yazarlar birtakım şartlar koşmuştu: Şayet bir hükümdar konumunu Talihin müdahalesine borçluysa, öğrenme-

si gereken ilk ders, ona hediyeler sunsa dahi tanrıçadan sakınmak olmalıydı. Titus Livius, *History* (Roma Tarihi) başlıklı eserinin XXX. cildinde, Hannibal'in en sonunda genç Scipio'ya teslim olduğu o dramatik anı anlatırken, bu iddianın en etkileyici yönlerinden birini göstermiştir. Hannibal teslimiyet konuşmasına başlarken onu deviren kişinin "Talihin asla sırtını dönmediği bir adam" olduğunun hayranlıkla altını çizer. Ne var ki, bu aslında Talihin insanların dünyasındaki yeriyle ilgili ciddi bir uyarıdır da. "Talihin elbet muazzam bir kudreti vardır" ancak "Talihlerin en büyüğü de en güvenilmez olandır". Eğer yükselmek için salt Talihe bel bağlamışsak, bize sırtını döndüğünde, ki sonunda mutlaka dönecektir, düşüşümüz "daha da feci" olabilir (XXX.30.12-23).

Gelgelim, Romalı ahlakçılar Talihi asla bu denli merhametsiz ve kötücül bir güç olarak tasavvur etmemişlerdi. Öyle ki, onun iyi niyetli bir tanrıça, *bona dea* ve ilgisine mazhar olmaya değer potansiyel bir müttefik olduğu kanısındaydılar. Tabii onun dostluğunu kazanmaya çalışmanın esas gerekçesi, tüm insanların arzuladığı düşünülen her şeye Talihin lütfu sayesinde kavuşulabileceğine olan inançtı. Bu arzular çeşitli şekillerde tarif edilmiştir: Seneca itibar ve servete vurgu yapar; Sallustius ise ihtişam ve kudreti öne çıkarmayı tercih eder. Ancak, hemen herkesin hemfikir olduğu bir şey vardır ki o da Talihin sunduğu mükafatların en yücesi olan itibar ve onunla gelen ihtişamdır. Cicero'nun da *De Officiis*'te defalarca altını çizdiği gibi, insana en büyük hediye "ihtişam kazanmak", "kişisel itibarının ve şanının daha da artması", "ihtişamların en hakikisine" kavuşmaktı (II.9.31; II.12.42; II.14.48).

Peki, Talihi yanımızda olmaya, bereketli hediyelerini başkalarının değil de bizim üzerimize yağdırmaya nasıl ikna edebiliriz? Bunun yanıtı, Talih her ne kadar bir tanrıça olsa da, onun hâlâ bir kadın olmasında saklı; ve o da bir kadın olduğu için, onu en çok etkileyecek şey de *vir*, yani erkek gibi bir erkektir. Dolayısıyla, tanrıçanın bilhassa mükafatlandıracağı nitelik de yiğitliktir. Örneğin, Titus Livius pek çok yerde "Talih cesur olandan yanadır" özdeyişini zikreder. Fakat tanrıçanın en çok hayranlık duyduğu şey *virtus*, yani erdemdir ve bu da bir erkeği hakiki bir erkek yapan yegâne özelliktir. Bu inanışın altında yatan düşünce de Cicero'nun *Tusculan Disputations* (Tusculum Tartışmaları) eserinde gayet açık bir biçimde serimlenmiştir; Cicero burada gerçek bir erkek, bir *vir* olmanın ölçütünü en yüksek erdeme sahip olmak olarak belirler. Bu iddianın sonuçları, Talihin hep erdem peşinde olduğu, hatta onu beklediği ve çoğu zaman bu özelliğe sahip olanlara güldüğü, Romalıların kazandıkları başarıları bu inançla açıklayan Titus Livius'un *Roma Tarihi*'nde derinlemesine soruşturulur.

Hıristiyanlığın kazandığı zaferle birlikte Talih konusunda yapılan bu klasik çözümleme de büsbütün terk edildi. Boethius'un *The Consolation of Philosophy* (Felsefenin Tesellisi) başlıklı eserinde en kesin biçimde ifade edilen Hıristiyan görüşünün temel çıkış noktası, Talihin asla yönlendirilemeyeceği varsayımına dayanır. Tanrıça burada "kör bir güç" olarak betimlenir ve bundan ötürü de armağanlarını tamamen kayıtsızca ve herhangi bir ayrım yapmadan bağışlar. O artık potansiyel bir dost değil, acımasız bir güç olmuştur; simgesi de artık bereket değil,

merhametsizce "yükselip alçalan dalgalar misali" dönüp duran bir değişim çarkıdır (177-9).

Talihin doğasına dair bu yeni bakış açısı onun önemini de yeniden belirler. Armağanlarını bahşederken gösterdiği bu kayıtsızlık ve insanın erdemleri karşısındaki bu umursamazlığı, bize Talihin verdiklerinin peşine düşmenin aslında anlamsız olduğunu, dünyevi şan ve ihtişam arzusunun, Boethius'un deyişiyle, "gerçekte hiçbir anlamı" olmadığını gösterir (221). Dolayısıyla, tanrıça bizi ihtişama giden yoldan daha ziyade uzaklaştırarak, bizi, ilahi yuvamıza giden yolu bulabilmemiz için bu dünyevi hapishanenin ötesine bakmaya teşvik eder. Ne var ki, bu da şu anlama gelir: Talih her ne kadar hercai bir tiran gibi olsa da, aslında bir *ancilla dei* (Tanrı'nın hizmetkârı; ç.n.), Tanrı'nın inayetinin bir aracısıdır. Çünkü o bir yandan da Tanrı'nın bize "bu fani yaşamda mutluluğun asla tesadüflere bağlı olamayacağı" gerçeğini gösterme planının bir parçasıdır ve bundan dolayı da bizi "tüm dünyevi meseleleri hor görmeye ve cennetin kollarında dünyevi her şeyden arınmış olmanın hazzı"nı yaşamaya çağırır (197, 221). İşte, bu nedenle, Boethius'un vardığı sonuca göre, Tanrı dünyevi şeylerin kontrolünü Talihin kayıtsız ellerine bırakmıştır. Burada Tanrı'nın amacı bize şunu öğretmektir: "Yeterliliğe ulaşmanın yolu ne zenginlikten, ne hükmetmenin gücünden, ne saygın makamlardan ne de ihtişamla gelen şöhretten geçer" (263).

Boethius'un Talihi Tanrı'nın inayetiyle bu şekilde ilişkilendirmesi İtalyan edebiyatı üzerinde de sağlam bir etki yarattı: Dante'nin *Cehennem*'inin VII. kıtasında yer alan Talih konulu irdelemenin temeli buna dayanır ve konuyu

Petrarca'nın *Remedy of the Two Kinds of Fortune* (İyi ve Kötü Talihe Karşı Çareler) eseriyle delillendirir. Ne var ki, klasik değerlerin Rönesans'la tekrar canlanmasıyla, bir *ancilla dei* olarak çözümlenmiş olan Talih bu kez de daha eski bir önermeyle sorgulanır, Talih ile kader arasında bir ayrım olması gerektiği söylenir.

Bu gelişmenin çıkış noktası ise insana özgü "mükemmellik ve yücelik"in doğasına dair değişen görüş olmuştu. Geleneksel olarak bu özellik her zaman ölümsüz bir ruha mahsus olarak görülürdü, ancak Petrarca'nın ardıllarına baktığımızda daha çok özgür iradeye vurgu yapan bir eğilime doğru kayıldığını görüyoruz. Oysa, insafsız bir güç olarak betimlenen Talih kavramı, insanın özgürlüğü için bir tehdit olarak algılanıyordu. Buna bağlı olarak, Talihi salt Tanrı'nın inayetinin bir aracı olarak kabul eden tüm yaklaşımlar reddediliyordu. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri de Pico della Mirandola'nın bilim olduğu iddia edilen astrolojiye saldırısıdır, ki bu bilime göre Talihimizi kesin olarak yıldızların doğum anımızdaki durumları belirlemektedir; oysa, bu hatalı bir varsayımdır ve o da buna şiddetle karşı çıkmıştır. Çok geçmeden, bundan çok daha iyimser bir görüşün giderek yayılmaya başladığını görürüz: Shakespeare'de Cassius'un Brutus'a dediği gibi, şayet yüceliğe ulaşma çabalarımız sonuçsuz kalmışsa, bunun suçu "yıldızlarda değil, kendimizde"dir.

Özgürlüğe dair bu yeni yaklaşımı temel alan 15. yüzyıl İtalyası'ndaki hümanistler, Talihin insan ilişkilerindeki rolüyle ilgili klasik tasviri de yeniden inşa etme imkânı bulmuşlardı. Bunun örneklerine Leon Battista Alberti'nin *Della famiglia*'sında, Giovanni Pontano'nun *On Fortu-*

ne (Talih Üzerine) adlı incelemesinde ve, en dikkat çekici olarak, Aeneas Sylvius Piccolomini'nin 1444 tarihli *A Dream of Fortune* (Bir Talih Düşü) başlıklı risalesinde rastlayabiliriz. Yazar burada Talihin krallığında bir gezintiye çıktığı düşünü kurar ve bizzat karşılaştığı tanrıça da onun tüm sorularını yanıtlamayı kabul eder. Tanrıça güçlerini taammüden kullandığını itiraf eder. "İnsanlara karşı şefkatin ne kadar sürer?" diye sorunca da "hiçbirine fazla sürmez" diye yanıtlar. Gelgelelim, insanın erdemine büsbütün kayıtsız değildir ve "en nihayetinde kişi onu kendi safına kazanabilecek becerilerden yoksun değildir" önermesini yadsımaz. Son olarak, en beğendiği ve beğenmediği nitelikler sorulduğunda da Talihin cesurlardan yana olduğu düşüncesini şu dokundurmayla ilan eder: "En menfurları cesaretten yoksun olanlardır."*

Prens'in sondan bir önceki bölümünde, sıra "insan ilişkilerinde Talihin gücü" tartışmasına gelince, Machiavelli'nin bu can alıcı konuyu ele alış biçimi onun hümanist tavrının tipik bir tezahürüne dönüşür. Bu bölüme insanların "Talih ve Tanrı'nın emrinde" olması gibi bildik bir kanıya değinerek ve her şeyin Tanrı'nın inayetinin takdirine bağlı olduğunu belirterek, dolayısıyla, dünyanın çeşitli halleri karşısında açıkça "elimiz kolumuz bağlı" diyerek başlar (84). Hemen sonrasında, bu Hıristiyan varsayımlarına karşıt olarak, özgürlüğün klasik bir çözümlemesini önerir. Şunu elbette teslim eder: İnsan özgür olmaktan hâlâ çok uzaktır, çünkü Talih çok güçlüdür ve "eylemleri-

* Aeneas Sylvius Piccolomini, "Somnium de Fortuna", *Opera Omnia* içinde (Basel, 1551), s. 616.

mizin yarısını o belirler". Ne var ki, kaderimizin büsbütün onun elinde olduğuna inanmak da "insanın özgürlüğünü safdışı bırakmak" anlamına gelecektir. Ve Machiavelli, "Tanrı bizi özgürlüğümüzden ve ihtişamımızdan mahrum bırakmamak adına her şeyin sorumlusu olmak istemez" görüşünü savunan hümanist yaklaşıma sıkı sıkıya bağlı olduğundan, eylemlerimizin en az yarısının Talihin değil de bizim idaremizde olması gerektiği sonucuna varır (84-5, 89).

Machiavelli'nin bu kendi kaderinin efendisi olan insan anlayışının en görsel tezahürü gene klasik bir kaynaktan gelir. "Talih bir kadındır", dolayısıyla erkeksi niteliklerden etkilenmeye yatkındır (87). Ona göre, Talihin dostluğunu kazanmak, onun güçleriyle uyum içinde hareket etmeyi öğrenmek, değişken doğasını etkisizleştirmek ve böylelikle her işin altından başarıyla kalkmayı bilmek hiç de imkânsız değildir.

Bu da Machiavelli'yi ilk olarak Romalı ahlakçıların sorduğu asli soruya getirir. Talihle nasıl işbirliği yapabiliriz, Talihin bize gülmesini nasıl sağlayabiliriz? O da bu soruya tam da onların kullandıkları kavramlarla yanıt verir. Tanrıçanın cesurlardan ve "daha az sakıngan ve daha çok saldırgan" olanlardan yana olduğunu vurgular. Ve onu asıl heyecanlandırıp bir tepki vermesini sağlayanın hakiki *vir*'in *virtus*'u olduğunu açıklar. İlkin tanrıçanın olumsuz yönünden, yani onu en çok öfkelendiren ve onun hışmına uğrayan şeyin erdemsizlik olduğundan bahseder. Ve bu düşüncesini şöyle geliştirir: Tanrıçayı en çok heyecanlandıran ve bir yanıt vermesini sağlayan şey hakiki *vir*'den gelen *virtus*'tur. Öncelikle, bunun tam aksini

temsil eden durumdan, *virtù* eksikliği karşısında hissettiği öfke ve nefretten bahseder. *Virtù*'nun varlığı nasıl ki onun saldırısına karşı bir bent görevi görür, o da bu nedenle öfkesini hep "siper veya bir bent inşa edilmemiş" yerlere yöneltir. Hatta Machiavalli onun gücünü yalnızca *virtù* sahibi olup da ona karşı dik duramayan adamlara gösterdiğini ileri sürer, ki bunun manası da tanrıçanın en ölümcül garezini bu niteliğe sahip olanlara asla yönlendirmeyeceğidir (85, 87).

Machiavelli bu klasik iddiaları yinelerken, bunlara bir yandan da beklenmedik biçimde erotik bir yön katar. Talih tanrıçasının belki de kendisine böylesi bir şiddet gösterilmesinden sapıkça bir zevk de alabileceğinden dem vurur. Machiavelli Talih için salt "o bir kadın ve eğer siz de onu kontrol etmek istiyorsanız ona sert davranmanız gerekir" iddiasında bulunmakla kalmayıp, aynı zamanda, "kendisini ona karşı daha cesur hareket eden erkeklere teslim etmeye meyillidir" der (87).

İnsanların Talihten bu şekilde faydalanabilecekleri düşüncesi bazen tam bir makyavelcilik örneği olarak gösterilir. Ne var ki, burada Machiavelli bile aslında tanıdık bir imgelemden yola çıkmıştır. Talihe karşı saldırgan bir direnç göstermek Seneca'nın vurguladığı fikirlerden biriydi, ki Piccolomini de *Bir Talih Düşü* başlıklı eserinde bu inanca etki eden erotik tınıları incelemişti. Talihe "senin elini tutmaya kimler daha muktedir?" sorusunu yönelttiğinde, tanrıça, onu en çok cezbeden erkeklerin "kudretine en direşken ruh gücüyle gem vuranlar" olduğunu söyler. Nihayet, yazar, "yaşayanlar arasında en yeğ tuttukların kimler?" diye sormaya cüret ettiğinde, tanrıça da en kü-

çümsediklerinin "ondan kaçanlar", en uyarıcı olanların da "onu kaçırtanlar" olduğunu söyler.*

Madem ki insanlar Talihi zaptetme ve dolayısıyla en yüksek emellerine ulaşma becerisine sahipler, bu durumda yeni bir hükümdarın ne gibi emelleri olmalıydı? Machiavelli bu sorunun yanıtını vermeden, ilkin, *Prens*'te baştan sona yankılanan bir ifadeyi kullanarak asgari bir koşul belirler. Gayelerin en temeli *mantenere lo stato*'dur, ki bununla yeni bir hükümdarın mevcut durumu muhafaza etmesi ve özellikle de hakim yönetim sisteminin kontrolünü elinde tutması gerektiğini kasteder. Tabii, her şey salt bekadan da ibaret değildir ve daha yüce emeller de taşınması gerekir, ki Machiavelli'ye göre de bunlar Romalı tarihçi ve ahlakçıların hakiki birer halefi olmak anlamındadır. Ona göre, tüm insanların her şeyden daha çok arzuladıkları bir şey varsa, o da Talihin mükafatlarına ulaşmaktır. Bu bakımdan, iyi bir hükümdarın ilahi mükafatlara erişebilmek için dünyevi ihtişam ve zenginliklerin cazibesine kapılmaması gerektiğini öngören geleneksel Hıristiyan öğüdünü [örneğin, Aquinolu Tommaso'nun *The Government of Princes* (Prenslerin Yönetimi) eserinde vurguladığı bir öğüttür bu] büsbütün yok sayar. Machiavelli'ye göre, en büyük ödüllere ulaşmanın yolu aslında tam da bu "ihtişam ve zenginlikler"den geçer – işte, Talihin bahşedebileceği en harika mükafatlar (85).

Ne var ki, Machiavelli, tıpkı Romalı ahlakçılar gibi, bu tür zenginliklerin yalnızca temel basamaklardan biri

* Aeneas Sylvius Piccolomini, "Somnium de Fortuna" *Opera Omnia* içinde (Basel, 1551), s. 616.

olduğunu ve "öngörülü ve *virtuoso*" bir hükümdar için en soylu gayenin "kendisine saygınlık kazandıracak" ve onu ihtişamlı biri haline getirecek türden bir yönetim kurmak zorunluluğu olduğunu savunur (87). Daha sonra, yeni bir hükümdarın bu "ihtişamını ikiye katlama" şansına sahip olduğunu söyler: Yeni bir prenslik başlatmanın yanında, bu prensliği "düzgün kanunlar, güçlü bir ordu, güvenilir müttefikler ve emsal teşkil edecek bir yönetim"le sağlamlaştırma şansına da sahiptirler (83). Dolayısıyla, dünyevi bir itibar ve ihtişama kavuşmak, Machiavelli için de en az Livius ve Cicero için olduğu kadar yüce bir emeldir. Machiavelli, *Prens*'in sonlarında kendisine İtalya'nın koşullarının yeni bir hükümdarın başarılı olması için uygun olup olmadığı sorusunu yönelttiği zaman, bu soruyu, erdem sahibi bir insanın "onu kendisine saygınlık getirecek biçimde kalıba dökme" umudu olup olmadığı sorusuna denk bir biçimde değerlendirir (87). Ve İspanya Kralı Ferdinand'a duyduğu hayranlığın gerekçesini de Ferdinand'ın "onu Hıristiyan dünyasının en şöhretli ve en muhteşem kralı"na dönüştüren "muhteşem işler" yapmış olmasına bağlar (76).

Machiavelli, "mevcut hükümdarın ailesinin kurallarına alışkın" bir egemenliği miras yoluyla devralan bir hükümdar söz konusu olduğunda, bu hedeflere –en azından asgari bir düzeyde– ulaşmanın pek de zor olmadığına inanır (6). Ne var ki, eğer bu yeni hükümdar bulunduğu mevkiye Talih sayesinde gelmişse, hedeflerine ulaşması da bir o kadar zor olacaktır. Bu tür yönetimlerin "kökleri sağlam olmaz" ve Talihin estireceği ilk fırtınaya kapılıp giderler (23). Ayrıca, bu türden yöneticiler hiçbir biçimde Talihin onlara cömert davranacağına da bel bağlayamazlar –ya da,

daha ziyade, bağlamamalıdırlar– çünkü insanların dünyasında en az güvenilir olan güçtür o. Machiavelli'ye göre, sıradaki ve belki de en can alıcı soru şudur: Yeni bir yöneticiye, şayet "ustalıkla hayata geçirilmişlerse", hangi düstur ve yönergeler salık verilmelidir ki onun "o makamın yerlisi" olduğu hissedilsin (83). İşte, *Prens*'in geri kalan kısımlarında asıl yanıtlanan da bu soru olmuştur.

Machiavelli Devrimi

Machiavelli'nin yeni hükümdarlara sunduğu öneriler iki ana gruba ayrılır. İlk ve en temel husus "tüm devletlerin asli dayanaklarının iyi yasalar ve iyi ordular" olmasıdır. Dahası, iyi ordular iyi yasalara kıyasla çok daha önemlidir, çünkü "iyi ordunun olmadığı bir durumda iyi yasalar olması da mümkün değildir" veya "eğer iyi ordular varsa, bu, iyi yasalar olduğu anlamına gelir" de denebilir (42-3). Buradan alınması gereken ders ise –biraz abartıyla– bilge bir hükümdarın "tek hedefi ve tek kaygısı savaş ve onun usulleriyle uygulamaları olmalıdır" esasıdır (51-2).

Machiavelli, devamında, temelde iki tür ordu olduğunun altını çizer: Paralı askerler ve halk milisleri. Paralı asker sistemi İtalya'da yaygın olarak kullanılagelmişse de, Machiavelli buna karşı 12. Bölüm'de topyekûn bir saldırıya girişir. İtalyanlar "çok uzun bir zamandır paralı askerlerin kontrolündedir" ve bunun da sonuçları tam bir felaket olmuştur: Tüm bir yarımada "Carlos'un işgaline, Louis'nin yağmasına, Ferdinand'ın yarattığı tahribata ve İsviçreliler'in aşağılamalarına maruz kalmıştır" (47). Zaten

bu durumda başkaca bir sonuç da beklenemezdi, çünkü tüm paralı askerler "işe yaramaz ve tehlikelidir". Bu paralı askerler "bütünlükten ve disiplinden uzak, kendi hırsları olan hainlerdir" ve size asıl darbeyi "tam savaşmaları gereken zaman geldiğinde" indireceklerdir (43). Machiavelli'ye göre, bütün bu emareler aşikârdır ve 13. Bölüm'de de bu hususu kuvvetle vurgular. Bilge hükümdarlar her daim "bu tür askeri birlikler kullanmaktan kaçınırlar ve kendi adamlarından ibaret bir ordu oluştururlar". Bu düşüncesine o kadar bağlıdır ki neredeyse saçmalayarak şu iddiada bulunur: Bilge bir hükümdar "yabancı bir birlik kullanarak zafer kazanmak yerine, kendi ordusuyla yenilgiye uğramayı yeğler" (49).

Öte yandan, tarihçilerin birçoğunun paralı asker sisteminin genellikle oldukça tesirli olduğu sonucuna vardığı göz önüne alındığında, konuya bu denli yoğun bir vurgu yapmasının nedenlerine de eğilmek gerekebilir. Belki de, Machiavelli bu noktada yalnızca edebi bir geleneğin izinden gitmekteydi. Her hakiki yurttaşın aynı zamanda bir asker olması gerektiği düşüncesi Aristoteles'te olduğu gibi Livius ve Polybios'ta da hep vurgulanan bir öğeydi ve Leonardo Bruni ve ardılları bu iddiayı yeniden canlandırdıktan sonra Floransalı hümanistler de birkaç kuşak boyunca bu fikrin izinde gitmeye devam etmişlerdi. Ne var ki, Machiavelli'nin en gözde ustaları dahi olsalar, onları bu denli körü körüne takip etmiş olması pek de alışıldık bir durum olmazdı. Daha ziyade şöyle olmuş olmalı: Machiavelli her ne kadar bu paralı askerlik sisteminin geneline hücum eder gibi görünse de, aslında, Pisa'ya karşı yürütülen ve oldukça uzun süren savaş esnasında, doğduğu

kentin paralı generallerin elinde sayısız aşağılamaya maruz kalması nedeniyle yaşanan talihsizliklerin etkisinden kurtulamamış gibidir. 1500 yılında düzenlenmiş olan bu sefer dışında, benzer bir fiyasko da 1505'te Floransa yeni bir saldırı düzenlediğinde baş göstermişti: Saldırı başlar başlamaz on paralı birliğin komutanları isyan çıkarmış ve bunun sonucunda saldırı bir hafta içinde sonlandırılmak zorunda kalmıştı.

Daha önce de gördüğümüz üzere, Machiavelli 1500'de uğranan bu bozgun esnasında Fransızlar'ın Floransalılar'ı askeri anlamdaki kifayetsizlikleri ve özellikle de Pisa'ya boyun eğdirmedeki beceriksizlikleri nedeniyle hor gördüklerini öğrendiği zaman büyük bir utanç duymuştu. 1505'te yinelenen başarısızlıktan sonra bu meseleyi artık kendi ellerine almaya karar vermiş ve Floransa'daki paralı askerlerin yerine halk milislerini getirmek için ayrıntılı bir plan hazırlamaya girişmişti. Aralık 1505'te büyük konsey bu fikri geçici olarak kabul etti ve Machiavelli'ye asker toplama yetkisi verildi. Bir sonraki yılın Şubat ayında da artık ilk resmi geçit töreni için hazırdı. O dönemin güncesini tutan Luca Landucci bu geçit törenini büyük bir hayranlıkla izlemiş ve şunları kaydetmişti: "Herkes bunun şimdiye dek Floransa'da düzenlenen en şahane şey olduğunu düşünüyordu."* Machiavelli 1506 yazında kaleme aldığı *A Provision for Infantry* (Piyadenin İkmali) başlıklı yazısında "yabancı ve paralı askerlere asla tam olarak güvenilemez" der ve kentin "kendi silahları ve kendi insanları"yla sa-

* Luca Landucci, *A Florentine Diary from 1450 to 1516*, çev.: A. Jervis (Londra, 1927), s. 218.

vunulması gerektiğini vurgular (3). Aynı yılın sonunda ise büyük konsey artık ikna olmuştur. Yeni bir idari heyet –Dokuzlar Milisi– oluşturulur; Machiavelli bu heyetin sekreteri seçilir ve böylelikle Floransa hümanizminin en kıymetli ideallerinden biri hayata geçirilmiş olur.

Öte yandan, 1512'de Prato'yu savunmaları için gönderilen bu milisleri İspanyol piyadelerinin hiç zorlanmadan bertaraf etmeleri gibi bir felaket neticesinde Machiavelli'nin şevkinin kırılmış olabileceği düşünülebilse de, tam tersi olmuş ve aynı heyecanla bu fikre sarılmaya devam etmiştir. Bir yıl sonra, *Prens*'in sonlarına doğru, Mediciler'e hitaben, yapılması gereken "en önemli şey"in Floransa'nın kendi ordusunu kurmak olduğunu söyler (90). 1521'de *Art of War* (Savaş Sanatı) başlıklı eserini –ki yaşamı süresince devlet idaresi üzerine basılan tek incelemesi olmuştur– yayımladığında da aynı düşüncelerini yinelemeye devam eder. Eserin birinci bölümünün tamamı "halk ordusu usulü"ne kuşkuyla yaklaşmış olanların ne denli haksız olduklarını göstermeye ayrılmıştır (580). Machiavelli, elbette, bu tarz birliklerin yenilmez oldukları iddiasında değildir, ancak, yine de, diğer güçlerle karşılaştırıldığında çok daha üstün oldukları fikrinden vazgeçmez (585). Sözlerini tamamlarken, aklı olan hiç kimsenin halk ordusu fikrine itiraz edemeyeceğini, bunun düpedüz bir çelişki olacağını biraz da abartılı bir biçimde ifade eder (583).

Böylelikle, Machiavelli'nin askeri bir lider olarak Cesare Borgia'dan neden bu kadar etkilendiğini ve *Prens*'te yeni bir yöneticiye dükün uyguladığı kaidelerden daha iyilerinin neden sunulamayacağını daha iyi anlamış oluyoruz

(23). Çünkü, daha önce de gördüğümüz gibi, dük paralı komutanlarını gaddar bir kararla safdışı bırakıp yerlerine kendi askerlerini getirdiği zaman Machiavelli de oradaydı. Bu cüretkâr strateji de Machiavelli'nin fikirlerinin gelişimi bakımından oldukça belirleyici olmuş olmalı ki, *Prens*'in 13. Bölüm'ünde, askeri politikayı ele aldığı kısımda, bunun her yeni yöneticinin uygulaması gereken tedbirlere örnek teşkil etmesi gerektiğini söyler. Borgia, her şeyden önce, paralı asker liderlerinin sadakatten son derece uzak olduklarını anladığı ve merhamet etmeden yok edilmeleri gerektikleri konusunda hiç tereddüt etmediği için takdir edilir. Öyle ki, Borgia, devletini idame etmek isteyen her yeni yöneticinin alması gereken en temel dersi kavramış olduğu için daha bir övülür: Bunun için Talihe ve yabancı askerlere bel bağlamayı sonlandırmalı, kendi ordusunu kurmalı ve "kendi askeri güçlerinin tek hakimi" olmalıdır (25-6, 49).

Silahlar ve insanlar: Bunlar Machiavelli'nin *Prens*'te öne çıkardığı en önemli iki temadır. Sağlam bir orduya ek olarak, Machiavelli'nin çağdaşı olan yöneticilerin kavramasını istediği diğer bir ders da ihtişamını doruklara ulaştırmak isteyenlerin bir hükümdarda olması gereken tüm nitelikleri barındırmaları gerektiğiydi. Bu niteliklerin doğası da zaten Romalı ahlakçılar tarafından daha önce ayrıntılı bir biçimde incelenmişti; ve tüm büyük liderlerin her şeyden önce bir ölçüde talihli olmaları gerektiğini de söylemişlerdi. Çünkü eğer Talih size gülmezse, o en yüce hedeflerinize, ne kadar kudretli olursa olsun, salt insan gücüyle ulaşmanız mümkün değildi. Tabii, daha önce de gördüğümüz gibi, bu ahlakçılar Talihin bizden yana olma-

sını sağlayacak belirli özellikler *–vir*'e özgü olanlar– taşınması gerektiğini ve bu özelliklerin hürmet, şan ve ihtişama ulaşmayı neredeyse garantilediklerini de belirtmişlerdi. Bu inancı besleyen varsayımlar ise Cicero'nun *Tusculum Tartışmaları*'nda mükemmel bir biçimde özetlenmiştir. Cicero şunu der: "Eğer ilk hedefimiz ihtişam değil de bizzat *virtus* olursa ve şayet Talih de bizden yanaysa, bu şekilde ihtişama ulaşma şansımız çok daha fazla olacaktır; çünkü ihtişam, *virtus*'un mükafatlandırılmasıdır" (I.38.91).

Rönesans İtalyası hümanistleri de bu çözümlemeyi olduğu gibi benimsediler. 15. yüzyılın sonlarına gelindiğinde hükümdarlara yönelik kaleme alınmış ve hümanist tavsiyeler içeren çok sayıda kitap hazırlanmış ve yeni baskı imkânları sayesinde daha geniş bir okur kitlesine ulaşmaya başlamıştı. Bartolomeo Sacchi, Giovanni Pontano ve Francesco Patrizi gibi öne çıkan yazarların hepsi yeni yöneticilere rehber olabilecek ve hepsi de aynı temel ilkeyi dayanak alan incelemeler hazırlamışlardı: Bir hükümdarın başarısının anahtarı *virtus* sahibi olmaktı. Pontano, *Prens* üzerine kaleme aldığı yazısında, en yüce hedeflerine ulaşmak isteyen her yöneticinin tüm kamusal eylemlerinde "*virtus*'un emirlerini yerine getirmek zorunda" olduğunu altını çizerek ifade eder. *Virtus* "dünyadaki en muhteşem şeydir", hatta güneşten bile azametlidir, öyle ki, "körler güneşi göremiyor" olsalar dahi "*virtus*'u apaçık görebilirler".*

Machiavelli *virtù* ile Talih arasındaki ilişkilere dair aynı inançları ve bir hükümdarın hedeflerine ulaşma yöntemle-

* Giovanni Pontano, *Prosatori Latini del Quattrocento* içinde "De principe", yay. haz.: E. Garin (Milano, n.d.), s. 1042-4.

rini birebir paylaşır ve yineler. *İlkin Prens*'in 6. Bölüm'ünde hümanizmin bağlı olduğu düşüncelere bir açıklık getirir ve burada "yeni bir hükümdarlıkta asıl zorluk hükümdarın ne denli virtuoso olduğuna bağlıdır" der (19). Bu görüşünü daha sonra, 24. Bölüm'de "İtalyan hükümdarlarının devletlerini kaybetmelerinin nedenleri"ni anlatırken de kanıtlar sunarak destekler (83). Machiavelli bu hükümdarların düştükleri acziyet nedeniyle Talih'i suçlamamaları gerektiğini, çünkü Tanrıçanın "gücünü yalnızca" *virtù* sahibi olanların ona karşı direnemedikleri durumlarda göstereceğini belirtir (84, 85). Onların bu başarısızlıklarının asıl nedeni, "etkili, kesin ve uzun ömürlü" bir savunmanın ancak kendi *virtù*'larına bağlı olabileceğini kavrayamamış olmalarıdır (84). *Virtù*'nun bu rolü, İtalya'nın nasıl bağımsızlığa kavuşabileceğine dair "Öğütler"in yer aldığı ve coşkulu bir anlatıma sahip olan 26. Bölüm'de yeniden vurgulanır. Machiavelli, bu noktada, 6. Bölüm'de "üstün *virtù*" sahibi olmaları nedeniyle kendilerinden övgüyle bahsedilen eşsiz liderlere yeniden döner, ki bu liderler de Musa, Kyros ve Theseus'tur (20). Machiavelli İtalya'yı kurtaracak yegâne şeyin bu liderlerin üstün kabiliyetleriyle müthiş bir Talih'in birleşimi olduğunu ifade eder. Ve buna ek olarak, hiç beklenmedik bir dalkavuklukla, tüm bu gerekli meziyetlere şans eseri muhteşem Medici ailesinin sahip olduğunu söyler: Muazzam virtù sahibidirler; Talihleri hep yaver gitmiştir ve üstelik "Tanrı ve Kilise nezdinde de gözdedirler" (88).

Öte yandan, Machiavelli'nin *virtù*'ya açık bir tanım getiremeyişi ve, dahası, herhangi bir sözcüğü sistematik bir biçimde asla kullanmamış oluşu sıklıkla eleştirilen bir du-

rum olagelmiştir. Ne var ki, birazdan bu kavramı ne denli tutarlı bir biçimde kullanmış olduğu açıklığa kavuşacak. Klasik ve hümanist ustaların izinden giden Machiavelli, bu kavramı, bir hükümdarın Talih'in darbelerine karşı dik durabilmesi, Tanrıçanın gözüne girebilmesi ve bu sayede görkemli bir hükümdar olabilmesi, en nihayetinde de kendi adına şan ve ihtişama kavuşurken devletin de güvenliğini sağlayabilmesi bağlamında değerlendirir.

Gelgelelim, *virtuoso* mertebesinde bir insanda tam olarak hangi nitelikler olması gerektiği konusunda hâlâ söylenmesi gerekenler olduğu da açıktır. Romalı ahlakçılar *virtus* kavramının karmaşık bir çözümlemesini miras bırakmışlardır; genel açıdan ise, onlara göre, hakiki *vir*, birbirinden ayrı ancak birbiriyle bağlantılı üç tür nitelik barındıran biridir. Böyle biri her şeyden önce şu "asli" erdemlere sahip olmalıdır: Bilgelik, adalet, cesaret ve ölçülülük – Cicero'nun (Platon'un izinde) *Yükümlülükler Üzerine*'nin açılış bölümünde öne çıkarmış olduğu erdemler. Fakat, aynı zamanda, bu ahlakçılara göre, hakiki *vir*'de hükümdarlığın doğasından ileri gelen birtakım farklı nitelikler de olmalıydı. Bunların başında da –Cicero'nun *Yükümlülükler Üzerine*'sindeki en önemli erdemdir– "dürüstlük" geliyordu, ki bunun anlamı da şuydu: Hükümdar tüm ilişkilerinde her daim itimadı korumalı ve onurlu bir duruş sergilemeliydi. Bu da, her ikisi de *Yükümlülükler Üzerine*'de tanımlanmakla birlikte, asıl Seneca'nın ayrıntılandırdığı ve her birini ayrı ayrı incelediği iki ek nitelikle daha desteklenmeliydi. Bunlardan ilki, Seneca'nın *On Clemency* (Merhamet Üzerine) başlıklı eserinin ana teması olan hükümdarın bağışlayıcılığıydı; diğeri ise Seneca'nın

On Benefits (Yarar Üzerine) başlıklı eserinde tartışılan başlıca konulardan biri olan cömertlikti. En nihayetinde, hakiki *vir*'in ayırt edici karakteristiği, onun onur ve görkeme ulaşma yolunda her daim erdemli bir şekilde davranacak olmasıydı. Bu bakış açısı da –yani, ahlaklı olmayı seçmek her zaman en mantıklı yoldur– Cicero'nun *Yükümlülükler Üzerine*'sinin merkezini oluşturur. Cicero, kitabının II. Bölüm'ünde yaygın bir kanıdan bahseder: "Bir şey yararlı olmasa dahi ahlaki olabileceği gibi, bir şey ahlaki olmasa dahi yararlı olabilir." Ne var ki, aslında bu bir yanılsamadır, çünkü hedeflerimize ancak ahlaki yöntemlerle ulaşabiliriz. Bunun aksi gibi görünen her durum aldatıcıdır, zira "yararlılık hiçbir zaman ahlaki doğrularla çelişemez" (II.3.9-10).

Rönesans hükümdarları için tavsiye kitapları yazan yazarlar da bu çözümlemeyi bütünüyle benimsemişlerdi. Ek olarak, temel varsayımlarını, *virtus*'un genel kavrayışının tüm asli ve hükümdara özgü erdemlere yönelik olması gerektiğine dayandırdılar, ki bu erdemlerden oluşan listeyi en küçük ayrıntıya kadar inerek hem genişlettiler hem de alt sınıflara ayırdılar. Örneğin, Patrizi, *The Education of the King* (Kralın Eğitimi) başlıklı eserinde *virtus* düşüncesini öylesine inceltmişti ki bir hükümdarda bulunması gereken ahlaki erdemler en az kırka ayrılmıştı. Daha sonra, kendilerinden gayet emin bir biçimde ve ısrarla altını çize çize, en nihayetinde bir atasözü haline getirdikleri "dürüstlük en iyi politikadır" ifadesinden yola çıkarak, bir hükümdarın izlemesi gereken en mantıklı yolun her zaman ahlaka uygun olması gerektiği sonucuna varmışlardı. Tüm bunların sonucunda yararlılık ve ahlaki alan arasında herhangi

bir ayrılığı bütünüyle reddeden Hıristiyan bir yaklaşıma da katkıda bulunmuşlardı. Onlara göre, dünyevi yaşamdaki çıkarlarımızı korumak uğruna adaletten saparak başarıya ulaşsak dahi, öte dünyada ilahi adalet karşısına çıktığımızda bu başarıların hiçbiri fayda etmeyecekti.

Eğer Machiavelli'nin çağdaşlarının ahlak üzerine tezlerini incelersek, bu savların usanmadan yinelendiklerini görebiliriz. Oysa, *Prens*'e baktığımızda, hümanist ahlakın bu yönünün bir anda ve şiddetle ters yüz edildiği görülür. Bu büyük değişim ise 15. Bölüm'de başlar; Machiavelli burada hükümdarlara özgü erdem ve kusurları tartışmaya başlar ve bizi usulca uyararak şöyle der: "Bu konu hakkında pek çok kişinin bir şeyler karaladığının gayet farkındayım", ancak "ben diğerlerinin sunduklarından farklı kaideler getireceğim" (54). Machiavelli ilkin bildik ve sıradan hümanist yaklaşımlara dokundurmalarla başlar: Yalnızca hükümdarlara özgü belli bir erdem grubu vardır; bunların arasında cömertlik, merhamet ve dürüstlük vardır ve bu niteliklere sahip olmak her hükümdarın ödevidir. Daha sonra –ortodoks bir hümanist damarla– bir hükümdarın her an bu şekilde davranmaya müsait olması gerektiğini söyler. Fakat, ardından da, bir hükümdarın en yüce hedeflerine ulaşabilmesi için bu erdemlere mutlaka sahip olmasını öngören en temel hümanist varsayımı bütünüyle reddeder. Ona göre, bu inanç –hükümdarlara tavsiye niyetiyle yazılan kitapların can damarı– apaçık biçimde büyük bir hatadır. Elbette, peşinden koşulacak hedeflerin doğalarını reddetmez: Her hükümdar devletini korumak ve kişisel bir ihtişama ulaşmak ister. Ancak, şunu reddeder: Eğer bu hedeflere ulaşmak isteniyorsa, hiçbir hüküm-

dar yoktur ki, herkes tarafından "iyi olduğu düşünülen" niteliklerin tümüne sahip olsun ya da bunları her zaman uygulamaya koyabilsin. Bir hükümdar kendini çoğu zaman ahlaksız ve ilkesiz insanlarla dolu karanlık bir dünyada çıkarlarını korumaya çalışırken bulacaktır. Eğer bu şartlar altındayken "genellikle yapılanı yapmaz ve yapılması gerekeni yaparsa, gücünü korumuş olmayacak, onun altını oymuş olacaktır" (54).

Dolayısıyla, Machiavelli'nin klasik ve çağdaş hümanizme burada getirdiği eleştiri basit ancak son derece yıkıcı olmuştu. Onun iddiası şuydu: En yüce hedeflerine ulaşmaya çalışan bir hükümdar, an gelecek, ahlaklı olmanın rasyonel olmadığını görecek; öyle ki, hükümdara özgü erdemleri korumakta ısrar etmenin felakete götüren, irrasyonel bir politika olduğunu fark edecektir (62). Peki ama bunun hem ahmakça hem de aşağılık bir tutum olduğunu, sonuçta, mahşer günü geldiğinde tüm adaletsizliklerin cezalandırılacağını savunan Hıristiyan itiraz hakkında ne düşünüyordu? Machiavelli bu konuda hiçbir görüş belirtmemiştir. Bu sessizliği salt anlamlı değil, aynı zamanda bir dönüm noktasıdır da; Hıristiyan Avrupa'nın her yerinde yankı bulmuş, ilkin bir afallama etkisiyle sessizlikle karşılanmış, fakat sonrasında bir daha asla dinmeyecek bir öfkeyle lanetlenmişti.

Eğer hükümdarlar geleneksel ahlakın yükümlülüklerine göre davranmayacaklarsa, neye göre davranacaklardı? Machiavelli'nin buna yanıtı –yeni hükümdarlara verdiği en belirgin tavsiyenin özü– 15. Bölüm'ün başında yer alır. Bilge bir hükümdar her şeyden önce gereken neyse onu yapmalıdır: Şayet "gücünü korumak" istiyorsa, "gerekti-

ğinde ahlaki olmayan bir yola başvurmaya her zaman hazır olmalıdır" (55). Bu temel öğretiyi üç bölüm sonra yineler. Bilge bir hükümdar eğer mümkünse iyi davranabilir, ancak "eğer sakıncalı bir durum varsa da bunun aksi şekilde davranmaya hazır ve nazır olmalıdır". Dahası, "gücü elinde tutmak için" sık sık "namertçe, gaddar ya da insani olmayan eylemlerde bulunmak" zorunda kalacağı gerçeğiyle de yüzleşmesi gerekir (62).

Daha önce de gördüğümüz üzere, Machiavelli bu yaklaşımın ne denli hayati bir öneme sahip olduğunu diplomatik kariyerinin daha en başlarında anlamıştı. Machiavelli 1503'te Volterra kardinaliyle ve bundan iki yıl sonra da Pandolfo Petrucci ile yaptığı konuşmalar sonrasında bu konuya eğilmek zorunda olduğunu düşünmüştü; daha sonraları da bu yaklaşımı onun siyasal düşüncesinin merkezi haline gelmişti: Başarılı bir devlet idaresine giden yol, şartların getirdiği zorunlulukların bilincine varmak, zaruretlerin buyruklarını kabullenmek ve zamanın koşullarına ayak uydurmaktan geçiyordu. Pandolfo'dan başarılı bir hükümdar olmanın reçetesini aldıktan bir yıl sonra, Machiavelli, benzer diğer gözlemlerinden yola çıkarak ilk kez kendine özgü birtakım fikirler geliştirmeye başladı. Eylül 1506'da, görev icabı Perugia'da bulunduğu dönemde, II. Julius'un düzenlediği seferin müthiş gelişimini takip ederken, dostu Giovan Soderini'ye sivil ve askeri hadiselerde zafer ve yenilginin nedenlerine dair yazdığı mektubunda bu meseleleri enine boyuna incelediği görülür. "Doğa", der Machiavelli, "belli bir yetenek ve esin vermiştir" ki "hepimizi kontrol eden de bunlardır". Ancak, "farklı farklı dönemler vardır" ve "sürekli bir değişim içindedirler", bundandır ki,

"davranışlarını değiştirmekte başarısız olanlar bazen Talihin iyi yanıyla, bazense kötü yanıyla" karşılaşmaktan kaçamayacaklardır. Bundan alınacak ders açıktır: Eğer bir kişi "Talihin her zaman ondan yana olmasını" istiyorsa, "bilgece davranmalı ve zamanın şartlarına ayak uydurmalıdır". Öyle ki, eğer herkes "doğasını bu şekilde yönetmeyi becerebilse ve kendi zamanına göre hareket edebilseydi", o zaman "bilge olanlar gerçekten de yıldızlara ve kadere hükmetmeyi başarabilirlerdi" (73).

Bundan yedi yıl sonra *Prens*'i kaleme alan Machiavelli, Talihin insan yaşamı üzerindeki etkilerine değindiği bölümde hor gördüğü bu "Kaprisler"i birebir uyguluyordu. Machiavelli herkesin kendi kişisel yatkınlıklarına göre hareket ettiğini söyler: Kimisi tedbiri elden bırakmazken, diğeri tez canlıdır; kimisi kaba kuvvet kullanmayı seçerken, diğeri kurnazdır. Ne var ki, bu arada "zaman ve şartlar değişecektir" ve böylesi bir durumda bir yönetici eğer "yöntemlerini değiştirmezse", sonunda mutlaka "hüsrana uğrayacaktır". Öte yandan, eğer kişi "karakterini zamana ve koşullara uyumlu hale getirmeyi" öğrenmişse, bu durumda Talihi de istikrar gösterecektir. Dolayısıyla, bir hükümdarın başarılı olması her daim zamana ayak uydurup uydurmadığına bağlı olacaktır (85-6).

Buraya kadar anlatılanların da gösterdiği gibi, Machiavelli'nin hükümdarlara yönelik yazılmış tavsiye kitapları geleneği içinde gerçekleştirdiği devrimin temel dayanağı, özü itibarıyla, yeniden tanımladığı *virtù* kavramıdır. Machiavelli, *virtù*'nun bir hükümdarın Talihle işbirliği yaparak onur, şan ve ihtişama ulaşmasını sağlayan niteliklerin bütününe verilen bir ad olduğunu savunan gele-

neksel kabulü destekler. Ne var ki, bunu yaparken kavramın anlamını diğer tüm gerekli, asli ve hükümdara özgü erdemlerden de ayırır. Bunun yerine, hakiki anlamıyla *virtuoso* bir hükümdarın ayırt edici özelliği olarak, en yüce hedeflerine ulaşmak söz konusu olduğunda koşulların gerektirdiği gibi –bu eylemleri ister ahlak dışı, ister erdemli olsun– davranmaya hazır olma özelliğini getirir. Ona göre, *virtù*, tam olarak, bir hükümdarın ahlaki anlamda mutlaka olması gereken esnekliği anlamına gelir: "Hükümdar Talih rüzgârı yön değiştirdiğinde ve şartlar onu zorladığında hareketlerini de değiştirmeye hazır olmalıdır" (62).

Bu yaklaşımı nedeniyle bütün bir hümanist siyasal düşünce geleneğiyle arasındaki tüm köprüleri yıkmış olmak Machiavelli'yi bir hayli zorlar ve bunu da olup olabilecek en ironik üslupla yapar. Klasik ahlakçılar ve onların sayısız takipçileri için, ahlaki erdem, her daim *vir*'in, hakiki anlamıyla yiğit olan birinin en belirleyici karakteristiği olagelmiştir. Bu nedenle de erdeme sırt çevirmek salt irrasyonel davranmak anlamına gelmekle kalmaz, aynı zamanda kişiyi insanlıktan çıkararak onu hayvanlarla aynı seviyeye getirirdi. Cicero'nun *Yükümlülükler Üzerine*'nin ilk kısmında da belirttiği gibi, iki tür hatalı davranış vardır: zor kullanmak ya da sahtekârlığa başvurmak. Ona göre, her ikisi de "hayvanlıktır" ve "bir insana yakışmaz" – zor kullanmak aslanı simgelerken, sahtekârlık da "tilkinin kurnazlığına benzer" (I.13.41).

Oysa, Machiavelli için yiğitliğin yeterli olmadığı gayet açıktı. İki tür eylem biçimi olduğu kısmı doğruydu, ki 18. Bölüm'e bunu onaylayarak başlar ve "ilki insanlara özgü-

dür, ikincisi ise hayvanlara" der. Ne var ki, "ilki çoğu zaman etkisiz olduğu için, kişi diğerine başvurmak zorunda kalır" (61). O bakımdan, bir hükümdarın bilmesi gerekenlerden biri de hangi hayvana öykünmesi gerektiğidir. Machiavelli burada o en meşhur tavsiyesini dile getirir ve bir hükümdarın "hem tilki hem de aslan gibi" davranmayı öğrenmesi gerektiğini söyler. Ve ardından, bu düşüncesini açıklarken, Roma İmparatoru Septimus'un "vahşi bir aslan ve kurnaz bir tilki" gibi olağanüstü özelliklere sahip olduğunu da ekler ve bu nedenle "herkes ondan korkar ve ona saygı duyar" der (69).

Machiavelli bu çözümlemesini hakiki anlamıyla *virtuoso* bir hükümdardan beklenmesi gereken yönetim biçiminin anahatlarını belirleyerek sonlandırır. 19. Bölüm'de bu noktanın olumsuz tarafını ele alır ve böylesi bir yöneticinin asla "hor görülecek eylemlerde bulunmayacağını ve kendisinden nefret edilmesine neden olabilecek her tür tutumdan kaçınmak için azami dikkat göstereceğini vurgular" (63). 21. Bölüm'de de bu yaklaşımın olumlu sonuçlarından bahseder. Böylesi bir hükümdar her daim cesur ve dik bir duruş sergileyecektir; "hem gerçek bir müttefikken hem de azılı bir düşman olduğunda" bu değişmeyecektir. Aynı zamanda, tıpkı İspanya Kralı Ferdinand gibi, tebaasının karşısında olabildiğince ihtişamlı bir görüntü sergilemelidir ve "muhteşem işler" yaparak "neler olacağını bekleyen" tebaasını "büyük bir merak ve hayranlık içinde tutması" da gerekir (77).

Bu açıklamalar ışığında baktığımızda, Machiavelli'nin Cesare Borgia'ya neden bu denli hayran kaldığını ve onu diğer yeni hükümdarlar için neden bir *virtù* modeli haline

getirmek istediğini –yeteneklerinin sınırlı olduğu aşikâr olmasına karşın– anlamak güç olmayacaktır. Zira Borgia oldukça dehşetengiz bazı olaylarda, insanlarda ona karşı saygıyla karışık bir korku yaratırken, onların nefretini üzerine çekmemenin ne denli hayati olduğunu çok iyi anlamıştı. Borgia, bunu, becerikli biri fakat bir tiran olan Rimirro de Orco'nun eline teslim ettiği Romagna yönetimi başına gelebilecek en büyük felaketle karşılaştığı, yani o yönetim altında yaşayanlar kendisinden nefret etmeye başladığı zaman fark etmişti. Daha önce de gördüğümüz gibi, Machiavelli, Borgia'nın bu ikilem için bulduğu soğukkanlı çözümün bizzat tanığı olmuştu: Rimirro'nun alelacele katledilmesi ve halkın öfkesini dindirmek için kent meydanında sergilenmesi.

Machiavelli'nin halkın yönetime karşı nefret duyması ve ona hürmet etmemesinin mutlaka önüne geçilmesi gereken bir durum olduğu düşüncesini belki de bu olaya dayandırabiliriz. Dükün bu eylemi her ne kadar kendi siyasal gerçeklik anlayışını sağlamlaştırmaya hizmet etmiş olsa da, bu vakanın Machiavelli'yi ne denli derinden etkilediği de tartışmasız bir gerçektir. Machiavelli, *Prens*'te bu nefret duygusu ve hürmet yoksunluğunu tartıştığı bölümde ne demek istediğini ifade etmek için tam da bu örneği gösterir. Burada, Borgia'nın yaptıklarında sonuna dek haklı olduğu düşüncesini açıkça belirtir. Bu eylem için irade ve yürek gerekiyordu; ayrıca, tam da istenilen sonucu vermişti, zira "halkı hem tatmin etmiş hem de etkilemişti" ve bunu yaparken de nefretlerinin kaynağını da bertaraf edebilmişti. Machiavelli bu kısmı gayet soğuk ve kuru bir tonla toparlarken şuna dikkat çekmiştir: Yürütülen bir po-

litika salt "bilinir" olmakla kalmamalı, aynı zamanda "diğerleri tarafından taklit de edilmelidir" (26).

Yeni ahlak

Machiavelli hükümdarlarda var olması gereken *virtù* üzerine yaptığı bu yeni çözümlemenin birtakım sıkıntılar da doğurduğunun elbette farkındaydı. 15. Bölüm boyunca bu temel ikilemi irdeler: Bir taraftan, "iktidarını korumak isteyen bir yönetici gerektiği zaman gayrı ahlaki davranmaya hazır olmalıdır"; öte yandan, şeytani biri olarak anılmamaya da dikkat etmelidir, yoksa iktidarını korumak isterken onu tamamen yitirmek sonucuyla karşı karşıya kalabilir (55). Buradaki asıl mesele, şeytani bir yolla davranmak zorunda kalırken şeytani bir görüntü vermemeyi başarmaktır.

Şu da var ki, aslında bu ikilem göründüğünden çok daha keskindir, zira bir hükümdarın asıl hedefi salt konumunu sağlamlaştırmaktan ibaret değildir; aynı zamanda itibar ve ihtişam da asli hedeflerden biridir. Machiavelli'nin 8. Bölüm'de Sicilyalı Agathokles'in öyküsünü anlatırken işaret ettiği gibi, itibar ve ihtişama kavuşma hedefi de bu açmazı her yeni hükümdar için çok daha derin bir hale getirecektir. Machiavelli'nin sözleriyle, Agathokles "her zaman son derece ahlaksız bir yaşam sürmüş" ve "acımasız ve insanlık dışı yöntemleriyle" bilinen biriydi. Bu özellikleri ona büyük başarılar sağlamış, "son derece aşağı ve bayağı kökleri"ne rağmen, "herhangi bir sivil ihtilafla karşılaşmadan" Siracusa Krallığı'na yükselmesini ve hükümranlığını muhafaza edebilmesini mümkün kılmıştı (30-1).

Ne var ki, Machiavelli bizi burada son derece açıklayıcı bir ifadeyle uyararak, bu denli utanmaz acımasızlıkların bize iktidarı getirebileceğini, ancak asla "ihtişam sağlayamayacağını" vurgular. Agathokles devleti her ne kadar bu meziyetleri sayesinde elinde tutmuşsa da, bunlar asla birer "*virtù* olarak adlandırılamazlar" ve "en kıymetli insanlar arasında bir yer edinmesinin önünde hep bir engel olarak kalırlar" (31).

Machiavelli, hükümdarların acımasız eylemlerde bulunmalarını engelleyecek, tebalarıyla müttefiklerine karşı genel olarak onurlu bir tutum sergilemelerini sağlayacak bazı katı kurallarla bu ikilemin önüne geçilebileceği fikrini reddeder. Çünkü böyle bir şeyi ummak bile imkânsızdır, zira tüm insanlar her zaman "nankör, vefasız birer dönek, ikiyüzlü ve tehlikeden kaçan çıkar peşinde kimselerdir", dolayısıyla "onların sözlerine bütünüyle güvenen ve bu esnada farklı savunma yöntemleri hazırlamayı ihmal eden her yönetici büyük bir yıkımla karşılaşacaktır" (59). Burada söylenmek istenen şudur: Şayet bir hükümdar, daha da önemlisi, yeni bir hükümdar konumunu korumak ve aldatılmaktan kaçınmak istiyorsa, kendini sık sık –salt ara sıra değil– insanlığa sığmayan davranışlarda bulunmak zorunda kalacağı bir durumda bulacaktır (62).

Bunlar son derece büyük sıkıntılardır ancak üstesinden gelmek imkânsız değildir. Yalnız hükümdarın şunu unutmaması gerekir: İyi kabul edilen özelliklerin tümünü barındırmak zorunda da değildir; aslolan bunların tümüne sahipmiş gibi görünmeyi başarmaktır (66). Özgürlükçü biri sayılmak iyidir; acımasız değil ama merhametli gibi görünmek daha mantıklıdır; genel olarak saygıdeğer bir iz-

lenim bırakmak esastır (56, 58, 64). O halde, esas çözüm, mükemmel bir taklitçi ve ikiyüzlü olmaktan, "insanların kafasını kurnazlıkla çelmekten" ve onları oynadığınız role inandırabilmekten geçer (61).

Machiavelli, insanların aklını kurnazlıkla çelmenin değerini çok erken öğrenmişti. 1503'ün sonlarında, Cesare Borgia ve II. Julius arasında patlak veren çekişmeye tanık olduğunu daha önce görmüştük; ve *Prens*'te ikiyüzlülük üzerine yazdığı kısımlarda bu vakadan edindiği izlenimlere başvurduğu da gayet açık. Burada hemen tanıklık ettiği bu vakaya döner ve hükümdarlara özgü ikiyüzlülüğe karşı kişinin gardını asla bırakmaması gerektiğine dair asli bir örnek olarak kullanır onu. Machiavelli, Julius'un Borgia'ya karşı nefretini büyük bir beceriyle gizlemeyi başardığını ve dükün de buna karşılık "büyük adamlar çıkarları söz konusu olduğunda eski yaraları deşmezler" gibi fevkalade büyük bir yanılgıya nasıl düştüğünü aktarır (29). Julius, bunun ardından, ikiyüzlülük becerisini de kullanarak, Borgia'yı aldatmayı başarmıştı. Borgia'nın tam desteğini arkasına alarak papalık seçimlerini kazanmasının hemen ardından gerçek yüzünü gösterip düke cephe alarak Borgia'nın çöküşünü hızlandırmıştı. Bu noktada, Borgia artık pek çok hata yapmaya başladı ve Machiavelli de bu duruma düşmesinde suçun tamamen kendisine ait olduğunu düşündü. Ona göre, Borgia'nın, akıl bulandırma becerisinin her başarılı hükümdarın cephanesinin bir parçası olduğunu bilmesi gerekirdi (34).

Gelgelelim, Machiavelli, başarıya açılan kapının anahtarının aldatma sanatı olduğu fikriyle kolaya kaçan biri izlenimi bırakma tehlikesinde olduğunun pek farkında

değildi. Daha ortodoks ahlakçılar ihtişama giden yolda riyakârlığın kullanılabileceği fikrini her daim zaten dikkate almışlardı, ancak asla bu ihtimalden yana bir tavır sergilememişlerdi. Örneğin, Cicero, bu fikri *De Officiis*'in II. Bölüm'ünde açık bir biçimde çerçevelendirmiş, ancak bunu apaçık bir saçmalık olarak görüp reddetmişti. Şöyle demiştir: "İhtişamını ikiyüzlükle daimi kılabileceğini sanan herkes büyük bir yanılgı içindedir." Çünkü, "hakiki ihtişamın derin kökleri ve uzun dalları vardır" ve, hal böyleyken, "yalan olan her şey çok geçmeden kırılgan çiçekler misali toprağa düşecektir" (II.12.43).

Machiavelli, daha önce de yaptığı gibi, tüm bu içten duyguları gayet ironik bir üslupla reddeder. 18. Bölüm'de hükümdar için riyakâr davranışların yalnızca bir zaruret olmadığının, aynı zamanda, gerektiği müddetçe gayet rahat bir şekilde sürdürülebileceğinin de altını çizer. Bu kasıtlı olarak kışkırtıcı vargıyla ilgili iki farklı gerekçe sunar. İlki, insanların çoğu ahmaktır ve, her şeyden öte, kendi kendilerini kandırmaya müsaittirler, öyle ki, çoğu meseleye eleştirel değil, oldukça yüzeysel bakarlar (62). İkincisi, iş hükümdarların davranışlarını değerlendirmeye gelince, en açıkgöz gözlemci bile genellikle görünür olanlar üzerinden bir yargıya varır. Halktan yalıtılmış bir şekilde yaşayan, taşıdığı sıfatın haşmetiyle varlığını sürdüren hükümdar öyle bir konumdadır ki "görünürde nasıl olduğunuzun herkes farkındadır" ancak "gerçekte ne olduğunuzu birebir deneyimleyebilecek kişi pek azdır" (63). O bakımdan, günahlarınızın bir gün ortaya çıkacağını varsaymaya hiç gerek yoktur; bilakis, "usta bir hilekâr kendine her zaman aldatılmaya hazır bir sürü insan bulacaktır" (62).

Machiavelli'nin ele aldığı bir başka mesele de telkin etmeye çalıştığı bu yeni kurallar karşısında nasıl bir tavır alınması gerektiğidir. İlk bakışta, Machiavelli, görece geleneksel bir tutum benimser gibi görünür. 15. Bölüm'de yeni hükümdarların iyi kabul edilen nitelikler sergilemelerinin "son derece takdire şayan" olacağını kabul eder ve "ahlak dışı davranışların" öğrenildiği süreç içinde hükümdara özgü erdemlerin de terk edileceğini belirtir (55). Aynı ölçüdeki değerler kötü şöhretli "Yöneticiler Sözlerini Nasıl Tutmalıdır" başlıklı bölümde de tekrarlanır. Machiavelli, öncelikle, bir hükümdarın "hileyle değil, namusuyla yaşaması"nı herkesin takdir edeceğini olumlayarak başlar (61). Ardından, bir hükümdarın klasik bir erdem timsali gibi görünmekle kalmayıp aynı zamanda ve koşullar uygun olduğunda "öyle de olması" gerektiğini vurgular. "Eğer mümkünse doğru yoldan sapmaması, ancak gerektiğinde de aykırı uygulamalarda bulunmaya hazır olması gerekir" (62).

Öte yandan, yine 15. Bölüm'de, birbirine bağlı olarak geliştirilen iki çok farklı sav çıkar karşımıza. Her şeyden önce, Machiavelli, iyi olarak kabul görse de en nihayetinde yıkıcı nitelikli bu özelliklerin gerçekten birer erdem olarak adlandırılmayı hak edip etmedikleri konusunda sorgulayıcı bir tutum sergiler. En nihayetinde, bu özellikler tahripkârdır, dolayısıyla onlardan "erdemli gibi" diye bahsetmeyi tercih eder; sonuçta, bu özelliklerin ahlaksız addedilmesinin asıl nedeni, karşıt özelliklerin kişinin konumunu güçlendirme olasılığının daha fazla olmasından kaynaklanır (55).

Bu önerme, takip eden diğer iki bölümde irdelenmeye devam eder. "Cömertlik ve Cimrilik" adını verdiği 16.

Bölüm'de her klasik ahlakçının ele almış olduğu bir konuyu gündeme getirir ve klasik yaklaşımları alaşağı eder. Cicero, *De Officiis*'te (II.17.58. ve II.22.77) (Yükümlülükler Üzerine), cömertlik kavramını tartışırken, bunu "en ufak bir cimrilik belirtisi göstermeme" iradesi yanında, siyasal bir liderde pintilik ve açgözlülüğün ne denli saldırganca bir tutum olduğunun bilincinde olmak üzerinden tanımlar. Machiavelli buna şöyle karşılık verir: Şayet cömertlikten anladığımız buysa, o halde, bu bir erdem değil, bir ahlaksızlıktır. Machiavelli, pintilikle anılmak istemeyen bir yöneticinin "savurgan ve aşırı harcamalar" yapmak zorunda kalacağını ileri sürer. Bunun sonucunda, bu cömertliğini sürdürebilmek için "halka daha ağır vergiler uygulamaktan" başka çaresi kalmayacaktır, ki böylesi bir politika kısa zamanda "tebaasının ondan nefret etmesine" yol açacaktır. Buna karşın, eğer âlicenaplık gösterme arzularına gem vurmayı başarırsa, başlangıçta cimrilikle suçlansa bile, "zamanla cömertliği daha iyi anlaşılacak", hatta cömertliğin hakiki erdemini uygulamaya koyabilecektir (59).

Buna benzer bir başka paradoks da bir sonraki bölüm olan "Gaddarlık ve Merhamet"te karşımıza çıkar. Bu da yine Romalı ahlakçıların en gözde konularından biri olmuştu, ki Seneca'nın *On Clemency* (Merhamet Üzerine) denemesi bu bağlamda en meşhur incelemelerden biridir. Seneca'ya göre, merhametli bir hükümdar cezalandırma konusunda her daim "ne denli gönülsüz" olduğunu belli edecektir; cezalandırma yöntemine ancak "çok büyük ve yinelenen suçlar karşısında sabrı taştığı zaman" başvuracaktır ve bu cezayı hem "büyük bir isteksizlikle" ve "son derece ağırdan alarak" verecek, hem de olabilecek en

merhametli şekilde uygulayacaktır (I.13.4, I.14.1, II.2.3). Machiavelli ise böylesi ortodoks bir yaklaşım karşısında bir kez daha bu erdemin büsbütün yanlış anlaşıldığı üzerinde ısrar eder. Eğer işe daha en başından merhametle yaklaşır ve "çıkan kargaşalara aşırı hoşgörü gösterir" ve "cinayet ve yağmalar" başlayana kadar hiçbir ceza vermezseniz, her şeyden önce, kargaşa çıkaranların elebaşlarını ibret olsun diye cezalandırma cesaretini gösterebilen bir yöneticiden çok daha acımasız uygulamalarda bulunmak zorunda kalabilirsiniz. Machiavelli burada örnek olarak bir kalkışma esnasında acımasız görünmemeye çalışan ve bunun sonucunda tüm kentin bir harabeye dönmesine neden olan adımlar atmış Floransalı hemşerilerinin durumunu gösterir – en sonunda akıllarından hiç geçmeyen gaddarlıklar yapmak zorunda kalmışlardı. Floransalılar'ın bu tutumu, "gaddar diye bilinen" fakat ahlaksız bulunan sert önlemleriyle "Romagna'da düzeni yeniden tesis edip birliği sağlayarak barış ve itaati temin eden" Cesare Borgia'nınkiyle taban tabana zıttır (58).

Bu da Machiavelli'nin karşısına bu durumla sıkı sıkıya bağlı bir sorun çıkarır, ki daha sonra aynı bölümde buna değinir – yine özbilinç paradoksuna benzer bir havada şöyle der: "Sevilen yerine korkulan biri mi olmak daha iyi, yoksa tam tersi mi" (59). Bu soruya getirilen klasik yanıt yine Cicero'nun *De Officiis*'inde bulunabilir. "Korku, uzun soluklu bir iktidar için zayıf bir teminattır", oysa sevgi "onun en güvenilir teminatıdır" (II.7.23). Machiavelli burada da tamamen farklı bir düşüncededir. Onun yanıtı şudur: Bir hükümdarın "sevilmesinden ziyade ondan korkulması çok daha emniyetlidir". Bunun nedeni, bir hü-

kümdarın sevilmesini sağlayan özelliklerin çoğunun, aynı zamanda küçümsenmesine de yol açabilecek olmasıdır. Eğer uyruklarınız "cezalandırılma korkusu" yaşamazlarsa, kendi çıkarları için sizi her fırsatta aldatacaklardır. Fakat eğer kendinizi korkulan biri haline getirirseniz, size karşı suç işlemekten ya da sizi yaralamaktan çekineceklerdir, ki bu durumda devletin bekasını sağlamak çok daha kolaydır (59).

Savın bu bölümlerde irdelenen diğer çizgisi, geleneksel hümanist ahlakı daha da küçümseyerek reddeder. Machiavelli genellikle iyi sayılan özelliklerin, özlerinde birer erdem olsalar dahi (öyle ki, bu özellikleri hor gören bir yönetici hiç kuşkusuz ahlaki olmayan davranışlar sergileyecektir), mesele devlet yönetimi olduğunda bunların o kadar da önemsenmesine gerek olmadığını, yeri geldiğinde ahlaki olmayan yöntemlerin pekâlâ kullanılabileceğini söyler.

Bu noktada, Machiavelli'nin asıl kaygısı, yeni hükümdarlara en temel ödevlerini hatırlatmaktır. Bilge bir hükümdar "ahlaksız biri olarak anılmayı dert etmemelidir, ki diğer türlü iktidarını koruması oldukça güç olacaktır"; bu tür eleştiriler ise, asli yükümlülüğünü yerine getirirken, ki bu da elbette devleti idame ettirmektir, ödemesi gereken kaçınılmaz bir bedelden başka bir şey değildir (55). Bunun sonuçları, ilkin ahlaksızlık olarak kabul gören cimrilikle bağlantısı üzerinden açıklanır. Bilge bir hükümdar pintiliğin "yönetimi olanaklı kılan ahlaksızlıklardan biri olduğunu anladığı zaman" artık pinti biri olarak görülmeyi umursamayacaktır (57). Aynı durum acımasızlık söz konusu olduğunda da geçerlidir. Belirli bir olayda örnek

NICHOLAS MACHIAVEL'S

PRINCE.

ALSO,

The life of *Castruccio Castracani* of *Lucca.*

AND

The meanes Duke *Valentine* us'd to put to death *Vitellozzo Vitelli, Oliverotto* of *Fermo, Paul* and the Duke of *Gravina.*

Tranſlated out of *Italian* into *Engliſh*; By *E. D.*

With ſome Animadverſions noting and taxing his errours.

LONDON,
Printed by *R. Biſhop*, for *Wil: Hils*, and are to be ſold by *Daniel Pakeman* at the ſigne of the Rainebow neare the Inner Temple gate. 1640.

Resim 3. Çevirmenliğini Edward Dacres'ın üstlendiği ilk İngilizce *Prens* baskısının giriş sayfası.

teşkil edecek bir haşinlik göstermekten çekinmemek, hem sivil hem askeri düzenin muhafaza edilmesi bakımından hayatidir. Bunun anlamı şudur: Bilge bir hükümdar "acımasız biri olarak anılmaktan çekinmemelidir", ki özellikle de komuta ettiğiniz bir ordu varsa bu konuda daha rahat olmanız gerekir, zira gaddar biri olmadığınız düşünülüyorsa, ordunuzu "tek yumruk olarak ve her an taarruza hazır" bir halde tutmanız imkânsız olacaktır (60).

Son olarak, Machiavelli devletini idame ettirmek isteyen bir hükümdarın daha önemsiz ahlaksızlıklar ve tensel günahlardan ne ölçüde kaçınması gerektiği konusunu ele alır. Hükümdarlar için yazılan tavsiye kitaplarında bu mesele genellikle oldukça katı bir ahlaki damarla irdelenmiş olup, Cicero'nun *De Officiis*'inin ikinci kitabındaki edep bahsinde sözünü ettiği "ahlaki dürüstlüğün asli bir unsuru" temasını yankılar; yani, yetke sahibi biri özel yaşamında asla en ufak bir hata yapmamalıdır (I.28.98). Ancak, Machiavelli bu yaklaşıma da omuz silker. Ona göre, bilge bir hükümdar "bu tür ahlaksızlıklardan" mümkün mertebe kaçınmalıdır, fakat bunu yapamıyorsa, bu tarz sıradan ahlaki hassasiyetlerin üstüne gereğinden fazla düşmesine hiç gerek yoktur (55).

III. Bölüm

BAĞIMSIZLIK KURAMCISI

Machiavelli, *Prens*'i tamamladıktan sonra, aktif kamu görevine kaldığı yerden devam etmeyi umar. Aralık 1513'te Vettori'ye yazdığı bir mektuptan anlaşıldığı üzere, en büyük arzusu hâlâ aynıdır: "Başlangıçta beni biraz zorlayacak olsalar da, Medici efendilerimize faydalı olabilmek." Ona göre, bu arzusunu gerçekleştirmenin en etkili yolu, Roma'ya giderek Giuliano de' Medici'ye "bu kısa incelemeyi" bizzat takdim ederek "sunacağı hizmetlerden hoşnut olabileceğini" göstermekti (C 305).

Vettori başlangıçta bu planı destekliyor gibi görünüyordu. Machiavelli'ye yanıtında kitabı ona göndermesinin iyi olacağını, böylelikle "sunuma uygun olup olmadığını" görebileceğini yazdı (C 312). Machiavelli de temize çekmeye başladığı bir nüshadan ilk bölümleri gönderdi; Vettori, okuduğu kısımları "oldukça tatmin edici" bulduysa da, "eserin geri kalanına sahip olmadığım için nihai bir yargıda bulunamayacağım" diyerek çekincesini iletti (C 319).

Ne var ki, çok geçmeden Machiavelli bir kez daha hayal kırıklığına uğrayacaktı. *Prens*'in geri kalanını okumayı 1514'ün başlarında tamamlayan Vettori tam bir sessizliğe gömülmüştü. Eserden bir daha asla söz etmemekle kalmayıp mektuplarını konudan uzak durmaya çalışan bir havayla, yaşadığı gönül ilişkileri hakkında yorumlarla doldurdu. Machiavelli her ne kadar kendisini benzer bir ruh halinde yazmaya zorlasa da, giderek artan endişelerini gizlemekte oldukça zorlanmaya başlamıştı. Aynı yılın ortalarında artık hiçbir umut kalmadığını anlamıştı ve Vettori'ye keskin bir dille yazdığı mektubunda daha fazla mücadele edemeyeceğini belirtti. Her şey apaçık ortadaydı: "Şimdiye dek verdiğim hizmetleri hatırlayan ya da faydalı olabileceğime inanan tek bir insan bulamadan şu sefil hayatımı yaşamak zorunda kalmaya devam edeceğim" (C 343).

Bu hayal kırıklığının ardından Machiavelli'nin hayatında kalıcı bir değişiklik gerçekleşti. Diplomasi alanında bir kariyer edinmek adına ilerisi için tüm umutlarından vazgeçen Machiavelli, kendini bütünüyle yazmaya adadı. Taşrada "aylaklık içinde çürüyerek" geçmiş bir yıldan fazla bir sürenin sonunda ortaya çıkan bu yeni yönelimin en önemli göstergesi, Cosimo Rucellai'nin Floransa'nın hemen dışında bulunan bahçelerinde ilmi sohbetler etmek ve hoşça vakit geçirmek için düzenli olarak toplanan bir grup hümanist ve edebiyatçı tarafından organize edilen buluşmaların seçkin katılımcılarından birine dönüşmesi olmuştu.

Orti Oricellari'de yapılan tartışmalar kısmen edebi bir yön barındırıyordu. Edebi bir dil olarak Latince ve İtalyanca'yı kıyaslayan, hangisinin daha faziletli olduğuna dair tartışmalar süregidiyor ve oyunlar okunuyor, hatta

oyunların bazıları sergileniyordu. Tüm bunlar, sonuç olarak, Machiavelli'nin içindeki yaratıcı gücü bütünüyle yeni bir yöne kanalize etti: Bir oyun yazmaya karar vermişti. Ortaya *Mandragola* çıktı; kaba fakat bir o kadar da parlak olan bu komedinin konusu, yaşlı bir yargıcın baştan çıkarılan genç ve güzel karısı etrafında dönüyordu. Oyunun özgün versiyonu muhtemelen 1518'de tamamlanmıştı ve sonraki iki yıl içinde Floransa ve Roma'da halka sergilenmeden önce büyük bir ihtimalle Machiavelli'nin *Orti*'deki dostlarına okunmuştu.

Lakin, şu da açık ki, *Orti*'de dönen en hararetli tartışmalar siyasi konular üzerineydi. Bir diğer katılımcı Antonio Brucioli'nin daha sonra yazdığı *Dialogues* (Diyaloglar) başlıklı eserinde aktarıldığı üzere, cumhuriyetçi rejimlerin akıbetleri üzerine sonu gelmeyen bir tartışma içindeydiler hep: Nasıl gelişip büyüdükleri, özgürlüklerini nasıl ayakta tuttukları, nasıl zayıfladıkları ve yozlaşmaya teslim oldukları ve, en nihayetinde, kaçınılmaz bir biçimde nasıl çöküşe geçtiklerine dairdi bu tartışmalar. Dahası, halkın özgürlüğünün nasıl sadece lafta kaldığı konusu da oldukça ilgilerini çekiyordu. Hatta grubun bazı üyeleri yeniden Mediciler'e geçen "tiranlık" karşısında öylesine azılı birer muhalif olup çıkmışlardı ki 1522'de Kardinal Giulio de' Medici'ye düzenlenen fakat başarısızlıkla sonuçlanan bir suikast girişimine bile bulaşmışlardı. Sonuçsuz kalan bu girişimin ardından idam edilenlerden biri de Jacopo da Diacceto idi; Zanobi Buondelmonti, Luigi Alamanni ve Bruciolli ise sürgün edilen isimler arasındaydı. Hepsi de bu darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından toplantıları sonlanan *Orti Oricellari* grubunun üyesiydi.

Machiavelli cumhuriyetçi özgürlük anlayışının asla bu denli coşkulu bir savunucusu olmadığından, bu tür Medici komplolarının da bir parçası olma eğiliminde değildi. Ne var ki, Cosimo Rucellai ve arkadaşlarıyla kurduğu iletişimin kendisi üzerinde derin bir etki bıraktığı da açık. Sürdürdükleri tartışmaların sonuçlarından biri de 1521'de yayımladığı *Art of War* (Savaş Sanatı) başlıklı incelemesi olmuştu. Kitap aslında *Orti Oricellari*'de geçen bir sohbet havasında yazılmıştı; Rucellai tartışmanın savını ortaya koyarken, Buondelmonti ve Alamanni baş muhatapları olarak yer alıyorlardı. Gelgelelim, Machiavelli'nin bu cumhuriyetçilerle kurduğu ilişkinin en önemli ürünü, en uzun ve bazı yönlerden devlet yönetimi kuramına yaptığı en özgün katkı sayılabilecek olan *Discourses* (Söylevler) başlıklı eserini yazma kararı almasıydı. Machiavelli bu eserini salt Buondelmonti ve Rucellai'ye ithaf etmekle kalmamış, aynı zamanda, ithaf kısmında "onların ısrarı olmasa asla bunları yazmazdım" diyerek haklarını teslim etmişti (188).

İhtişama giden yol

Machiavelli'nin *Söylevler* başlıklı eseri, biçem bakımından, Livius'un Roma tarihini anlattığı, yerel rakipler yenilgiye uğratıldıktan, krallar kovulduktan ve "bağımsız devlet" kurulduktan sonra kentin nasıl yükselişe geçip büyük bir ihtişama kavuştuğunun izlerini süren ilk on kitabının bir yorumlanışı olarak karşımıza çıkar. Fakat, Machiavelli, Livius'un metninin çok daha ötesine uzanır ve kendi belirlediği birtakım konuları daldan dala atlayarak, sistematik

olmayan bir biçimde ve hatta kimi zaman bölük pörçük ele alır. Devlet yönetimi kuramının bazı temel başlıklarını geniş bir çerçevede ele alırken zaman zaman Livius'un anlatımını bir dayanak noktası olarak kullanır, geri kalan yerlerde salt tek bir kişilikten bahseder ya da bir hikâye anlatır ve bundan bir ders çıkarır. Öte yandan, tüm bunlar, kurduğu bu labirentten çıkmaya yardımcı olacak kimi rehber öğelerin noksan olduğu anlamına asla gelmemeli. Tabii, bu rehber öğelere elbette değineceğim, ancak bunun sonucunda Machiavelli'nin etraflıca düzenlenmiş bir metin ortaya koyduğu veya koymaya çalıştığı gibi bir izlenim oluşabilir.

Roma tarihini incelerken Machiavelli'yi özellikle bir mesele hepsinden daha çok meşgul etmişti. Bu meseleden ilk olarak birinci söylevin açılış paragrafında bahseder ve kitabın geri kalan kısmının çoğunun da temelini bu oluşturur. Machiavelli, amacının, "cumhuriyetin doğuşunu mümkün kılan başat düşünce"yi keşfetmek olduğunu söyler (192). Roma nasıl olmuştu da benzersiz bir ihtişama ve güce kavuşmuştu?

Bu tema ile *Prens*'inki arasında bariz bağlantılar var. Evet, Machiavelli'nin başlangıçta *Prens*'te cumhuriyetleri değerlendirme dışında tuttuğu, fakat *Söylevler*'de temel kanıt olarak onlara başvurduğu doğru. Ne var ki, buradan yola çıkarak, *Söylevler*'de prensliklerin cumhuriyete karşıt bir biçimde konumlandırıldığını ve bu doğrultuda merkeze konulduğunu söylemek hata olur. Machiavelli'nin 2. Bölüm'de de altını çizdiği üzere, onu asıl ilgilendiren, cumhuriyetlerden ziyade, "cumhuriyetler ya da prenslikler" olsun, kent yönetiminin nasıl olması gerektiğiydi (195).

Dahası, *Prens*'te yöneticilerin "büyük işler" başararak nasıl ihtişama kavuşacakları konusunda tavsiyeler verme amacıyla *Söylevler*'de neden belli bazı kentlerin "ihtişama kavuştukları"nı ve neden özellikle Roma'nın "olağanüstü bir ihtişam" sahibi olmayı başardığını, ayrıca nasıl böylesi "muhteşem sonuçlar" elde ettiğini açıklarkenki amacı arasında sıkı bir koşutluk vardır (207-11, 341).

O halde, Roma açısından bakarsak, "ihtişama kavuşmak için uygulanması gereken yöntemler" nelerdi (358)? Machiavelli'ye göre, bu nesnel bir soruydu, zira "mevcut durumla tarihsel olanı birlikte değerlendiren herkes görecektir ki, tüm kentlerin ve tüm halkların arzuları ve karakterleri birebir aynıdır" diyen geleneksel hümanist varsayımı benimsiyordu. Bunun anlamı da şudur: "Geçmişe ait olayları ayrıntılı bir biçimde inceleyen biri gelecekte olacakları da kolaylıkla öngörebilir" ve "bu olaylarda eskilerin uyguladıkları reçetelere başvurabilir" veya en azından "olaylar benzer olduğu için yeni reçeteler oluşturabilir" (278). Dolayısıyla, *Söylevler*'in temelini oluşturan ve ona asıl can veren, Roma'nın nasıl başarıya ulaştığını keşfetmektir ve belki bizim de bunu tekrar edebilme umudumuzdur.

İkinci söylevin başlangıcına göre, klasik tarih üzerine yapılan bir araştırma ortaya koyuyor ki, Roma'nın başarısını anlamayı sağlayacak anahtar bilgi tek bir cümlede toparlanabilir. "Tecrübeyle sabittir ki, kentlerin gücü ve zenginliği yalnızca bağımsız oldukları dönemlerde artmıştır." Bu genel kaide çerçevesinde eski dünyanın bize özellikle iki etkileyici örnek sunduğu söylenir. İlki, "Peisistratos'un tiranlığından kurtulduktan sonra Atina'nın yalnızca bir

asır içinde nasıl bir ihtişama kavuştuğunu görmek muhteşem bir şeydir". Fakat, her şeyden öte, "asıl muhteşem olan, Roma'nın kralları defettikten sonra elde ettiği ihtişamı görmektir" (329). Öte yandan, "tüm bunların tam tersi de hep köle olarak kalan ülkelerde gerçekleşmiştir" (333). Zira "bağımsız bir topluluk bir tiranın eline geçer geçmez" bu kentlerin başına gelen ilk vahim olay, "ilerlemenin, güç ve zenginliğin artışının durması, çoğu örnekte de aslında her zaman geriye gidilmesidir" (329).

Machiavelli'nin bağımsızlığın bu denli altını çizmesinin asıl nedeni, ihtişama kavuşmak isteyen her kentin, ister "içte" bir tiran, ister "dışta" emperyal bir güç olsun, dayatılan her tür siyasi bağımlılıktan azat olmasının şart olmasıydı (195, 235). Bunun anlamı şuydu: Bir kentin bağımsız olması, halkın haricinde hiçbir otoriteye bağımlı olmamasıdır. "Bağımsız bir devlet" demek, kendi kendini yöneten bir devlet demektir. Machiavelli, bunu, "bir kişiye tabi" halde boy gösteren "kentleri tartışma dışı tutarak", salt bağımsız –baştan beri kendi kararlarına göre yönetilen– kentlerle ilgileneceğini söylediği ilk söylevinde çok açık bir biçimde belirtir (195). Aynı yaklaşım, "halka dayalı bir yönetim biçimi" ortaya koyan Solon yasalarından övgüyle bahsettiği bu bölümün devamında da tekrarlanır ve, ardından, bu düzeni "bağımsızlık" içinde yaşamakla özdeşleştirir (199).

Bu doğrultuda, *Söylevler*'in ilk genel vargılarından biri şudur: Kentler "çok kısa bir zamanda müthiş bir büyüme gösterebilir" ve ancak "halkın denetiminde olurlarsa" ihtişam elde edebilirler (316). Ne var ki, bu yaklaşım Machiavelli'nin prensliklere dönük ilgisinin tamamen yok

olduğu anlamına da gelmez; zira Machiavelli zaman zaman (ki bazen de tutarsız bir biçimde) halkın denetimiyle monarşik bir yönetim biçiminin pekâlâ bağdaşabileceğine inanmak istediğinden bahseder (örn. 427). Ancak, kesin olan bir şey varsa o da tercihinin prensliklerden değil, cumhuriyetçi bir rejimden yana olduğudur. Bu doğrultuda, en açık gerekçelerini ikinci söylevin başında ifade eder. "Kentleri muhteşem yapan", "bireyin değil, kamunun menfaatleridir" ve "hiç kuşkusuz kamu menfaatine önem veren de yalnızca cumhuriyetlerdir". Bir hükümdarın yönetimi altında ise "bunun tam tersi geçerlidir", zira "onun yararına olan genellikle kentin zararınadır ve kentin yararına olan da onun zararınadır". Bu da monarşiyle yönetilen kentlerin neden nadiren "ilerlediklerini", "bağımsız olan tüm kent ve bölgelerin dünyanın her yerinde" her zaman neden "büyük edinimler sağladıklarını" açıklar (329, 332).

Madem bağımsızlık ihtişamın anahtarı, o halde, bağımsızlık nasıl elde edilebilir ve nasıl sağlama alınabilirdi? Machiavelli, her şeyden önce, iyi bir Talihe her zaman ihtiyaç olacağını belirterek başlar. Bir kent eğer görkemli bir utkuya ulaşmak gibi bir beklenti içindeyse, "hiç kimseye bağımlı olmaksızın özgür bir başlangıç"a sahip olması esastır (193, 195). Yaşama kölelik koşullarında başlama bahtsızlığından mustarip bir kent için ona şan ve ihtişam getirecek "yasalar oluşturup bağımsız kalmak" "salt zor değil, ama imkânsızdır da" (296).

Öte yandan, Machiavelli, tıpkı *Prens*'te olduğu gibi, ihtişama kavuşmanın tamamen Talihin cilvesine bağlı olduğu varsayımının ne denli büyük bir hata olduğunu bura-

da da yineler. Bu meseleyi üçüncü söylevinin başında ele alırken, Roma halkının ihtişama kavuşmasında her şeyi Talihe borçlu olduğunu iddia eden bazı "oldukça nüfuzlu yazarlar"ın –Plutarkhos ve Livius dahil– haklarını teslim eder. Ne var ki, "bunu asla onaylamayı düşünmüyorum" diye de belirtir (324). Ardından, Romalılar'ın Talihten çokça faydalandıklarını ve Tanrıçanın onlara "Roma'yı daha güçlü kılmak ve Tanrıçanın bahşettiği ihtişama ulaşmak" için birçok felaketi atlatmalarında yardımcı olduğunu itiraf eder (408). Ne var ki, tıpkı *Prens*'te olduğu gibi, şu düşüncesinden de vazgeçmez: Büyük işler başarmak salt iyi Talihin bir sonucu değildir; büyük işler, her zaman, Talihe ek olarak, vazgeçilmez bir nitelik olan *virtù* ile birlikte başarılır ve *virtù* öyle bir niteliktir ki, başımıza gelen talihsizliklere metanetle sabretmemizi ve böylelikle Tanrıçanın inayetine mazhar olmamızı sağlar. Machiavelli bu doğrultuda şu sonuca ulaşır: Eğer "Roma'nın yükselmesini olanaklı kılan başat düşünce"yi anlamak istiyorsak, bunun yanıtı olarak Roma'nın "yüksek bir *virtù*" sahibi olduğu ve bu can alıcı niteliği "bu kentte yüzlerce yıl hakim kılmayı" başardığı gerçeğini mutlaka görmeliyiz (192). Romalılar'ın daha en başından bağımsız olmalarını ve en nihayetinde tüm dünyaya egemen olmalarını sağlayan, onların "iyi Talihleriyle büyük bir *virtù*'yu birleştirmeleri" olmuştu (326).

Machiavelli *virtù* kavramının esasını çözümlerken tam da *Prens*'te koymuş olduğu şartları takip eder. Machiavelli'nin burada terimi bir önceki açıklamasına önemli bir ilave olarak kullandığı doğrudur. Örneğin, *Prens*'te bu niteliği en büyük siyasi liderler ve komutanlarla ilişkilendirmişti; *Söylevler*'de ise özellikle şunun altını çizer: Eğer

bir kent ihtişam sahibi olmak istiyorsa, esas olan, bu niteliğin toplumun tümüne hakim olmasıdır (498). Gelgelelim, Machiavelli *virtù* dediği zaman tam olarak neyi kastettiğini açıklarken genel olarak eski savlarını tekrarlar; daha önce varmış olduğu sarsıcı sonuçlardan son derece eminmiş gibi bir tutum sergiler.

Virtù sahibi olmak, kentsel bir ihtişam ve yücelik elde etmek adına şart olan ne varsa onu yapabilme iradesi olarak kendini gösterir ve yapılması gerekenlerin özlerinde iyi ya da kötü olmaları hiçbir şey değiştirmez. Öncelikle, bu, siyasi liderliğin en önemli özelliği olarak kabul edilir. *Prens*'te de olduğu gibi, bu fikir, Cicerocu hümanist değerleri iğneleyici bir biçimde reddeden bir anıştırmayla ortaya konulur. Cicero'nun *De Officiis*'teki (*Yükümlülükler Üzerine*) iddiasına göre, Romulus "her şeye kendisinin egemen olmasının daha münasip" olduğuna karar verip bunun sonucunda kardeşini katlettiğinde, telafisi imkânsız bir suç işlemiş olur, zira "ne mantıklı ne de yeterli" bir savunma ortaya koyabilmiştir (III.10.41). Machiavelli bunun tam aksini ileri sürer ve "sağduyu sahibi bir akıl" asla "bir krallık ya da cumhuriyet kurulurken başvurulan bir kanunsuzluğu kınayamaz" der. Romulus'un kardeş katli vakasına atıfta bulunarak, "işlenen bir suç olsa dahi, eylemin sonucu suçu mazur gösterebilir; ve Romulus da eğer iyi bir sonuç elde etmişse, tüm suçlardan her zaman muaf olacaktır, zira asıl kınanması gereken, yeniden inşa etmek için şiddete başvuran değil, yıkmak için ona başvuran olmalıdır" der (218).

Halkın çıkarlarını tüm şahsi çıkarların ve sıradan ahlak anlayışlarının ötesine koyma iradesini gösterebilmek,

sıradan yurttaşlarda da mutlaka olması gereken bir niteliktir. Machiavelli bu düşüncesini açıklarken de yine klasik hümanist değerleri alaya alır. Cicero, *De Officiis*'te, "öyle iğrenç, öyle adice eylemler vardır ki bilge bir insan vatanını savunmak adına bile olsa bunlara başvurmaz" der (I.45.159). Machiavelli buna sert bir karşılık verir: "Eğer söz konusu olan ülkenin güvenliği ise", şunu anlamak her bir yurttaşın en önemli ödevidir: "Haklı veya haksız, merhametli ya da gaddar olmanın, övülmenin ya da yerilmenin hiçbir anlamı yoktur; yapılması gereken tek bir şey vardır, o da her türlü vicdani tereddüdü bir kenara koyup kendi yaşamını ve özgürlüğünü korumak için gereken her planı uygulamaktır" (519).

İşte, hem yöneticilerin hem de yurttaşların *virtù* sahibi olduklarının en önemli göstergesi budur: Yani, her biri "kendi çıkarlarına değil, toplumun çıkarlarına hizmet etmeye, kendi zürriyetini değil, anavatanınkini korumaya" hazır olmalıdır (218). Machiavelli'nin Roma Cumhuriyeti'nden hakiki bir "*virtù*" kaynağı olarak bahsetmesinin nedeni tam da budur: Onlar için vatanseverlikten "daha güçlü bir duygu yoktu", işte, Roma halkı bu sayede "tam dört yüz yıl boyunca kralların korkulu rüyası olurken, ihtişama ve doğduğu toprakların menfaatine sevdalı bir halk oldu" (315, 450).

Bağımsızlığın muhafaza edilebilmesinin anahtarı olarak *virtù* niteliğinin toplumun genelinde bulunması koşulu, elbette, bir başka ve dahi en temel soruyu doğuruyor: Bu nitelik toplumun geneline yeterli bir ölçüde nasıl yayılabilir ve kentsel ihtişama ulaşmayı mümkün kılacak kadar uzun bir süre nasıl muhafaza edilebilir? Machiavelli

burada da yine iyi Talihin her zaman önemli bir öğe olduğunu belirtir. Hiçbir kent yoktur ki, dünyaya gelişini borçlu olduğu ulu bir kurucu atanın "kız çocuğu olarak", onun açtığı yol olmaksızın ihtişama ulaşabilsin (223). "İhtiyatlı bir kurucudan neşet etme şansına" sahip olmayan bir kent, kendini her zaman "müşkül bir durumda" bulacaktır (196). Buna karşın, yüce bir kurucu liderin "*virtù* ve yöntemlerinin" izinden gitme şansına sahip bir kent –örneğin, Roma'nın Romulus'un izinden gitmesi gibi– "Talihlerin en mükemmeline sahip olmuş" demektir (244).

Bir kentin bu "ilk Talih"e gereksinim duymasının nedeni de bir cumhuriyet veya bir prenslik kurma eyleminin asla "kitlelerin *virtù*'su aracılığıyla" gerçekleştirilemeyeceğidir; zira, aralarındaki "görüş farklılıkları" her daim ortak "bir yönetim biçimi düzenlemelerine" engel olacaktır (218, 240). Dolayısıyla, buradan "bir cumhuriyet kurmak için tek kişi olunması gerekir" sonucu çıkarılır (220). Dahası, bir kent bir kez "yozlaşma nedeniyle çöküşe" geçmişse, onu yeniden eski ihtişamlı günlerine döndürmek için "kitlelerin *virtù*'suna değil", yine benzer bir biçimde "o günlerde hayatta olan tek bir insanın *virtù*'suna" gereksinim duyulacaktır (240). En nihayetinde, Machiavelli şu sonuca varır: "Bunu genel bir kural olarak almalıyız: Bir cumhuriyet veya krallığın daha en başından düzgün bir biçimde düzenlenmesi ya da silbaştan toparlanması nadiren görülen ya da asla rastlanmayan bir durumdur" (218).

Ne var ki, Machiavelli, daha sonraki açıklamasında, bir kentin yalnızca iyi Talihine bel bağlama ihtiyatsızlığı gösterdiğinde salt kendisini ihtişamdan mahrum bırakmakla kalmayacağını, aynı zamanda kısa süre sonra çökü-

şe geçeceğini belirtir. Zira bir devleti "ancak tek bir kişinin yönetmesi gerekse de", bu devletin bekasını "yalnızca tek bir kişinin omuzlarına yüklemek" onun sonunu da getirebilir (218). Her anlamda "tek bir adamın *virtù*'suna" bel bağlayan her politikada kaçınılmaz bir zaafiyet vardır: "Bu adam hayatını kaybettiğinde *virtù* da onunla birlikte gider ve veraset yoluyla yerine konulduğuna da ender rastlanır" (226). Dolayısıyla, bir krallık veya cumhuriyetin kurtuluşu için asıl gerekli olan, "yaşadığı süre boyunca ihtiyatlı bir yönetim benimseyen bir hükümdar"dan ziyade, devleti kendisinden sonra kazanılacak tüm zenginlikleri "kitlelerin *virtù*'su"na bağlı olacak biçimde düzenleyen bir hükümdardır (226, 240). Devlet idaresinin en derin sırrı işte bunun nasıl yapılabileceğini bilmektir.

Machiavelli'nin özellikle altını çizdiği, oldukça sıradışı zorlukta bir problemdir bu. Öyle ki, kentin kurucu ataları arasında *virtù* bakımından çok ileri kimseler bulunması olası bir durumken, aynı niteliğin sıradan yurttaşlarda kendiliğinden görülme olasılığı epey düşüktür. Hatta insanların çoğu "iyilikten ziyade kötülüğe meyillidir" ve bunun sonucunda da "fırsatını buldular mı ruhlarındaki kötülüğe" göre davranmak adına çoğunluğun çıkarını görmezden gelme eğilimindedirler (201, 215). O bakımdan, kurucu atalarının asli *virtù*'sundan uzaklaşarak "çok daha kötü bir duruma düşmek" tüm kentler için geçerli bir olasılıktır – Machiavelli'nin en mükemmel toplulukların bile yozlaşmaya müsait olduklarını belirterek özetlediği bir süreç bu (322).

Bu çözümlemenin temelini ise Aristotelesçi bir fikir oluşturur: Devletin de tıpkı tüm dünyevi varlıklar gibi do-

ğal bir bedeni olduğu ve "zamanla bozulmaya" tabi olduğu düşüncesi (45). Machiavelli bu siyasal beden metaforuna özellikle üçüncü söylevde vurgu yapar. Machiavelli'ye göre, "eğer bu bedenler yenilenmezlerse, bir gün yok olacakları gün gibi açıktır", zira zamanla bunların *virtù*'larını yitirerek çürüyecekleri kesindir ve, eğer açılan bu yaralar kapatılmazsa, böylesi bir yozlaşma onların sonu olacaktır (419).

Bu doğrultuda, çürümenin başlangıcı virtù'nun ortadan kalkmasına tekabül eder ve bu da Machiavelli'ye göre iki farklı şekilde gelişebilen bir yozlaşma sürecidir. *Virtù* kaybı ve buna bağlı olarak ortak çıkar kaygısının yitirilmesi, bir yurttaş topluluğunun bütününde görülebilir – siyasete olan ilgiyi tamamen kaybederek ve "*virtuoso* eylemleri gerçekleştiremeyecek kadar tembelleşerek" (194). Gelgelelim, asıl sinsi tehlike, yurttaşların devlet işlerinde etkin olduğu, kendi kişisel hırsları ya da hizipçi bağlılıkları uğruna kamu yararını gözden çıkardıkları durumlarda saklıdır. Dolayısıyla, Machiavelli'ye göre, kokuşmuş ve fırsatçı siyasal teklifler, "kamu yararına çalışmak bir yana, onu kendi çıkarları için nasıl kullanabilecekleriyle ilgilenen kimseler tarafından ortaya atılır" (386). Ve çürümüş bir kenti tarif ederken de artık "en yüce *virtù* sahibi olanlar" yerine, en nüfuzlu ve dolayısıyla kendi çıkarlarına hizmet etme olasılığı en fazla olanlar arasından seçilen hâkimlerin varlığına işaret eder (241).

Bu çözümlemesi Machiavelli'yi bir ikileme sürükler. Bir yandan, çoğu insan "zaruri olmadıkça asla iyilik yapmaz" yargısına vararak "insan doğası gereği hırslı ve şüphecidir" ifadesini sürekli vurgularken (201, 257), beri yan-

Resim 4. Machiavelli'nin Floransa'da, Palazzo Vecchio'da bulunan, Santi di Tito'ya ait portresi.

dan, insanlara "bir ihtirastan diğerine tırmanma" imkânı verilirse, yaşadıkları kentin de hızla "parçalanacağının" ve nihayet ihtişama ulaşma şansını kaybedeceğinin de ısrarla altını çizer (290). Sonuç itibarıyla, bağımsızlığın muhafaza edilmesi ihtişama ulaşmak için zaruri bir koşulken, çürüme ve yozlaşmanın artması bağımsızlığa her daim ölümcül bir darbe vuracaktır. Kendi çıkarına göre davranan bireyler veya hizipçilik destek bulmaya başladığında, insanların "özgürlük namına" çıkarmak istediği yasalar da bu duruma bağlı olarak erozyona uğrayacak, nifak grupları kontrolü ele geçirecek ve bağımsızlığın yerini "hızla tiranlık alacaktır" (282). Ek olarak, çürüme ne zaman ki yurttaşların geneline nüfuz eder, işte, böylesi bir durumda "bağımsızlıkları da artık fazla sürmeyecektir, hatta hızla ortadan kalkacaktır" (235; cf. 240).

Bu doğrultuda, Machiavelli'nin ikilemi şudur: Bu nitelik halkın bütününe –ki *virtù* özelliği doğasında bulunmaz– nasıl başarılı bir biçimde aşılanabilir? Yoldan çıkmaları nasıl önlenebilir; uzun soluklu kentsel bir ihtişama yönelik bir ortak çıkarı umursamaları nasıl sağlanabilir? İşte, *Söylevler*'in kalan kısmı tamamen bu sorunun çözümüyle ilgilenir.

Yasalar ve liderlik

Machiavelli, ortaya koyduğu bu ikilemin üstesinden tamamen olmasa da bir ölçüye kadar gelinebileceğini düşünür. Sonuç olarak, yurttaşların çoğunluğundan doğal bir *virtù* niteliğine sahip olması beklenemeyecekse de, Talihin

de zaman zaman bir kente iyi davranabileceğini ve tıpkı yüce bir kurucu ata gibi davranan, zorlanımsız ve yüksek bir *virtù* sahibi bir lider nasip edeceğini pekâlâ umabiliriz (420).

İşte, böylesi seçkin yurttaşlar görkemli bir kente kavuşma yolunda vazgeçilmez bir rol oynarlar. Machiavelli'nin iddiasına göre, bu tür *virtù* timsali bireyler Roma tarihinde "her on yılda bir gelmiş olsaydı", kent "asla yozlaşmaya teslim olmazdı" (421). Hatta, Machiavelli şöyle der: "Eğer bir topluluk" her kuşakta bu karakterde olup "yasaları elden geçirecek ve kentin salt çöküşünü önlemekle kalmayıp aynı zamanda bu süreci tersine işletecek" bir lider çıkarabilecek kadar şanslı olursa, bunun sonucunda, "ebedi" bir cumhuriyetin mucizesine, yani, ölümü savuşturma becerisine sahip bir beden siyasetine kavuşmuş olacaktır (481).

Machiavelli, üçüncü söylevin neredeyse tamamında, bir kentin en üstün hedeflerine ulaşması bakımından kişisel bir *virtù* massetmenin nasıl bu denli katkı sağlayabileceği sorusuna bir yanıt bulmaya çalışır. Bunu yaparken de asıl amacı, "Roma'nın ihtişamına bireylerin yaptığı katkıları ve tüm bunların kent üzerindeki faydalı etkileri"ni betimlemektir (423).

Machiavelli'nin bu mesele üzerine bu denli düşmesi, *Prens*'in ruhuna hâlâ çok yakın olduğunu gösteriyor. O bakımdan, *Söylevler*'in son bölümünde bu eski çalışmasına çok sayıda atıfta bulunması şaşırtıcı değil – yüz sayfadan az bir kısımda yaklaşık bir düzine gönderme. Dahası, tıpkı *Prens*'te olduğu gibi, üstün *virtù* sahibi bir devlet adamı veya bir komutanın büyük işler başarması için iki farklı yöntemi şart koşar. İlki, diğerleri ve sıradan yurttaşlar üzerindeki

etkisidir. Machiavelli bunun bazen doğrudan ve güçlü bir etki olduğunu söyler, zira, "bu insanlar öylesine itibarlıdır ve öylesine güçlü bir emsal teşkil ederler ki iyi insanlar onlar gibi olmak isterlerken, kötüler ise onlarınki gibi olmayan bir hayat sürme fikrine bile katlanamazlar" (421). Öte yandan, Machiavelli'nin temel iddiası, üstün bir liderdeki *virtù*'nun, her zaman ve kısmen, bu aynı hayati niteliği takipçilerine –ki bu nitelik onların doğasında olmayabilir– nakşetme yetisi gösterdiğidir. Machiavelli'nin bu tür bir etki formunun nasıl işlediğini tartışırken ortaya koyduğu temel fikir şudur – *Prens*'te sonraki eseri *Savaş Sanatı*'nın IV. Kitap'ında olduğu gibi: İnsanları *virtuouso* bir biçimde davranmaya mecbur etmenin en etkili yolu, aksi şekilde davranmaktan korkmalarını sağlamaktır. Bu bağlamda, askerlerinin "birlik ve sükût" içinde kalmalarını sağlamak için, "karakter özellikleri" vasıtasıyla onlar üzerine korku salması gerektiğinin bilincinde olan Hannibal'den övgüyle söz eder (479). Öte yandan, onu asıl kendine hayran bırakan, "güçlü ruhu" ve herkesçe bilinen haşinliği sayesinde "büyük güçlere hükmeden" ve bu doğrultuda yurttaşlarını kaybetmeye başladıkları o *virtù* koşullarına geri dönmeye zorlayan Manlius Torquatus olmuştur (480-1).

Üstün bireylerin kentsel ihtişama katkı sağlarken kullandıkları diğer yöntem ise daha dolaysızdır. Machiavelli, bu insanlardaki yüksek *virtù*'nun önce kendi içlerindeki yozlaşma ve çöküşün bertaraf edilmesine hizmet ettiğini belirtir. Bu bağlamda, Machiavelli'nin üçüncü söylevdeki asıl amaçlarından biri, bu yararlı sonuca ulaşmak için *virtuoso* bir liderliğin en çok hangi yönlerinin öne çıktığını ortaya koymaktı. "Romalı komutanların en ihtiyatlısı"

olan Camillus'un yaptıklarını incelediği 23. Bölüm'de de işte bu sorunun yanıtını bulmaya çalışır (462). Camillus'u bu denli dikkat çekici kılan ve pek çok "muhteşem şey" başarmasını sağlayan, "özenli, ihtiyatlı, cesur" olması ve her şeyden öte "ordularını mükemmel bir biçimde yönetmesi ve onlara komuta etmesi" olmuştu (484, 498). Machiavelli, daha sonra, aynı konuyu bir dizi bölümde çok daha derinlemesine irdelemeye devam eder. Her şeyden önce, büyük liderlerin haset yüklü kişileri nasıl etkisiz hale getireceklerini bilmeleri gerekir, "zira haset insanların önemli meselelerde gereken otoriteyi" haiz olmalarını "önler" (495-6). Bu kişiler aynı zamanda üstün cesaret özelliklerine sahip olmalıdır, ki özellikle de askeri bir görev için çağrıldıklarında hazır bulunmaları ve –Livius'un da belirttiği gibi– "savaşın en yoğun olduğu anlarda eylem güçlerini ortaya koymaları" şarttır (515). Aynı zamanda, siyasal bakımdan, mevcut durum dışında kadim tarihi de dikkate alan üstün bir basiret sahibi olmaları gerekir (521-2). Nihayet, son derece ihtiyatlı ve dikkatli olmanın yanında, düşmanlarının stratejileri karşısında aldanmamaları da büyük önem taşır (526).

Tüm bu tartışma boyunca açık bir biçimde görüldüğü gibi, Machiavelli doğduğu kenti asla aklından çıkaramaz. Ne zaman *virtuoso* liderliğin vazgeçilmez bir özelliğinden bahsetse, şöyle bir durup Floransa Cumhuriyeti'nin 1512'de zayıflayarak yüz kızartıcı bir çöküşe geçmesinin nedeninin büyük oranda bu can alıcı niteliğe yeterince önem vermemesi olduğuna işaret eder. *Virtù* sahibi bir lider haset yüklü kimselerle nasıl başetmesi gerektiğini bilmelidir: Ne var ki, ne Savonarola ne de Soderini "hasetin

üstesinden gelebilmiştir" ve bunun sonucunda "her ikisi de düşmüştür" (497). *Virtù* sahibi bir lider tarihten alınacak dersleri öğrenmeye hazır olmalıdır: Oysa, "barbarların kadim alışkanlıklarını okuma ve öğrenme" konusunda herhangi bir sıkıntısı olmayan Floransalılar bunu hiçbir şekilde yapmamışlar ve o nedenle kolaylıkla aldatılıp yağmalanmışlardı (522). *Virtù* sahibi bir lider ihtiyatlı ve basiretli olmalıdır, oysa, Floransa'yı yönetenler ihanet karşısında o kadar naiftiler ki –örneğin, Pisa ile yapılan savaş– cumhuriyetin itibarını ayaklar altına almışlardır (527). Machiavelli üçüncü söylevini hizmet ettiği rejime yönelttiği bu sert ithamla sonlandırır.

Machiavelli'nin ilk başta ortaya koyduğu ikileme gelince, üçüncü söylevindeki savının bunu büyük ölçüde çözümsüz bıraktığı daha bir açığa çıkıyor. Gerçi, üstün bir liderlik örneği vasıtasıyla sıradan yurttaşların *virtù* sahibi olmaya nasıl zorlanabileceklerini daha önce açıklamanın yanında, büyük bir lider olabilmenin hep gerçekten iyi bir Talihe sahip olma meselesi, dolayısıyla bir kentin ihtişam ve üne kavuşmasını sağlamada güvenilemeyecek bir vasıta olduğunu teslim etmiştir. Gene de, temel soru hâlâ yanıtlanabilmiş değil: *Virtù* niteliği insanların geneline nasıl aşılanabilir ve bu niteliğin kentsel bir ihtişama ulaşmaya yetecek kadar uzun bir süre saklı kalması nasıl sağlanabilir – zira hırs ya da tembellik nedeniyle her daim yozlaşmaya müsait olacaklardır.

İşte, Machiavelli, *Prens*'teki siyasal görülerinin bir adım ötesine tam da bu noktada kararlılıkla geçmeye başlar. Sorunun anahtar çözümünün yine yurttaşların "düzen içinde tutulmalarını" sağlamaktan geçtiğini belirtir – öyle bir

teşkilatlanma olmalıdır ki, yurttaşlar *virtù* kazanmaya ve bağımsızlıklarına sahip çıkmaya ikna edilebilsinler. Bu çözüm birinci söylevin daha giriş bölümünde ortaya konulur. Şayet Roma'nın "bunca yüzyıl boyunca *virtù*'sunu nasıl bu denli koruduğunu" anlamak istiyorsak, incelememiz gereken nokta onun "nasıl teşkilatlandığı" olmalıdır (192). Bir sonraki bölümde de aynı nokta tekrar edilir. Roma kentinin, onu "mükemmel ve hakiki amacı"na götüren "doğru yol"u bulmayı nasıl başardığını anlamak için, her şeyden önce, onun *ordini*'sini (düzen) incelememiz gerekir – kurumları, yasal düzenlemeleri, yurttaşlarına talimat verme ve onları teşkilatlandırma yöntemleri (196).

Bu doğrultuda, Machiavelli değinilmesi gereken bir başka mesele daha olduğunu söyler: "İç" işlerde yozlaşmanın artmasının önüne geçecek ne tür kurumlar inşa edilmesi gerektiği – yani siyasal ve anayasal düzenlemeler (195, 295). Machiavelli, buna bağlı olarak, birinci söylevin büyük bir kısmını bu konuyu incelemeye ayırır ve temel tasvirlerini erken Roma tarihine atıfla yapar ve bir yandan da sürekli şunu vurgular: "Kentin kurumları onu ihtişama ulaştırmak üzere öylesine mükemmel düzenlenmiş ki" (271).

İçişlerinin *virtù* niteliğini yurttaşların bütününe aşılayacak bir biçimde teşkilatlandırılmasında iki asli yöntemi öne çıkarır. İlkin, dini ibadetleri muhafaza eden ve bunların "iyi kullanılmalarını" sağlayanların en önemli kurumlar olduğunu söyler (234). Dahası, "dinsel eğitimin gözetilmesi" ona göre öyle büyük bir önem taşır ki kendi içinde "cumhuriyetin ihtişam" kaynağı olabilmek gibi bir özelliği bile vardır (225). Öte yandan, bir ülkenin yolsuz-

luğa battığının ve çöküşe gittiğinin "en kesin göstergesi" yine "kutsal ibadetlerin çok az kıymet görmesidir" (226).

Romalılar cumhuriyetlerini korumak ve geliştirmek için dini nasıl kullanmaları gerektiğini çok iyi biliyorlardı. Özellikle de Romulus'un vârisi Kral Numa sivil bir dini cemaat oluşturulmasının "uygar bir topluluk yaratmak için vazgeçilmez" olduğunu en iyi anlayanlardandı (224). Buna karşın, modern İtalya'nın yöneticileri bu konunun önemini hiç mi hiç kavrayamamışlardı. Roma her ne kadar hâlâ Hıristiyanlığın ana merkezi kabul edilse de, Roma Kilisesi'nin ortaya koyduğu "kötü örnek yüzünden bu topraklarda ne Tanrı korkusu ne din kaldı" sözlerinde ironik bir hakikat de yatar (228). Bu kepazelik nedeniyle Avrupa'nın en az dindar toplumları arasında yer alan İtalyanlar en yoz toplum olup çıkmıştır. Bunun doğrudan bir sonucu olarak da bağımsızlıklarını kaybetmişler, kendilerini nasıl koruyacaklarını unutmuşlar ve ülkelerinin "salt güçlü barbarlara değil, aynı zamanda ona saldıran herkese yem" olmasına izin vermişlerdir (229).

Oysa, eski Romalılar'ın sırrına vâkıf oldukları –ve modern dünyanın unuttuğu– bir şey vardı: Dini kurumların, üstün bireylerin ihtişam sahibi bir toplum oluşturulmasında sağladıkları katkıya benzer bir rol oynamaları sağlanabilirdi. Yani, din, sıradan halkı etkisi altına alarak –gerekirse korku yoluyla– toplumun refahını diğer her şeyin üstüne koymalarını sağlamak için kullanılabilirdi. Machiavelli, Romalılar'ın bu tarz bir vatanseverliği nasıl teşvik ettiklerine getirdiği temel açıklamasını kehanetlerden bahsettiği bölümde sunar. Romalı komutanlar savaşa gitmeden önce kehanetlerin onlardan yana olduğunu belirtmeyi asla ih-

mal etmezlerdi. Bu da askerlerinin kesin zafer inancıyla savaşmalarını sağlardı; bu inanç içlerindeki *virtù*'yu öylesine güçlü bir biçimde dışarı çıkarırdı ki savaşın neredeyse her zaman kazanan tarafında olurlardı (233). Gelgelelim, Machiavelli'yi karakteristik açıdan en çok etkileyen, Romalılar'ın halkın tümüne korku salmak, böylelikle de normalde rastlanmayacak seviyede bir virtù göstermelerini tetiklemek için dini kullanma biçimleri olmuştu. Bunun en etkileyici örneğini 11. Bölüm'de verir. "Hannibal Cannae'de Romalılar'ı yendikten sonra, anavatanlarından ümidi kesen çoğu yurttaş bir araya gelip İtalya'yı terk etme kararı almışlardı." Scipio durumu öğrenince "elinde kılıcıyla" karşılarına dikildi ve onları hiçbir yere gitmeyeceklerine dair ant içmeye zorladı. Bu hamle onların içlerindeki *virtù*'yu ortaya çıkarmalarını sağladı: Onları İtalya'da kalmaya ikna eden her ne kadar "ülkelerine ve onun yasalarına duydukları sevgi" olmasa da, yeminlerini bozup günaha girme korkusu yerlerinde kalmalarını sağlamıştı (224).

Tanrı korkusu olan bir topluluğun kentsel ihtişama tabii yollarla ulaşacağına dair inanç Machiavelli'nin çağdaşlarına da uzak değildi. Kendisinin de gözlemlemiş olduğu gibi, Savonarola'nın 1490'da Floransa'da yürüttüğü kampanyanın arkasındaki vaat tam da buydu; Savonarola bu süreçte Floransalılar'ı "Tanrı'yla konuştuğuna" ve Tanrı'nın ona eğer eski dindarlıklarına geri dönerlerse yeniden ihtişama kavuşacakları mesajını verdiğine ikna etti (226). Gelgelelim, Machiavelli'nin dinin değeri üzerine kişisel düşünceleri, konunun geleneksel ele alınış biçiminden iki temel açıdan ayrılmasına neden olmuştu. Savonarola'dan ayrıl-

dığı nokta, siyasal yaşamın dini temelini idame ettirme isteğinin gerekçeleriydi. Machiavelli'nin dini duyguların oynadığı rolle ilgilenmesinin tek bir nedeni vardı, o da dinin "insanlara ilham vermesi, iyi insanlar olmalarını sağlaması, kötü olanları utandırması"ydı ve farklı dinleri de tamamen bu faydalı sonuçları yaratma becerisine göre değerlendiriyordu (224). O bakımdan, Machiavelli'ye göre tüm liderler şu göreve sahipti: "Dinin lehine olan" her şeyi "kabul etmek ve övmek"; hatta "uydurma olduklarını düşünseler bile" her zaman bu şekilde davranmak (227).

Machiavelli'nin geleneksel yaklaşımdan ayrıldığı diğer nokta onun pragmatik bakış açısının bir uzantısıdır. Bu doğrultuda yaptığı açıklamaya göre, Romalılar'ın antik dini Hıristiyanların inancından çok daha tercih edilirdi. Hıristiyanlığın "*virtù*'ya göre" yorumlanmaması ve Hıristiyan toplumların "üstünlüğü ve müdafaası" için kullanılmaması için hiçbir neden yoktu. Ne var ki, o güne dek hep özgür ve canlı bir kentsel yaşam için zaruri olan niteliklerin altını oyacak bir biçimde yorumlanagelmişti. "Mütevazı ve tefekküre dalan insanları yüceltmiş"; "en üstün doğruluğun tevazu, bayağılık ve insani şeyleri hor görmek olduğunu ileri sürmüş"; "aklın heybetine ve bedenin gücüne" ya da *virtuoso* yurttaşlığın hiçbir özelliğine en ufak bir değer bile vermemişti. Bu uhrevi mükemmel insan imgesini dayatarak salt kentsel ihtişamın teşvik edilmesinin önüne geçmekle kalmamış, aynı zamanda büyük ulusların toplumsal yaşamlarını çürümeye uğratarak zayıflamalarına ve en nihayetinde yıkılışlarına önayak olmuştu. Machiavelli'nin de çıkarsadığı gibi –Gibbon'a yakışır bir ironiyle– Hıristiyanlığın "bize hakikati ve doğru yolu gös-

terdiği" olgusu için ödediğimiz bedel, "yaşamı kırılgan bir hale getirip kötü insanlara yem etmesiydi" (331).

Birinci söylevin geri kalanının çoğu, insanları *virtù* sahibi olmaya ikna etmenin ikinci ve hatta çok daha etkili bir yolu olduğu tartışmasına ayrılmıştır: Yasaların cebri güçleri aracılığıyla, insanları kişisel çıkarlar yerine toplumun çıkarlarını öncelemeye zorlamak. Kitabın açılış bölümleri konunun genel hatlarını belirlemeye ayrılır. Yurttaş *virtù*'suna ait en güzel örneklerin "kökleri iyi bir eğitimde yatar" denir, ki onun da kökü "iyi yasalardadır" (203). Bazı kentlerin *virtù*'larını sıradışı uzunlukta dönemler boyunca nasıl muhafaza edebildikleri sorusunun gayet basit bir yanıtı vardır: Onları her koşulda bu şekilde tutmayı başaran "yasalardır" (201). Bu iddianın Machiavelli'nin genel savı içindeki asli yeri, daha sonra, üçüncü söylevin başlangıcında daha belirgin bir biçimde ortaya çıkar: Eğer bir kent "yeni bir yaşama adım atmak" ve bu yolda ihtişama kavuşmak istiyorsa, bunu ancak "bir insanın ya da bir yasanın *virtù*'su" sayesinde başarabilir (419-20).

Machiavelli'nin kentlerin kurucu atalarına neden bu denli önem atfettiğini de bu kanaatinden anlayabiliyoruz. Bu kurucu atalar yasa koyucu olarak eşsiz bir konum sahibiydiler, dolayısıyla halklarını daha en baştan *virtù*'yu teşvik edecek ve yozlaşmanın önüne geçecek araçlarla donatabilmişlerdi. Sparta'nın ilk atası Lykurgos'un bunun en etkileyici örneklerinden biri olduğu söylenir. Lykurgos'un hazırladığı kanunnameler o kadar mükemmeldi ki kent bunlara "hiç halel getirmeden" ve hiçbir koşulda bağımsızlığından ödün vermeden "tam sekiz yüz yıldan fazla bir süre huzur içinde yaşamayı" başarmıştı (196, 199). Bu denli et-

kileyici olmasa da, Roma'nın ilk kralları Romulus ve Numa da başarılı sayılabilirlerdi. Çıkardıkları birçok iyi yasa sayesinde kent *virtù* sahibi olmaya "mecbur kalmıştı"; bu doğrultuda öylesine kararlı davranılmıştı ki "imparatorluğun ulaştığı büyük ihtişam bile asırlar boyu onu yozlaştıramamış" ve "en az diğer seçkin kent veya cumhuriyetler kadar yüksek bir *virtù* sahibi olmayı sürdürmüştü" (195, 200).

Machiavelli'ye göre, bu da bizi tarihi araştırmalarımızda ulaşabileceğimiz en öğretici derslerden birine getirir. Onun işaret ettiğine göre, yasa koyucuların en büyükleri, kentsel ihtişam davasını ileriye taşımak adına yasaların nasıl kullanılacağını en iyi anlamış olanlardı. Bunun devamında, bu yasa koyucuların anayasa ilkelerinin ayrıntılarına bakarsak eğer, başarılarının ardındaki sırrı çözme imkânımız olabilir; bu sayede, modern dünya liderleri eskilerin bilgeliğine doğrudan ulaşabilir.

Machiavelli bu soruşturmayı yaptıktan sonra ilkçağların en bilge yasa koyucularında ortak görülen en can alıcı kavrayışın çok basit bir ifadesi olduğu sonucuna vardı. Bu yasa koyuculara göre, en "arı" üç yasama biçimi –monarşi, aristokrasi, demokrasi– içkin olarak istikrarsızdı ve bir yozlaşma ve çürüme döngüsü yaratma eğilimindeydi; ayrıca, bu bağlamda, *virtù*'nun yasalar yoluyla dayatılmasının temelinde karma bir yasama tesis edilmesi gerektiği konusunda da haklıydılar; böylesi bir yasama sayesinde arı formların istikrarsızlıkları ortadan kaldırılırken güçleri de birleştirilmiş oluyordu. Roma, her zaman olduğu gibi, bu durumda da en iyi örnekti: "Karma bir yönetim" geliştirmeyi başarmış ve böylelikle "mükemmel bir cumhuriyet" haline gelebilmişti (200).

Elbette, Roma siyasal kuramında karma yasamaların ayrıcalıklı meziyetlerini savunmak olağan bir durumdu. Bu sav, Polybios'un *Tarih*'inin merkezini oluştururken, Cicero'nun incelemelerinde de yeniden ortaya çıkar, akabinde de 15. yüzyıl Floransası'nın önde gelen hümanistlerinin çoğu tarafından rağbet görür. Ne var ki, Machiavelli'nin *virtù*'nun teşvik edilmesi ve bağımsızlığın korunması bakımından karma bir yasamanın en doğrusu olduğuna dair inancının gerekçelerine baktığımızda, geleneksel hümanist bakış açısından ciddi anlamda ayrıldığını görüyoruz.

Machiavelli'nin savının başlangıcını şu aksiyom oluşturur: "Her cumhuriyette iki karşıt grup vardır, birini halk, diğerini zenginler teşkil eder" (203). Ona göre, eğer yasama bu gruplardan birinin tüm kontrolü ele geçirebileceği şekilde düzenlenirse, cumhuriyet "kolaylıkla yozlaşabilir" (196). Eğer zengin zümreden biri hükümdar olursa, doğrudan bir tiranlık tehlikesiyle karşı karşıya kalınacaktır; eğer zenginler aristokratik bir yönetim biçimi oluştururlarsa, kendi çıkarlarına göre yönetme eğiliminde olacaklardır; eğer bir demokrasi varsa, aynı durum bu kez halk tabakası için geçerli olacaktır. Her koşulda, ortak çıkarlar grup aidiyetlerine tabi olacaktır, ki bunun sonucunda *virtù* ve devamında cumhuriyetin bağımsızlığı çok geçmeden yok olacaktır (197-8, 203-4).

Machiavelli'nin bu soruna getirdiği çözüm, yasamaya bağlı kanunların karşıt toplumsal kuvvetler arasında sıkı bir denge oluşturacak biçimde şekillendirilmesiydi. Buna göre, tüm gruplar yönetime dahil olmaya devam edecekti ve her grup "diğerini gözetim altında tuttuğu için" hem "zenginlerin kibri" hem de "halkın yetkileri" denetim al-

tında tutulabilecekti (199). Haset yüklü rakip gruplardan biri berikinin mutlak iktidarı ele geçirme çabasına dair ufacık bir işaret ararken oluşan gerilimi ortadan kaldıracak tek bir yol vardır, o da yalnızca "halkın bağımsızlığına vesile olacak" "yasalar ve kurumlar"ın yürürlükte tutulmasıdır. Bu gruplar her ne kadar bütünüyle kendi çıkarları doğrultusunda güdülenmiş olsalar da, bu sayede, sanki görünmez bir el rehberliğinde, tüm yasama tasarruflarını kamu yararını gözetecek şekilde yapacaklardır: "Bağımsızlık lehine yapılan tüm yasalar" bu grupların "fikir ayrılıklarının bir sonucu" olacaktır (203).

İhtilafın bu şekilde övülmesi Machiavelli'nin çağdaşlarını dehşete düşürmüştü. Tüm bu endişeli çağdaşları temsilen *Consideration of the Discourses* (Söylevler Üzerine Düşünceler) başlıklı eserinde bu yaklaşıma bir yanıt veren Francesco Guicciardini şöyle demişti: "Ayrılıkçılığı övmek, sırf şifa olacak ilacın faydaları var diye bir insanın hastalığını övmeye benziyor."* Machiavelli, Floransa'nın cumhuriyetçi düşünce geleneğinin tam tersi yönde ilerler; bu öyle bir gelenektir ki, tüm fikir ayrılıklarını hizipçilik olarak görerek yasaklanmasını ister; hizipçiliğin toplumsal bağımsızlığın en ölümcül tehdidi olduğunu savunur; 13. yüzyılın sonu itibarıyla, Remigio de' Girolami, Brunetto Latini, Dino Compagni ve, hepsinden önemlisi, Dante sürekli bu tehdide vurgu yaparak, barış içinde yaşamayı reddedip bağımsızlıklarını tehlikeye atan yurttaşları şid-

* Francesco Guicciardini, *Selected Writings* içinde 'Considerations on the "Discourses" of Machiavelli', çev. ve yay. haz.: C. ve M. Grayson (Londra, 1965), s. 68.

detle kınar. O bakımdan, Roma'nın yaşadığı karışıklıklar için "en büyük övgüleri hak ediyor" gibi –Machiavelli'nin ifadesiyle– akıllara ziyan bir yargıda diretmek, Floransa hümanizminin en sıkı savunulan varsayımını inkâr etmek anlamına geliyordu.

Gelgelelim, Machiavelli bu geleneksel düşünceye hiç çekinmeden saldırır. Machiavelli, Romalı avam ve soylular arasında süregiden çatışmaların kenti "büyük bir karmaşa" içinde bıraktığını belirtir ve onu kendi kendini parçalamaktan ancak "iyi Talihin ve askeri *virtù*"nun kurtarabileceğini savunan "çoğunluğun fikri"nden açık bir şekilde bahseder. Ancak, gene de, Roma'daki kargaşayı mahkûm edenlerin, hizipçi çıkarların zaferinin bu kargaşalar sayesinde önlendiğini –"Roma'nın özgürlüğünü borçlu olduğu asli nedende vebal bularak"– göremediklerinde ısrar eder (202). Nihayet, vardığı sonuç şudur: Anlaşmazlıklar kendi içlerinde birer musibet olsalar bile, "bu musibet Roma'nın ihtişamı için zaruriydi" (211).

Yozlaşmanın önlenmesi

Machiavelli, devamında, karma bir yasama her ne kadar gerekli de olsa, bağımsızlığın teminat altına alınması için bunun kesinlikle yeterli olmadığını ileri sürer. Bunun nedeni ise, yeniden uyardığı gibi, insanların çoğunun toplumun çıkarından ziyade kendi tutkularına bağlı kalmaya devam edecek ve "gerekli olmadıkça asla iyi bir şey yapmayacak" olmalarıdır (201). Bunun sonucunda, aşırı güçlü yurttaş ve kudretli çıkar grupları, kendi bencil ve hi-

zipçi amaçları doğrultusunda, yasamanın dengesini sürekli bozma eğilimine girer; yozlaşmanın tohumları da beden siyasetine bu şekilde atılmış olur ve bağımsızlık tehlikeye düşer.

Kökleri oldukça sağlam bu tehdidin üstesinden gelmek isteyen Machiavelli'nin yasamaya dair bir önerisi daha vardı: Ona göre, bağımsızlığın bedeli sürekli tetikte olmaktır. Bu doğrultuda, her şeyden önce, tehlike sinyallerinin neler olduğunu bilmek gerekir – herhangi bir yurttaşın ya da siyasal bir kesimin "güvende olma ihtiyacının ötesinde bir güç" elde etmesini sağlayacak yöntemler (265). Yapılması gereken bir sonraki iş de bu tür acil durumlara özel kanunlar ve kurumlar oluşturmaktır. Machiavelli'nin de belirttiği gibi, bir cumhuriyetin '*ordini*'sinde şu gözetilmelidir: "Yurttaşların iyilik adı altında kötülükler yapmaması; bu yolla halkın gözüne girmelerinin engellenmesi ve bağımsızlığın zarar görmemesi için gözlem altında tutulmaları" (291). Son olarak, en önemlisi, yalnızca "uyanık kalmak" ve bu tarz yozlaşma eğilimlerini tespit etmek üzere her an hazır olmak değil, ama sorun çıkarmaya başladıkları anda –ya da öncesinde– yasaların gücü vasıtasıyla hepsinin başlarını ezmekti (266).

Machiavelli bu çözümlemesine bir başka öneri daha iliştirir: Yasamaya dair erken Roma tarihinden öğrenilebilecek çok önemli bir ders daha vardır. En nihayetinde, Roma dört yüz yıldan fazla bir zaman özgür kalmayı başardığına göre, yurttaşları bağımsızlıklarına kastedecek ciddi tehditlerin çoğunu tespit edebilmiş ve bunların üstesinden gelebilmek için gereken doğru *ordini*'yi geliştirmiş olmalıydılar. O bakımdan, eğer bu tehlikeleri ve bunların çareleri-

ni anlamak istiyorsak, Roma Cumhuriyeti tarihine bir kez daha dönmek ve kadim bilgeliğinden faydalanarak onu modern dünyaya uygulamak büyük avantaj sağlayacaktır.

Roma örneğinde olduğu gibi, tüm karma yasamaların karşılaşacağı ilk tehlike, her daim bir önceki rejimi çıkar uğruna kullananların başının altından çıkacaktır. Machiavelli'nin deyişiyle, bu, "Brutus'un oğulları"ndan gelen bir tehdittir; Machiavelli bundan ilk kez 16. Bölüm'de bahseder ve daha sonra da üçüncü söylevinin başlangıcında altını çizer. Junius Brutus Roma'yı son krallardan biri olan Tarquinius Superbus'un tiranlığından kurtarmıştı; ne var ki, bu "gaddar yönetimden fayda sağlayanlar arasında" Brutus'un öz oğulları da vardı (235). Dolayısıyla, "halkın bağımsızlığı"nın sağlanması bu kez onların köleleşmesi gibi bir şeydi. Bu da onların, "konsüllerin yönetimindeyken kralların zamanındaki gibi kanunsuz bir şekilde çıkar sağlayamayacakları için, kendi öz vatanlarına karşı komplo kurmalarına yol açtı" (236).

Bu tarz bir risk karşısında "en etkili, en kesin yahut en zaruri tek bir çare vardır, o da Brutus'un oğullarını öldürmek" (236). Machiavelli, Brutus'un "hüküm koltuğunda oğullarının idam cezasını vermekle kalmayıp, aynı zamanda cezanın infazında da bulunmaya" gönüllü olması gerektiğinin oldukça acımasız göründüğünü itiraf eder – ve buz gibi bir tonla bunun kesinlikle "kayda geçen olayların en çarpıcı örneklerinden" biri olduğunu ekler (424). Ancak, böylesi bir katılığın elzem olduğunda da ısrar eder. "Zira tiran olup da Brutus'u öldürmeyen ve bir devleti özgürleştirip de Brutus'un oğullarını öldürmeyen kişinin de hükmü çok sürmeyecektir" (425).

Siyasal istikrarı tehdit eden bir diğer unsurun kaynağı da özerk cumhuriyetlerde sıklıkla görülen ve seçkin yurttaşlara karşı nankörlük biçiminde kendini gösteren kara çalma, iftira atma gibi eğilimlerdir. Machiavelli, bir kentin içine düşebileceği en vahim hatalardan birinin "mükafatlandırılması gereken yurttaşları incinirken sessiz kalmak" olduğunu söylediği 29. Bölüm'de bu kusurlu eğilimi ilk kez anıştırır. Bu, tedavi edilmediği takdirde son derece ölümcül bir hastalıktır, zira bu tip haksızlıklara uğrayanlar genellikle güçlü bir karşı saldırıda bulunabilecek güce sahiptirler, ki bunun sonucunda kent bir anda "tiranlığa sürüklenebilir – Roma'da nankörlüğün ondan esirgediğini cebren elde eden Caesar'ın yaptığı gibi" (259).

Burada, en akla yatkın çare, kıskanç ve nankör kimseleri seçkin insanların saygınlıklarını zedelemekten alıkoyacak şekilde tasarlanmış bir *ordini* oluşturmaktır. Bunu yapmanın en iyi yolu da "yasal işlem başlatmanın önünün açık olmasıdır". İftiraya uğradığını hisseden her yurttaş "hiçbir korku duymadan ve tereddüt etmeden" iftirayı atan kişinin iddialarını yargı önünde kanıtlamasını talep edebilmelidir. Ve eğer resmi bir suçlama "yapılıp etraflıca soruşturulduktan" sonra suçlamaların asılsız olduğu ortaya çıkarsa, hukuk iftiracıyı en sert şekilde cezalandırmalıdır (215-16).

Machiavelli, nihayet, en ciddi tehlike olarak gördüğü şeyi, karma bir yasamadaki denge sorununu tartışır; bu öyle bir tehlikedir ki, aşırı hırslı bir yurttaş, toplumun ortak çıkarları yerine, yalnızca kendisine sadık bir grup oluşturma girişiminde bulunabilir. Bir istikrarsızlık kaynağı olarak gördüğü bu sorunu 34. Bölüm'de çözümlemeye

başlar ve birinci söylevin geri kalan kısmının çoğunu bu tür bir yozlaşmanın nasıl kolaylıkla yayılabileceğini ve doğrudan tiranlığa giden bu yolun açılmaması için nasıl bir *ordini* gerektiğini irdelemeye ayırır.

Hizipçiliği kızıştıran etkenlerden biri de askeri komutanların görev sürelerinin fazlasıyla uzamasına müsaade etmektir. Öyle ki, Machiavelli sonunda "Roma'yı bir köle haline getiren" "gücün yurttaşlarca en çok bu yolla edinildiğini" bile ima eder (267). "Bu kadar uzun bir süre sınırsız otorite" tanınmasının neden her zaman "bağımsızlığın zedelenmesiyle sonuçlanacağına gelince, mutlak otorite, insanların "kendi ahbap ve yandaşları"nı kayırmasına yol açtığı için, her zaman yozlaşmaya neden olur (270, 280). Son cumhuriyette Roma ordusunda meydana gelen tam da buydu. "Bir orduya aynı kişi çok uzun bir süre komuta ettiğinde ordunun hem desteğini hem de yandaşlığını kazanıyordu", ki ordu "bu süre içinde senatoyu tamamen boşlayıp komutanını tek lider kabul ediyordu" (486). Böyle bir durumun ardından, yasamanın dengesini şiddetle sarsarak tiranlığın yolunu açacak tek şey, "kamunun ortak çıkarı karşısında kendi safını tutacak askerlerin" peşine düşen bir Sulla, bir Marius ve nihayet bir Caesar'dı (282, 486).

Öte yandan, bu tehdide verilecek en doğru cevap, diktatoryal otorite fikrinden büsbütün çekinmek de değildir, zira ulusal bir krizin vuku bulduğu anlarda bazen böylesi bir otorite yaşamsal bir önem teşkil edebilir (268-9). Buna verilecek cevap, doğru *ordini* vasıtasıyla bu güçlerin istismar edilmelerini engellemek olmalıdır. Bunu sağlamanın da iki temel yolu vardır: Tüm mutlak yetkiler "ömür

boyu değil, belirli bir süreyle, sınırlı olarak düzenlenmelidir"; bu sağlandığında komutanların uygulamaları da sınırlanmış olacak, böylelikle "onları kıskaç altına alan bu meseleyi devretmek"ten başka bir yolları kalmayacaktır. Bu *ordini*'den şaşılmadığı müddetçe de mutlak bir gücün tamamen yozlaşması ve "devleti zayıf düşürmesi" gibi bir durum söz konusu olmayacaktır (268).

Hizipçiliğin bir diğer önemli kaynağı da aşırı boyutlarda bir kişisel servete sahip kimselerin yarattığı habis etkidir. Öyle ki, zenginler her zaman diğer yurttaşlara "borç vermek, kız vermek, hâkimler karşısında onları himayeleri altına almak" ve işlerine yarayacak çeşitli görüşmeler ayarlamak gibi birtakım lütuflarda bulunma eğilimindedir. Bu yapıda bir hamilik düzeni son derece netamelidir, zira "insanlar" kamu çıkarına aykırı durumlarda dahi "bu hayırseverlerin yandaşları olarak kalırlar". Bu da "itaat edilen kişinin kamusal düzeni yozlaştırma ve yasaları çiğneme cesareti bulmasına" yol açar (493). Bu bakımdan, Machiavelli "yozlaşma ve başıboş davranmaya yatkınlığın kökeninde kent yaşamındaki eşitsizlik vardır" kanısında ısrar eder ve, yine bu doğrultuda, "şayet bir kent çeşitli yöntem ve araçlarla zenginlerin hırslarını dize getirmeyi başaramazsa, çok geçmeden yıkıma uğrayacaktır" uyarısını sıklıkla yineler (240, 274).

"Düzenli cumhuriyetlerin bu açmazdan kurtulmalarının tek yolu" vardır, o da "hazinelerini zengin tutmak, yurttaşları ise yoksul bırakmaktır" (272). Machiavelli bu *ordini*'nin nasıl oluşturulacağı konusunda açık davranmasa da, bu tür bir politikanın getirebileceği faydaları uzun uzun anlatır. Eğer kanunlar vasıtasıyla "yurttaşların yok-

sul kalmaları" sağlanırsa, bu durum onların –"iyi ve bilge olmadıkları" zamanlarda dahi– "kendilerini ya da başkalarını zenginlikle yozlaştırmalarının" kati olarak önüne geçecektir (469). Ve eğer kentin hazineleri dolu kalmaya devam ederse, kamu hizmetlerinin daha fazla ödüllendirilmesi mümkün olacak, bu sayede de zenginlerin "birilerinin dostluğunu kazanma planları"nın önüne geçilebilecektir (300). Bu doğrultuda, Machiavelli şu sonuca varır: "Özgür bir toplumun yapabileceği en faydalı iş, üyelerinin yoksul kalmalarını sağlamaktır" (486). Machiavelli, bu tartışmasını, son derece retorik bir üslupla yazılmış notlarına, "diğerleri benden önce pek çok kez konuyu mükemmel bir biçimde kaleme almış olmasa, yoksulluğun zenginlikten çok daha iyi meyve verebileceğini uzun uzun anlatarak gösterirdim" sözlerini ekleyerek sonlandırır (488).

Machiavelli'nin çözümlemesinin bu noktasına geldiğimizde, artık genel savının art alanında kendi doğduğu kentin kaderiyle sürekli meşgul olduğunu –üçüncü söylevinde de olduğu gibi– kolaylıkla görebiliyoruz. Machiavelli, her şeyden önce, eğer bağımsızlığını muhafaza etmek istiyorsa, bir kentin oldukça yaygın görülebilen iftiracılığa ve seçkin yurttaşlara dönük kara çalmaya set çekebilecek birtakım önlemlerin anayasayla düzenlenmesinin esas olduğunu hatırlatır. Daha sonra, bununla ilgili şunu söyler: "Oysa, bu, bizim Floransamızda hep çok kötü bir biçimde düzenlenmiştir." "Bu kentin tarihini okuyan herkes, önemli işlerde payı olan yurttaşlarının her daim birçok iftiraya uğradığını görecektir." Bunun sonucu olarak, tümü de kentin özgürlüğünün altını oyan ve tümü de zamanında "yurttaşların kovuşturulmasını sağlayan düzenlemeler ve

iftiracıların cezalandırılmasıyla" kolayca önüne geçilebilecek "bir sürü sorun ortaya çıkmıştır (216).

Floransa, Cosimo de' Medici'nin kendi ailesinin bencil çıkarlarını kollamaya yönelik bir zümre oluşturma çabasını engellemeyi başaramayınca, köleliğe bir adım daha yaklaşmıştı. Machiavelli, seçkin bir yurttaş zenginliğini kullanarak halkı yozlaştırmaya çalıştığında bir kentin nasıl bir strateji izlemesi gerektiğini göstermişti: Ortak çıkarlara hizmet etmeyi daha kârlı hale getirmek gerekiyordu. Oysa, Cosimo'nun rakipleri bunu yapmak yerine onu Floransa'dan sürme yoluna gittiler ve bu da Cosimo'nun takipçilerinde öylesine büyük bir öfke ve kine neden oldu ki nihayet "onu geri çağırdılar ve cumhuriyetin hükümdarı yaptılar – bu, açık muhalefet olmasa, asla yükselemeyeceği bir mevkiydi" (266, 300).

Floransa'nın bağımsızlığını korumak için geriye kalan tek şans 1494'te, Mediciler yeniden sürgüne zorlandıklarında ve cumhuriyet tamamen restore edildiğinde çıkageldi. Ne var ki, artık kentin Piero Soderini'nin kontrolündeki yeni yöneticileri, bu tür rejim değişikliği durumlarında Machiavelli'nin de savunmuş olduğu elzem bir politikayı uygulamayarak en ölümcül hatayı yapmış oldular. "Antik dönem tarihini" okuyan herkes bilir ki, "tiranlıktan cumhuriyete" geçişe bir kez hamle edildi mi, "Brutus'un oğullarının" öldürülmesi şarttır (424-5). Fakat, Soderini, "sabır ve iyi niyet gösterirse, Brutus'un oğullarının yeni bir yönetim kurma arzularından vazgeçecekleri kanısındaydı", zira kan dökmeden "kötü niyetli ayrılıkları ortadan kaldırabileceğine" ve mükafatlarla "bazı kimselerin düşmanlıklarından kurtulabileceğine" inanıyordu (425). Bu akıl almaz saflığı-

nın sonucunda Brutus'un oğulları –yani Medici yanlıları– sadece onu yok etmek için hayatta kaldı ve 1512'de uğradıkları bozgunun ardından Medici tiranlığını geri getirdi.

Soderini, makyavelist devlet idaresinin en temel kaidesini uygulamayı becerememişti. İyi bir sonuç çıkacağı beklentisiyle kötü davranmakta tereddüt eden biriydi; sonuç olarak, yasadışı yetkiler kullanmadan muhaliflerini yok edemeyeceğini anlamışsa da, bunu yapmayı reddetmişti. Asıl anlayamadığı ise, kentin özgürlükleri çok büyük bir tehlike altındayken bu tür tereddütlere düşmenin çılgınlıktan bir farkı olmamasıydı. "Yaptıklarının ve niyetinin değerini yalnızca sonuçların belirleyeceğini" fark edebilir ve "Talih ve yaşamın da onun tarafında olması kaydıyla, her şeyi doğduğu kenti korumak için yaptığına, kişisel hırsları olmadığına herkesi ikna edebileceğini" anlayabilirdi (425). Ne var ki, "Brutus gibi olma bilgeliğini gösteremeyince" sonuç büyük bir felaket olmuştu. Yalnızca "konumunu ve saygınlığını" yitirmekle kalmamış, aynı zamanda kentini ve onun bağımsızlığını da kaybetmiş ve yurttaşlarının "köleleşmelerine" neden olmuştu (425, 461). Üçüncü söylevde söylendiği gibi. Bu bağlamda, Machiavelli'nin savı, hizmet etmiş olduğu lider ve yönetimin sert bir biçimde suçlanmasıyla doruğa ulaşır.

İmparatorluğun izinde

Machiavelli, ikinci söylevinin başlangıcında, *ordini* üzerine tartışmasının henüz yalnızca yarısına geldiğini söyler. Bu noktaya kadar savunduğu fikir şudur: Bir kent

eğer ihtişama ulaşmak istiyorsa, doğru kanun ve kurumlar geliştirerek yurttaşlarının "iç" işlerde en yüksek *virtù*'yu göstermelerini sağlamalıdır. Bu noktadan itibaren, yurttaşların "dış" işlerde de aynı *virtù*'yu göstermelerini teşvik edecek şekilde tasarlanmış daha ileri düzeyde bir *ordini* temin etmenin, en az diğeri kadar asli olduğuna dikkat çeker – yani, diğer krallık ve cumhuriyetlerle kurulan askeri ve diplomatik ilişkilerdir söz konusu olan (339). Kitabının orta bölümlerinin tamamını savının bu ileri kısmının serimlenmesine ayırır.

Ek kanun ve kurumlara dönük bu gereksinim, tüm cumhuriyet ve prenslikler arasında hasmane bir rekabet olduğu gerçeğinden doğar. İnsanlar asla "kendi kaynaklarıyla yaşamaktan tatmin olmazlar"; her zaman "başkalarına hükmetme eğilimindedirler" (194). Bu da "bir cumhuriyetin sükûn içinde özgürlüklerinin tadını çıkarmasını imkânsız" hale getirir (379). Barış yanlısı bir yol izlemeye kalkan her cumhuriyet, çok geçmeden siyasal yaşamın kesintisiz akışının kurbanı olacaktır, ki o zaman geldiğinde herkesin talihi "ya yükselişe geçecek ya da dibi boylayacak" ve bu süreçte asla "istikrarı sağlamak" mümkün olmayacaktır (210). Bunun tek çözümü, en iyi savunma aracı olarak saldırıyı seçmek, kentin kendisini "saldırılara karşı koruyabilmesi ve onu baskılayarak şan edinmesinden alıkoyanları ezip geçebilmesi" için bir genişleme siyaseti izlemektir (194). Dolayısıyla, sınırların ötesinde bir egemenlik kurma çabası, aynı zamanda kendi ülkenizin bağımsızlığı için bir önkoşul olarak kabul edilir.

Machiavelli, daha önce de olduğu gibi, bu genel yaklaşımlarını doğrulamak için erken dönem Roma tarihine

başvurur. Giriş bölümündeki ifadesinde, genişleme ve fetih söz konusu olduğunda, Roma kadar doğru *ordini*'ye sahip "hiçbir cumhuriyet olmamıştır" der (324). Roma, tüm bu düzenlemeleri, ilk kanun yapıcısı olan ve birçok öngörüsü sayesinde askeri yönetim meselelerinde kentin daha en başından "sıradışı ve üstün bir *virtù*" geliştirebilmesini sağlayan Romulus'a borçluydu (332). Bu da, dolayısıyla, kentin –olağanüstü iyi Talihi ile birlikte– bir dizi muhteşem zafer sayesinde yükselerek "müthiş bir ihtişama" ve "muazzam bir güce" kavuştuğu o nihai konuma ulaşmasını sağlamıştır. (337, 341).

Romulus, bir kentin "dış" işlerinde sağlam bir ilerleme kaydedebilmesi için iki temel yöntem uygulanması gerektiğini anlamıştı. Yapılması gereken ilk şey, savunmanın yanında, genişlemek amacıyla da mümkün olduğu kadar çok sayıda yurttaşın hazır bulunmasını sağlamaktır. Bunu sağlayabilmek için birbiriyle ilintili iki politika izlenmesi gerekir. İlki –3. Bölüm'de irdelendiği üzere– göçmenliğin teşvik edilmesidir: "Yabancıların gelip yaşamasını sağlayacak yolların açık ve güvenli" tutulması, hiç kuşkusuz, kent için, özellikle de işgücü bakımından, oldukça faydalıdır (334). İkinci strateji ise –4. Bölüm'de tartışılmıştır– "kendinize ortaklar bulmak" olacaktır: Çevrenizi müttefiklerle kuşatmanız gerekir ve bu müttefikleri kendinize tabi kılmalı ama bunu yaparken –askeri hizmetleri karşılığında– onları yasalarınızla korumalısınız (336-7).

Diğer hayati yöntem ise, bu karara bağlı olarak, mümkün olan en büyük güçleri bir araya getirmektir. Bu güçlerden en iyi şekilde faydalanmak ve kentinizin çıkarlarına dönük en verimli hizmeti sağlamak açısından savaşların

"kısa ve büyük" olması esastır. Romalılar da hep böyle yapmışlardı: "Savaş ilan edilir edilmez ordularını düşmanın üzerine sürmüş ve cenke tutuşmuşlardı." Machiavelli'ye göre, kesin olan bir şey varsa o da bundan "daha güvenli ya da güçlü veya kârlı" hiçbir politika olamayacağıdır; zira hasımlarınızla müzakere ederken size daha güçlü bir konum sağlaması bir yana, bu politikanın maliyeti de asgaridir (342).

Machiavelli, bu askeri *ordini*'nin anahatlarını belirledikten sonra, harp idaresi konusunda Roma'nın elde ettiği başarıların incelenmesiyle öğrenilebilecek bir dizi özgül ders üzerinde durur. İkinci söylevin geri kalanını 10. Bölüm'de tanıtılan bu konuya ayırır, ki *Savaş Sanatı* üzerine geç tarihli tezinin ana bölümlerinde –daha cilalı olmakla birlikte özünde benzer bir tarzda– onu yeniden ele alır.

Machiavelli'nin modern dünyada antik askeri *virtù*'yu diriltme beklentilerinden bahsettiği bu bölümlerde vardığı sonuçların olumsuz bir hava taşıması, bir yandan giderek artan kötümserliğinin muhtemel bir işareti sayılabilir. Bu kısımlarda, *virtù*'nun teşvik edilmesi ve ihtişamın yüceltilmesi için nasıl bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini anlatmaktan ziyade, gafil ve sonuçta zafer yerine "ölüm ve yıkım" getiren taktik ve stratejilere ağırlık verir (377-8). Sonuçta, ortaya bir dizi nasihat ve ihtardan oluşan uzun bir liste çıkar. "Zenginliğin savaşın omurgası olduğu" şiarını kabullenmek basiretsizliktir (348-9). "Karar alırken tereddüt etmek" ya da "ağır ve geç kalmak" zaafiyet doğurur (361). Harp idaresinin "zaman içinde askeri birliklere devredilmesi" fikri bütünüyle yanlıştır (367, 371). Yabancı ve paralı askerlerin hiçbir kıymeti yoktur – Machiavelli

daha önce "bir başka eserde etraflıca" bu düşüncesinden bahsetmiştir (381). Temel savunma düzeni olarak kalelere bel bağlamak savaş zamanında faydasız, barış zamanında son derece zarar vericidir (394). Aşağılandığını ve incindiğini hisseden bir yurttaşın "içini soğutacak bir intikam alabilmesini" imkânsız hale getirmek tehlikelidir (405). Ve daha güçlü bir hasmın saldırısı altında "her mutabakatı reddetmek" ve onun yerine –en ufak bir şans olmasa da– galip gelmeye çalışmak hataların en büyüğüdür (403).

Machiavelli'nin bu uygulamaları kınamasının gerekçesi her zaman aynıdır. Gözden kaçan şey şudur: Eğer kentsel bir ihtişama ulaşılmak isteniyorsa, ordunuzun en çok ihtiyaç duyduğu nitelik –düşman ordusunun da buna sahip olabileceğini hesaba katarak– *virtù*'dur ve bu da vatanın bağımsızlığını savunmak adına kişisel güvenlik ve çıkarları bir kenara koymaya hazır olmak anlamına gelir.

Machiavelli, bir dizi politika sıralarken, karşı tarafın da aynı ölçülerde *virtù* iyesi olmasının doğurabileceği bir tehlikeden bahseder. Örneğin, kalelere bel bağlamanın bir hata olmasının nedeni budur. Kalelerin sağladığı güvenlik "uyruklarınıza baskı yaparken daha aceleci davranmanıza ve daha az tereddüt etmenize" yol verir, ancak bu da "onları daha fazla kışkırtır, tüm bunların sebebi olan kaleniz de sizi artık" onların kin ve öfkesinden "koruyamaz" hale gelir (393). Aynı durum intikam alınmasının önüne geçilmesinde de geçerlidir. Eğer bir yurttaş büyük bir aşağılanmaya maruz kaldığını hissederse, öfke duygusu böylesi bir *virtù*'yu açığa çıkarabilir ve gözükara bir hamleyle saldırarak büyük bir zarara yol açabilir; tıpkı Pausanias'ın itibarı zedelendiğinde intikam alma hakkını elinden alan

Makedonya Kralı II. Philippos'u öldürdüğünde olduğu gibi (405-6).

Diğer tehlikelerden biri de varlıklarınızın, kamu yararını gözeten hiçbir *virtuoso* taşımayan insanların eline geçme ihtimalidir. İşte, siyasal kararlar alırken ağır kalmanın ya da tereddüt etmenin sonucu tam da budur. Zira bir karara varılmasının önünü tıkamaya çalışanların genellikle "bencil dürtülerle hareket ettiklerini" ve aslında "yönetimi devirmeyi" amaçladıklarını varsaymak yanlış olmaz (361). Aynı şey yabancı ya da paralı askerlerin kullanılmasında da görülür. Çünkü bu askerler zaten her zaman yoz oldukları için "çoğu zaman bizzat onları kiralayan kişiyi de yağmalarlar" (382).

En tehlikelisi ise *virtù* niteliğinin askeri meselelerde de –tıpkı sivil hayatta olduğu gibi– her şeyden daha önemli olduğunu görememektir. Düşmanlarınızı servetlerine göre ölçmeye kalkmak tam da bu nedenle son derece yıkıcı olacaktır, zira asıl ölçülmesi gereken elbette *virtù*'lardır, çünkü "savaş çelikle yapılır, altınla değil" (350). Ve tabii savaşı da askeri gücünüzle kazanırsınız. Elbette, Machiavelli şunu da teslim eder: Romalılar "o zamanlar ateşli silahlar olsaydı zafere çok daha hızlı ulaşabilirlerdi" (370). Öte yandan, "insanların bu ateşli silahlar yüzünden *virtù*'larını antik dönemlerdeki gibi açığa çıkaramayacağını" varsaymanın çok ciddi bir hata olduğunda ısrar eder (367). Bu doğrultuda, bir nebze iyimser bir tutumla, her ne kadar "eskilerin *virtù*'suna sahip bir ordunun askeri gücü işe yarar" olsa da, gene de, "*virtuoso* bir ordu karşısında pek faydası olmaz" (372). Son olarak, daha üstün güçlerle müzakere etmeyi reddetmenin neden özellikle tehlikeli olduğunu da

yine aynı gerekçelerle açıklar. Bu, en *virtuoso* askerlerden bile gerçekçi olmayan bir talepte bulunmak anlamına gelir, ki bu da "hiçbir tedbirli insanın mecbur kalmadıkça girmeyeceği bir risk almasına", yani "nihai sonucu Talihin keyfine" bırakmasına yol açar (403).

Her iki söylevinde de Roma tarihini inceleyen Machiavelli, bu doğrultudaki sözlerini tamamlarken, doğduğu kentin tamamen yozlaşmasıyla antik dünyanın *virtù*'su arasında ona oldukça acı veren bir karşılaştırma yapmak durumunda kalmıştır. Floransalılar askeri meseleleri ele alırken "Romalılar'ın yöntemlerini" rahatlıkla görebilir ve "kendilerine onları örnek alabilirlerdi" (380). Oysa, Romalılar'ın metotlarını hiç hesaba katmamış ve bunun sonucunda da akla gelen her tuzağa düşmüşlerdi (339). Romalılar kararsız davranmanın tüm tehlikelerini mükemmel bir biçimde kavramıştı. Ne var ki, Floransa'nın liderleri bu basit tarih dersini asla anlamamışlar ve bu nedenle "cumhuriyetin zedelenmesine ve itibarını kaybetmesine" yol açmışlardı (361). Romalılar yabancı ve kiralık askerlerin işe yaramaz olduklarının her daim farkında olmuşlardı. Ancak, Floransalılar ve diğer cumhuriyet ve prenslikler bu yoz ve korkak güçlere olan bağlılıkları yüzünden kendilerini yok yere küçük düşürmeye devam ettiler (383). Müttefiklerini her zaman gözlem altında tutan Romalılar onların "başkaldırmalarını önlemek ve sadık kalmalarını sağlamak için kaleler inşa etme" politikasının yalnızca kinlenmelerine ve güvensizliğe neden olacağını görmüşlerdi. Buna karşın, "Floransa'da bilge insanlarımızın ortaya attığı fikre göre, Pisa ve diğer benzer kentler kalelerle desteklenmeliydi" (392). Son olarak, Machiavelli, büyük bir keder-

le, daha önce de en mantıksız hareket olarak yaftaladığı, daha üstün güçlerle karşı karşıya kalındığında müzakere etmeyi reddetmenin anlamsızlığını yineler. Antik tarihin sunduğu tüm kanıtların da gösterdiği gibi, bu, Talihi son derece pervasızca kışkırtmaktan başka bir şey değildir. Gelgelelim, Floransalılar 1512 yazında Ferdinand'ın işgaliyle karşı karşıya kaldıklarında tam da bunu yapmışlardı. İspanyollar sınırı geçer geçmez gıda sıkıntısına düşmüşler ve bir ateşkes ayarlamaya çalışmışlardı. Fakat, "Floransa halkı kibre kapılarak bu teklifi reddetti" (403). Bunun sonucu da Prato'nun yağmalanması, Floransa'nın teslim oluşu, cumhuriyetin çöküşü ve Medici tiranlığının geri gelişi oldu, ki tüm bunlar kolaylıkla önlenebilirdi. Daha önce de olduğu gibi, Machiavelli, bizzat hizmet ettiği rejimin çılgınlıklarına duyduğu bastırılamaz öfkeyi bir notla ifade etme dürtüsünden kendini alamamıştı.

IV. Bölüm

FLORANSA'NIN TARİHÇİSİ

Tarihin amacı

Söylevler'in tamamlanmasından kısa bir süre sonra Talih rüzgârının ani bir biçimde yön değiştirmesiyle Machiavelli öteden beri can attığı Medici yönetiminin himayesine girmeyi başardı. Giuliano'nun 1516'daki ölümünün ardından, *Prens*'i yeniden ithaf ettiği Lorenzo de' Medici de üç yıl sonra zamansız bir şekilde ölmüştü. Floransa'nın yönetimini çok geçmeden Papa VII. Clemens olarak seçilecek olan kuzeni Kardinal Giulio devraldı. Şans eseri, kardinalin, Machiavelli'nin yakın dostu olan ve daha sonra *Savaş Sanatı*'nı da ithaf ettiği Lorenzo Strozzi ile yakın bir ilişkisi vardı. Bu bağlantı sayesinde, Machiavelli, Mart 1520'de Mediciler'in huzuruna çıkarak kendini tanıtma hakkını kazandı ve kısa süre sonra belki kendisine uygun bir iş –ki diplomasiyle ilgisi bile olmayabilirdi– bulunabileceği ima edildi. Gelgelelim, beklentileri suya düşmemişti, zira aynı yılın Kasım ayında

Mediciler ona resmi olarak Floransa'nın tarihini yazma görevi verdiler.

Machiavelli hayatının geri kalanını neredeyse tamamen *Floransa Tarihi*'ni yazmaya ayırdı. Bu onun en uzun ve meşakkatli uğraşı olurken, gözde klasik ustalarının yazınsal yönergelerini de büyük bir titizlikle izlemişti. Klasik tarihyazımının iki ana ilkesi –bundan dolayı hümanist olan– vardır: Tarih üzerine çalışmalar ahlaki dersler aşılamalı, dolayısıyla malzemesi de doğru dersleri öne çıkaracak bir biçimde seçilip düzenlenmelidir. Örneğin, Sallustius, *The War with Jugurtha* (Jugurtha ile Savaş) başlıklı eserinde, bir tarihçinin geçmişi "kullanışlı" ve "işe yarar" bir yolla irdelemesi gerektiğini ileri sürererek, bu iki temel ilkeyi oldukça etkileyici bir biçimde sunar (IV.1-3). Bu doğrultuda, *War with Catiline*'de (Catilina ile Savaş), doğru yaklaşımın, olayların tam bir kronolojik serimini sunmaya çalışmak yerine, "kayda değer" görünen "kısımların seçilmesi" olduğu öngörüsünde bulunur (IV.2).

Machiavelli'nin bu iki gerekliliği yerine getirmeye gayret ettiğini, özellikle anlatımında göze çarpan geçişleri ve dönüm noktalarını ele alış biçiminden görebiliyoruz. Örneğin, ikinci bölümde, Atina dükünün 1342'de Floransa'yı nasıl zorbalıkla ele geçirdiğini ve bir sonraki yıl iktidardan nasıl uzaklaştırıldığını bir ders gibi anlatır. Üçüncü bölümde, aradaki yarım asrı kabaca tasvir ettikten sonra, hiç vakit kaybetmeden bir sonraki açıklayıcı olaya geçer – Ciompi'nin 1378'deki ayaklanması. Kitabın üçüncü bölümü 1378 devriminin devamında baş gösteren etkilerle sonlandırılır ve dördüncü bölüm kırk yıllık bir aradan sonra Mediciler'in iktidara nasıl geldiklerini anlatarak başlar.

Resim 5. Machiavelli'nin 1513'te *Prens*'i yazdığı, Floransa'nın doğusunda yer alan Percussina'da, Sant'Andrea'daki evinde bulunan çalışma masası.

Hümanist tarihyazımının bir başka öğretisine göre, en faydalı dersleri mümkün mertebe akılda kalıcı bir biçimde vermek isteyen bir tarihçi güçlü bir retorik üslup geliştirmelidir. Sallustius'un *The War of Catiline*'de (Catilina ile Savaş) belirttiği gibi, tarihin en uğraştırıcı yanlarından biri şudur: "Üslup ve ifade biçimi, kayda alınan hadiselerle uyumlu olmalıdır" (III.2). Machiavelli bu ülküyü de oldukça ciddiye alır; öyle ki, 1520 yazında tarihyazımı için biçemsel bir "model" oluşturmaya karar vermiş ve bir taslağını *Orti Oricellari*'den dostlarıyla paylaşarak

yaklaşımına dair fikirlerini almıştı. Kendine konu olarak 14. yüzyılın başlarında Lucca tiranı olan Castruccio Castracani'nin yaşamöyküsünü seçmişti. Ancak, onu asıl ilgilendiren, Castruccio'nun yaşamından ziyade (bir kısmı Machiavelli'nin uydurmasıydı), topladığı bilgileri incelikli ve öğretici bir biçimde seçip düzenlemekti. Açılışta dediği gibi, Castruccio'nun bebekken sokakta bulunduğu bilgisi aslında uydurmaydı, fakat bu şekilde anlatmak Machiavelli'ye insan yaşamında Talihin ne denli önemli olduğunu çok daha etkileyici bir dille ifade etme şansı sunmuştu (533-4). Genç Castruccio'nun –bir rahip tarafından eğitilmiştir– "silahlara duyduğu" ilginin başlangıcı, Machiavelli'ye edebiyat ve silahlar arasında sürüp giden, zıt kutupların çekimiyle ilgili klasik tartışmalardan birini sunma şansı vermişti (535-6). Bu tiranın ölüm döşeğindeyken vicdan azabıyla dilinden dökülen belagatli sözler antik tarihyazımının en güzel geleneklerinden birine örnektir (533-4). Ve hikâye Castruccio'nun hiciv zekâsını ortaya koyan fakat aslında doğrudan Diogenes Laertios'un *Lives of the Philosophers* (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) eserinden çalıntı olup salt retorik bir etki yaratma amacıyla eklenmiş sayısız misalle tamama erer (555-9).

Machiavelli *Life of Castruccio* (Castruccio'nun Yaşamı) başlıklı bu çalışmasını Alamanni ve Buondelmonti'ye gönderdiğinde, dostları bu eserini artık bitirmiş olmayı umduğu geniş kapsamlı tarihsel çalışmasının bir provası gibi kabul etmişlerdi. Buondelmonti, Eylül 1520'de cevap olarak yazdığı mektubunda, *Yaşam*'dan "tarihyazımı için bir model" sözleriyle bahsetmiş ve, tam da bu nedenle, bu müsveddenin "daha ziyade dil ve üslup bakımından"

değerlendirilmesinin daha uygun olacağını eklemişti. Öte yandan, en büyük övgüyü eserin retorik atılımlarına saklamış ve "en çok" ölüm döşeği konuşmasından keyif aldığını söylemişti. Bu yeni yazınsal alanda bir maceraya yelken açmaya hazırlanan Machiavelli'ye belki de en çok duymak istediği şeyleri söylemişti: "Hepimiz artık tüm gayretinle kendi Tarih'ini yazman gerektiği fikrindeyiz" (C 394-5).

Machiavelli, birkaç ay sonra, kendisinden beklendiği gibi *Tarih* başlıklı eserini yazmaya koyulduğunda, bu üslup planlarını en ince ayrıntısına kadar çalışmasına yansıttı. Bu kitap, siyaset kuramının tüm ana konularını bu kez retorik bir kılıf içinde sunmasıyla, onun en fazla vecize ve tezat içeren eseri haline geldi. Örneğin, ikinci bölümde, *signori*'den biri Atina düküyle karşı karşıya getirilir ve "bağımsızlık ki, ne bir kuvvet ne de zaman yeter onu ezmeye ve yoktur ondan kıymetlisi" gibi ifadeler eşliğinde ateşli bir söylev sahnelenir (1124). Sonraki bölümde, sıradan yurttaşlardan biri, *signori*'ye, *virtù* ve yozlaşma ile her yurttaşın her daim toplumun çıkarına hizmet etme zorunluluğu üzerine, bir o kadar azametli bir nutuk atar (1145-8). Kitabın beşinci bölümünde, Rinaldo degli Albizzi, *virtù*'nun terk edilmesi ve yozlaşma üzerine bir retorikle, "yalnızca küçük bir azınlığa hizmet ederken geri kalan herkesi yok saymak yerine tüm halkı eşit bir biçimde bağrına basan" bir kent için, bağlılığını bir vatansevere yakışmayacak şekilde yitiren ve gücü giderek artan Mediciler'e karşı Milano dükünden destek ister (1242).

Hümanistlerin klasik ustalarından öğrendikleri en önemli ilke şuydu: Tarihçiler dikkatlerini atalarımızın en büyük başarılarına vermeli ve, böylelikle, onların en soy-

lu ve en muhteşem işlerine öykünmemizi sağlamalıydılar. Büyük Romalı tarihçiler ilk bakışta kötümser gibi görünseler ve sıklıkla dünyanın giderek yozlaşmasından dem vursalar da, onlara göre, bir tarihçi işte tam da bu nedenle eski güzel günleri daha bir coşkuyla hatırlatma mecburiyetindeydi. Sallustius'un *Jugurtha ile Savaş*'ta açıkladığı gibi, "asil insanların yüreklerinde" "atalarının eriştiği şan ve ihtişama kendi *virtus*'larıyla ulaşmalarını sağlayacak" türden bir kıvılcımı "yakmak" için tek umudumuz "büyük başarıların hatırası"dır (IV.6). Daha da ötesi, Rönesans hümanistlerinin Livius, Sallustius ve diğer çağdaşlarından miras aldığı başat duygulardan biri, tarihçinin ödevinin methiye yüklü eserler kaleme almak olduğuydu. Bunun en açık örneklerinden biri de Şansölye Poggio Bracciolini'nin 1450'lerde tamamladığı *History of the Florentine People* (Floransa Halkının Tarihi) adlı eserinde yapılan, ithaf kısmındaki tarihin amacıyla ilgili açıklamada görülebilir. Buna göre, "hakiki anlamda gerçeği anlatan bir tarihin en büyük faydası", "üstün insanların *virtus*'ları sayesinde neler başarılabileceğini gözlemleme şansı sunmasıdır". Bu insanları harekete geçiren şeyin "ihtişam, vatanın bağımsızlığı, çocuklar, tanrılar ve insani olan her şeyin iyiliği için" duydukları yoğun arzu olduğunu görebiliriz. Onların yaptıkları bizi "öylesine etkiler ki" içimizde onlarla rekabet etme arzusu oluşur.*

Machiavelli, hiç kuşkusuz, bu hümanist tarihyazımının bu ileri yönünün bilincindeydi, zira kendi *Tarih*'inin

* Poggio Bracciolini, *Opera Omnia* içinde "Historiae Florentini Populi", yay. haz.: R. Fubini, 4 cilt (Torino, 1964), II, 91-4.

Önsöz kısmında Poggio'nun eserinden hayranlıkla bahseder (1031). Ne var ki, bu noktada, –hümanist yaklaşımı kusursuz bir biçimde takip ettikten sonra– yarattığı tüm beklentileri bir anda paramparça eder. Kitabının beşinci bölümünün başında, Floransa'nın bir önceki asra ait tarihini incelerken şöyle bir ifadede bulunur: "Hükümdarlarımızın içte ve dışta gerçekleştirdiği şeyler, *virtù* ve ihtişam bakımından antik dönemdekiler kadar hayranlık uyandırmıyor." Çünkü, burada "askerlerin cesaretinden ya da komutanların *virtù*'larından veya yurttaşların vatanlarına duydukları sevgiden" bahsetmek mümkün değildir. Görebildiğimiz tek şey, "hükümdarların, askerlerin ve halk önderlerinin hak etmedikleri itibarlarını korumak ve istediklerini yapmak için çevirdikleri dümen ve entrikalar"la dolu, giderek yozlaşan bir dünyadır. Bu bağlamda, Machiavelli tarihin amacıyla ilgili hâkim görüşleri tersine çevirir: "Özgür ruhları taklitçiliğe yönelten" bir hikâyeden ziyade, "böylesi ruhları mevcut suiistimallerden koruyacak ve kurtaracak" bir anlatımı hedefler (1233).

Dolayısıyla, *Floransa'nın Tarihi*'nin tamamı bir gerileme ve yıkılış teması etrafında şekillendirilmiştir. Kitabın birinci bölümü batıdaki Roma İmparatorluğu'nun çöküşünü ve barbarların İtalya'ya gelişini anlatır. Birinci bölümün sonu ve ikinci bölümün başında "Roma'nın yıkıntıları arasından yükselen yeni kent ve yeni yönetimlerin gösterdiği üstün *virtù*"nun "İtalya'yı" nasıl "özgürleştirip barbarlara karşı koruduğu" anlatılır. Ne var ki, bu kısa ömürlü, mütevazı başarının ardından, Machiavelli, anlatımının geri kalanını –ikinci bölümün ortasından hikâyeyi 1490'lara gelince sonlandırdığı sekizinci bölümün bitimine kadar– artan bir

yozlaşma ve çöküş tarihi olarak sunar. Daha dibi olmayan derekeye 1494'te düşülür: İtalya, kendini daha önce topraklarından sürmeyi başardığı barbarların "yeniden kölesi haline getirir" (1233).

Floransa'nın gerilemesi ve çöküşü

Floransa Tarihi'nin baskın konusu yozlaşmadır. Machiavelli bunun zararlı etkilerinin Floransa'yı nasıl kıskıvrak ele geçirdiğini, bağımsızlığını çiğnediğini ve nihayetinde onu tiranlığa mahkûm edip itibarını nasıl yok ettiğini anlatır. Tıpkı *Söylevler*'de olduğu gibi –ki hep ona bağlı kalır– yozlaşma ruhunu açığa çıkarmaya müsait iki temel alan vardır ona göre; ilkin önsözde bu iki alan arasında bir ayrım yapar ve tüm anlatımını buna göre düzenler. Birincisi, "dış" politikaların ele alınış biçimi her daim tekerrür eden bir yozlaşma tehlikesi barındırır ve bunun temel belirtisi de askeri meselelere korkak ve kararsız bir biçimde yaklaşma eğiliminin artmasıdır. İkincisi, "içeride yapılanlar"ı bağlayan yine benzer bir tehlikedir ve burada da yozlaşmanın arttığı "iç çatışma ve düşmanlıklar"ın ortaya çıkmasından anlaşılabilir (1030-1).

Machiavelli bu meselelerden ilkini beşinci ve altıncı bölümlerde irdeler ve ağırlıklı olarak Floransa'nın dışişlerinin tarihini mercek altına alır. Öte yandan, daha önce *Söylevler*'de yapmış olduğu gibi, kentin stratejik anlamdaki yanlış hesap ve hatalarının ayrıntılı bir analizini yapma uğraşına girmez. Onun yerine, Floransa ordusunun yetersizliğini gösteren bir dizi aşağılayıcı örnek vermekle yeti-

nir. Bu şekilde, bir yandan içeriklerini tiye aldığı hümanist tarihlerin kabul gören üslubunu da –her zaman önemli savaşların ayrıntılı anlatımlarını içeren– korumuş olur. Machiavelli'nin askeri arka planlarının en önemli özelliği, tüm çarpışmaların aslında ne kadar gülünç olduklarını, cesaret ve ihtişamdan ne denli uzak olduklarını göstermeleridir. Örneğin, 1424'te Milano'ya karşı verilen savaşın başlangıcında gerçekleşmiş büyük Zagonara çarpışmasından bahsederken, bu savaşın her şeyden önce Floransa için ağır bir yenilgi olarak görüldüğünü söyler ve "bu durum İtalya'nın her yerinde biliniyordu" der. Daha sonra, bu çarpışmada üç Floransalı dışında –onlar da "atlarından düşüp bataklıkta boğulanlardır"– kimsenin ölmediğini ekler (1193). Ardından, aynı alaycı yaklaşımı Floransalılar'ın 1440'ta Anghiari'de kazandıkları meşhur zaferden bahsederken gösterir. Der ki, bu uzun süren çarpışma boyunca "yalnızca tek bir adam ölmüştü ve o da yaralandığı ya da şerefli herhangi bir darbe aldığı için değil, atından düşüp ezildiği için" (1280).

Tarih'in geri kalanı Floransa'nın içişlerinde giderek artan yozlaşmanın acıklı öyküsüne ayrılmıştır. Machiavelli, üçüncü bölümün başında, bu konuyu ele aldığında ilkin şunu açıklığa kavuşturur: İç yozlaşmadan bahsederken aslolan –*Söylevler*'de olduğu gibi– kentsel yasaların ve kurumların "müşterek çıkarlar için değil", daha çok kişisel ya da hizipçi faydalar elde etmek için düzenlenme eğiliminde olmalarıdır (1140). Önde gelen selefleri Bruni ve Poggio'yu Floransa tarihini anlatırken bu tehlikeye gereken önemi vermedikleri için eleştirir (1031). Machiavelli'nin bu konuya duyduğu yoğun ilginin haklı gerekçesi, *virtù*'sunu yi-

tirmiş bir toplumda düşmanlıklar doğacağı düşüncesinde ve bunun da "bir kentin yaşayabileceği tüm kötülüklerin başlangıcı" olduğunda diretmesidir – Floransa'nın düştüğü acıklı durumdan kolaylıkla anlaşılacağı üzere (1140).

Machiavelli "halk ve soylu sınıf arasında ciddi ve doğal bir husumet"in asla eksik olmayacağını söyleyerek başlar ve gerekçe olarak şunu gösterir: "Soylular her daim yönetmek isterken, halk da asla boyunduruk altına girmek istemez" (1140). Machiavelli, *Söylevler*'de olduğu gibi, bu tür düşmanlıkların mutlaka önlenmesi gerektiğini de kastetmez aslında. Öyle ki, daha önceki görüşünü burada da yineler: "Bazı ayrılıklar cumhuriyete zarar verirken, bazıları yarar sağlar. Zararlı olanlar hizipleşme ve yandaşlıktan doğar; yararlı olanlar ise hizipleşme ve yandaşlık olmadan devam edenlerdir." Bu doğrultuda, sağduyu sahibi bir yasa koyucu "tüm husumetlerin önünü kesmek" gibi bir amaç gütmemelidir; yapılması gereken, kaçınılmaz biçimde ortaya çıkan husumetler nedeniyle "hiçbir hizbin oluşumuna" izin vermemektir (1336).

Gelgelelim, Floransa'da düşmanlıklar hep "hizip yüzünden" olagelmiştir (1337). Bunun sonucunda, kent, öteden beri, eşit ölçüde yıkıcı iki kutup arasında, "bağımsızlık ve kölelik"ten ziyade, "kölelikle yetki aşımı" arasında gidip gelmeye mahkûm edilmiş talihsiz topluluklardan biri olmuştur. Sıradan halk "yetki gücü isterken", soylular her zaman "kölelik yanlısı" olmuşlardı. Çaresizlik içine düşen kent "tirancı bir yapıyla aşırı yetkili bir yapı arasında gidip gelmekten" sürekli yalpalar hale gelmişti ve hiçbir taraf uzun süre istikrar sağlayamamıştı, zira her ikisi de çok güçlüydü (1187).

Machiavelli'ye göre, Floransa'nın içişlerinin tarihi bu nedenle 13. yüzyıldan beri bu iki uç arasında sürüp giden kıvılcımlı bir devinim silsilesi gibiydi ve bu süreçte kent ve bağımsızlığı en sonunda paramparça bir hal almıştı. Kitabın ikinci bölümü ise soyluların iktidarda oldukları 14. yüzyılın başlangıcıyla açılır. Yurttaşlar, soyluların iktidarı boyunca, "yönetimlerinin görkemini yitirdiğini, geleneklerinin yok edildiğini, kaidelerin yürürlükten kaldırıldığını görmüşlerdi" ve bu da Atina dükünün 1342'de tiranlaşmasına yol açmıştı (1128). Yurttaşlar doğal olarak buna karşı çıkmış ve nihayetinde bir halk rejimi kurmayı başarmışlardı. Machiavelli, üçüncü bölümde de, cumhuriyeti 1378'de ele geçiren "dizginlenmesi imkânsız ayaktakımı"nın yetki aşımına giderek nasıl yozlaştığını anlatır (1161-3). Bunun ardından, sarkaç yeniden "halkın içinden gelen aristokratların tarafına döner ve 15. yüzyılın ortalarına gelindiğinde onlar da tekrar halkın özgürlüklerini kısıtlamaya başlayarak bir başka tirancı yönetimin oluşmasına önayak olurlar (1188).

Machiavelli'nin yedinci ve sekizinci bölümün bu son evresine geldiğinde savını daha dolaylı ve tedbirli bir üslupla sunmaya başladığı görülür. Ana konusu, doğal olarak, Mediciler'in yükselişi olmuştu ve *Tarih* eserini yazmasına bu ailenin olanak sağladığı gerçeği düşünüldüğünde bunun anlaşılır olması gerektiğine inanıyordu. Machiavelli husumetini gizlemek için büyük bir çaba harcamasına karşın, savının birbirlerinden ayrı tutmaya çalıştığı belirli kesitlerini birleştirdiğimizde, Mediciler'in Floransa tarihine olan katkılarıyla ilgili asıl hissiyatını çıkarsamak çok zor değil.

Kitabın yedinci bölümü seçkin bir yurttaşın mutlak iktidarı ele geçirmek amacıyla ayrıştırıcı hizipleri destekleyip halkı yozlaştırmak için başvuracağı en sinsi yöntemler üzerine genel bir tartışmayla açılır. Bu mesele daha önce *Söylevler*'de gayet kapsamlı bir şekilde zaten irdelendiği için, Machiavelli önceki iddialarını burada da yinelemekle yetinmiş gibidir. Ona göre, tehlikelerin en büyüğü, zenginlerin servetlerini kamu yararına sunmaktan ziyade, "kişisel çıkar peşinde olan yandaşlar" kazanmak için kullanmalarıdır. Daha sonra, bunu yapmanın iki temel yolundan bahseder. Birinci yöntem "bazı yurttaşları kayırmak, onları hukuk karşısında savunmak, kendilerine maddi yardımlarda bulunmak ve onların hak etmedikleri mevkilere gelmelerini sağlamaktır". Diğeri ise suni bir sevgi kazanmak ve insanları özgürlüklerine sahip çıkmalarını engelleyecek bir uyuşukluk içine sürüklemek için masraflı gösteriler düzenleyerek "kitleleri çeşitli oyunlar ve mükafatlarla memnun etmektir" (337).

Eğer *Tarih*'in son iki bölümüne bu çözümleme doğrultusunda bakacak olursak, Machiavelli'nin birbirini takip eden Medici yönetimlerinden bahsederken kullandığı taşkın ifadelerin ardında gizli bir tiksinti duygusu olduğunu fark etmek hiç de zor olmayacaktır. Machiavelli yedinci bölümün beşinci kısmında methiyeler düzdüğü Cosimo'yla başlar ve "kendi dönemindeki herkesi" salt "etki alanı ve serveti anlamında değil, cömertlikte de" geride bırakmakla över. Ne var ki, çok geçmeden, Cosimo ölümün kıyısına geldiğinde "kentte Cosimo'ya yüklü borçlar vermemiş tek bir yurttaş dahi kalmamıştı" sözleriyle asıl neyi anlatmak istediğini gösterir (1342). Bu denli zoraki bir eliaçıklı-

ğın ne denli zararlı sonuçlar doğuracağından daha önce de bahsedilmişti. Ardından, Cosimo'nun oğlu Piero de' Medici'nin kısa ömürlü kariyerine geçer. Başta "iyi ve onurlu" biri olarak tarif edilse de, çok geçmeden bu onur duygusunun onu bir dizi şatafatlı ve görkemli şövalye turnuvası ve şenlikler düzenlemeye, kenti aylarca bunların hazırlıkları ve takdimiyle meşgul etmeye yönelttiğini öğreniriz (1352). Kitleleri bu tarz abartılı eğlencelerle oyalamanın zararlı etkilerinden de daha önce bahsedilmişti. Son olarak, Muhteşem Lorenzo dönemine –dolayısıyla kendi gençlik yıllarına– geldiğinde, Machiavelli artık yavaş yavaş artan nefret duygusunu gizlemeye çalışmaktan neredeyse vazgeçmiş gibidir. Bu noktada, ileri sürdüğüne göre, Mediciler "Talih ve cömertliği" yozlaştırma işini öylesine kararlılıkla tamamlamıştı ki Medici tiranlığından kurtulma düşüncesini artık "halk aklına bile getirmez olmuştu", bunun sonucunda bağımsızlık bir daha "Floransa'ya uğramadı" (1393).

Son talihsizlik

Floransa'nın tiranların eline geçmesine ve barbarların geri dönmesine rağmen, Machiavelli, İtalya'nın alçalmanın en beterinden korunduğunu düşünerek az da olsa kendini teselli edebilmişti. Barbarlar İtalya'yı fethetmişlerdi ama hiç olmazsa en önemli kentleri kılıçtan geçirmeleri engellenebilmişti. *Savaş Sanatı*'nda belirttiği gibi, Tortona yağmalanabilirdi "ama Milano yağmalanamazdı, Capua ve Brescia yağmalanabilirdi ama Napoli ve Venedik'e el sü-

rülemezdi", ve –nihayet sembolik anlamda– Ravenna da kabuldü fakat Roma asla (624).

Machiavelli Talihin bu denli aşırı bir özgüven duygusuyla kışkırtılmaması gerektiğini iyi biliyor olmalıydı. Zira Mayıs 1527'de akla gelmeyecek bir şey oldu. Bir önceki yıl, I. François, 1525'te imparatorluk kuvvetleri karşısındaki ezici yenilgi sonrasında terk etmek zorunda kaldığı mülkiyetlerini geri almak için hain bir İttifak oluşturmuştu. V. Carlos, bu yeni karşı hamleye cevap olarak, 1527 baharında ordularını İtalya'ya geri göndermişti. Fakat askerlere ödeme yapılmıyordu ve hepsi disiplinden yoksundu; herhangi bir askeri hedefe saldırmayıp doğrudan Roma'ya ilerlediler. 6 Mayıs'ta savunmasız kente girişlerinin ardından tüm Hıristiyan dünyasını şaşkınlık ve dehşet içinde bırakan ve dört gün süren bir yağma ve katliama giriştiler.

Roma'nın düşmesiyle VII. Clemens canını kurtarmak için kaçtı. Ve papalık desteğini de kaybetmesiyle Floransa'da halkın gözünden tamamen düşen Medici yönetimi göz açıp kapayınca dek yıkıldı; ertesi günün sabahında genç Medici hükümdarları sürgüne gitmek üzere kentten ayrıldılar.

Cumhuriyetçilere sonuna kadar bağlı olan Machiavelli'ye göre, Floransa'da bağımsız bir yönetimin yeniden inşası bir zafer havasında gerçekleşmeliydi. Ancak, son altı yıldır maaşını veren Mediciler'le arasındaki bağlantı düşünüldüğünde, genç kuşak cumhuriyetçilerin gözünde, muhtemelen, artık hükmü geçmeyen bir tiranlığın yaşlı ve önemsiz bir müvekkilinden başkası değildi. Her ne kadar eski konumu ikinci şansölyeliği yeniden kazanma umudu

taşıyor olsa da, yeni Medici karşıtı yönetimde artık ona bir yer olması söz konusu bile değildi.

Bu ironik durumun Machiavelli'nin moralini bozduğuna hiç kuşku yok; kaldı ki, çok geçmeden bir daha asla sağlığına kavuşmayacak şekilde hastalanmıştı. Son bir kez günah çıkarmak için ölüm döşeğinde bir rahip çağırdığı hikâyesi pek çok yaşamöyküsü yazarınca sık sık tekrarlanmıştır; ne var ki, bu hikâyenin çok sonraları dindarlar tarafından uydurulmuş olduğuna hiç kuşku yok. Machiavelli Kilise'nin hizmetlerini yaşamı boyunca hor görmüş biriydi ve ölüm döşeğinde bu düşüncesini değiştirdiğini gösteren hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Machiavelli 21 Haziran günü, ailesi ve dostları arasında öldü ve ertesi gün Santa Croce Kilisesi'ne gömüldü.

Machiavelli söz konusu olduğunda, hemen hemen her siyaset kuramcısı, onu mezarında bile rahat bırakmamak, felsefesini yüzeysel bir biçimde ele alıp yargılamak arzusuna karşı koyamamıştır. Ölümünün hemen ardından başlayan bu süreç günümüze dek uzanır. Machiavelli'nin ilk eleştirmenlerinden bazıları, örneğin Francis Bacon ise şunu teslim etmekten çekinmemiştir: "Machiavelli ve diğerlerine insanların neler yapmış olmaları gerektiğini değil, neler yaptıklarını yazdıkları için minnettarız." Öte yandan, Machiavelli'nin ilk okurları bakış açısını hayretle karşılamışlar, onu bir şeytan icadı olmakla suçlamışlardı; hatta, daha da ileri gidip, şeytanın bizzat kendisi olduğunu ileri sürenler bile olmuştu. Buna karşın, çağdaş Machiavelli yorumcularının ağırlıklı bir bölümü onun en zalim öğretilerini dahi bilinçli bir nesnellikle karşılamışlardı. Ne var ki, bazıları da, özellikle de Leo Strauss ve takipçileri,

Machiavelli'nin ancak "bir kötülük öğretmeni" olarak tanımlandığı (Strauss'un ifadesiyle) yaygın kabulü kararlılıkla desteklemeyi sürdürdüler.

Öte yandan, bir tarihçinin işi, hiç kuşkusuz, bir infaz yargıcı değil, kayıt tutan bir melek olmaktır. Benim de bu doğrultuda ve önceki sayfalarda yapmaya çalıştığım, şimdinin yerel ve tartışmaya açık standartlarını geçmişi yüceltmek ya da yermek için kullanmadan tarihi aktarmaya çalışmaktı. Machiavelli'nin mezarında bulunan yazıtın da bize gururla hatırlattığı gibi: "Böylesine büyük bir ismi anlatmaya hiçbir kitabe yetmez."

Machiavelli'nin metinde alıntılanan eserleri

The Art of War, Machiavelli: The Chief Works and Others içinde, çev.: A. Gilbert, 3 cilt (Durham, Nc, 1965), 561-726.

Caprices [*Ghiribizzi*], R. Ridolfi ve P. Ghiglieri, "I Ghiribizzi al Soderini", *La Bibliofilia içinde, 72 (1970), 71-4.*

Correspondence [Lettere], yay. haz.: F. Gaeta (Milano, 1961).

Discourses on the First Decade of Titus Livius, Machiavelli içinde, çev.: Gilbert, 175-529.

The History of Florence, Machiavelli içinde, çev.: Gilbert, 1025-1435.

The Legations [Legazioni e commissarie], yay. haz.: S. Bertelli, 3 cilt (Milano, 1964).

The Life of Castruccio Castracani of Lucca, Machiavelli içinde, çev.: Gilbert, 533-59.

The Prince, yay. haz.: Q. Skinner ve R. Price (Cambridge, 1988).

A Provision for Infantry, Machiavelli içinde, çev.: Gilbert

Ek Okuma

Kaynakça

Silvia Ruffo Fiore, *Niccolò Machiavelli: An Annotated Bibliography of Modern Criticism and Scholarship* (New York, 1990) önceki yarım asırda yapılan araştırmaları kapsar. Benim yaklaşımımın bir çözümlemesi için bkz. Roberta Talamo, "Quentin Skinner interprete di Machiavelli", *Croce Via* 3 (1997), s. 80-101.

Yaşamöyküsü

Bu alanda hâlâ standart olan çalışma Roberto Ridolfi, *The Life of Niccolò Machiavelli*, çev.: Cecil Grayson (1963). Sebastian de Grazia, *Machiavelli in Hell* (Princeton, 1989) sıradışı ve entelektüel bir yaşamöyküsü sunar. John M. Najemy, *Between Friends: Discourses of Power and Desire in the Machiavelli-Vettori Letters of 1513-1515* (Princeton, 1993) *Prens*'in yazıldığı döneme odaklanır. En güncel anlatı ise Maurizio Viroli, *Il sorriso di Niccolò: Storia di Machiavelli* (Roma, 1998).

Siyasal bağlam

Machiavelli'nin gençlik dönemi için bkz. Nicolai Rubinstein, *The Government of Florence under the Medici 1434-1494*

(Oxford, 1966). 1490'lar üzerine bkz. Donald Weinstein, *Savonarola and Florence* (Princeton, 1963). Machiavelli'nin siyasal ve diplomatik kariyeri için bkz. *Machiavelli and Republicanism*, yay. haz.: Gisela Bock, Quentin Skinner ve Maurizio Viroli (Cambridge, 1990) içinde "Machiavelli and the Republican Experience" s. 1-117 – yazarlar Rubinstein, Elena Fasano Guarini, Giovanni Silvano, Robert Black ve John M. Najemy. Machiavelli'nin yetişkin yaşamında Floransa Cumhuriyeti'nde yaşanan değişimler için bkz. Rudolf von Albertini, *Firenze dalla repubblica al principato* (Torino, 1970). H. C. Butters, *Governors and Government in Early Sixteenth-Century Florence, 1502-1519* (Oxford, 1985) ve J. N. Stephens, *The Fall of the Florentine Republic, 1512-1530* (Oxford, 1983).

Entelektüel bağlam

P. O. Kristeller, *Renaissance Thought*, 2 cilt (New York, 1961-65) içerdiği denemelerle hâlâ vazgeçilmez bir kaynak olmaya devam ediyor. Dönemin entelektüel yaşamının eksiksiz bir anlatımı için bkz. *The Cambridge History of Renaissance Philosophy*, yay. haz.: Charles Schmitt, Eckhard Kessler, Quentin Skinner ve Jill Kraye (Cambridge, 1988). "Kentsel hümanizm"in klasik bir anlatımı için bkz. Hans Baron, *The Crisis of the Early Italian Renaissance* (gözden geçirilmiş baskı, Princeton, 1966). Ayrıca, bkz. Donald J. Wilcox, *The Development of Florentine Humanist Historiography in the Fifteenth Century* (Cambridge, Mass., 1969) ve Peter Godman, *From Poliziano to Machiavelli: Florentine Humanism in the High Renaissance* (Princeton, 1998). Dönemin siyaset kuramının bir incelemesi için bkz. Quentin Skinner, *The Foundations of Modern Political Thought*, 2 cilt (Cambridge, 1978) ve *The*

Cambridge History of Political Thougt 1450-1700, yay. haz.: J. H. Burns ve Mark Goldie (Cambridge, 1991).

Machiavelli'nin siyasal görüşleri üzerine genel araştırmalar

En kapsamlısı şu: Gennaro Sasso, *Niccolò Machiavelli I. Il pensiero politico* (Bologna, 1980). Klasik bir çalışma olarak Felix Gilbert, *Machiavelli and Guicciardini: Politics and History in Sixteenth-Century Italy* (gözden geçirilmiş baskı, New York, 1984). Mark Hulliung'un *Citizen Machiavelli* (Princeton, 1983) başlıklı eseri Machiavelli'nin klasik hümanizmi nasıl tahrip ettiği üzerinde durur. Leo Strauss'un *Thoughts on Machiavelli* (Glencoe, Ill., 1958) başlıklı eserinde Machiavelli "bir kötülük öğretmeni" olarak görülür. Machiavelli'nin düşüncelerinde dinin yeri kıymetli bir sempozyumla yeniden değerlendirilmiştir –John H. Geerken, Marcia L. Colish, Cary J. Nederman, Benedetto Fontana ve John M. Najemy'nin katılımıyla– *Journal of the History of Ideas* 60 (1999), s. 579-681 içinde. Ayrıca, bkz. Anthony J. Parel, *The Machiavellian Cosmos* (New Haven, 1992).

Machiavelli'nin siyasal sözvarlığı

J. H. Whitfield, *Discourses on Machiavelli* (Cambridge, 1969) içinde "On Machiavelli's Use of *Ordini*" s. 141-62. J. H. Hexter, *The Vision of Politics on the Eve of Reformation* (Londra, 1973) içinde "*Il Principe* and *lo stato*" s. 150-78. Russell Price, *European Studies Review* 4 (1973) içinde "The Senses of *Virtù* in Machiavelli" s. 315-45. Russell Price, *Renaissance Quarterly* 30 (1977) içinde "The Theme of *Gloria* in Machiavelli", s. 588-631. Victor A. Santi, *La Gloria' nel*

pensiero di Machiavelli (Ravenna, 1979). Quentin Skinner, *Politics*, 18 (1983) içinde "Machiavelli on the Maintenance of Liberty" s. 3-15. Hanna Fenichel Pitkin, *Fortune is a Woman: Gender and politics in the Thought of Niccolò Machiavelli* (Berkeley, Calif., 1984). Russell Price, *History of Political Thought* 9 (1988) içinde 'Self-Love "Egoism" and *Ambizione* in Machiavelli's Thought' s. 237-61). Harvey C. Mansfield, *Machiavelli's Virtue* (Chicago, 1996).

Machiavelli'nin retoriği

Bu son zamanlarda giderek daha önemli bir araştırma konusu haline geldi. Öncü araştırmalar için bkz. Nancy S. Struever, *The Language of History in the Renaissance: Rhetoric and Historical Consciousness in Florentine Humanism* (Princeton, 1970) ve Brian Richardson, *Italian Studies* 26 (1971) içinde "Notes on Machiavelli's Sources and his Treatment of the Rhetorical Tradition" s. 24-48. Victoria Kahn'ın, *Machiavellian Rhetoric from the Counter-Reformation to Milton* (Princeton, 1994) adlı kitabının ilk bölümü Machiavelli'nin *Prince and Discourses* eserinin retoriği üzerinde durur. Quentin Skinner, *Proceedings of the British Academy* 76 içinde "Thomas Hobbes: Rhetoric and the Construction of Morality" adlı makalede Machiavelli'nin retorik yeniden tanımlamaları vurgulanır. Virginia Cox, *Sixteenth Century Journal* 28 (1997) içinde "Machiavelli and the *Rhetorica ad Herennium:* Deliberative Rhetoric in *The Prince*", Machiavelli'nin sözvarlığıyla Roma'ya özgü *ars rhetorica* arasında doğrudan bir ilişki kurar. Maurizio Viroli'nin *Machiavelli* (Oxford, 1998) başlıklı kitabı Machiavelli'nin düşüncesinin retorik karakterinin özellikle altını çizer.

Prens üzerine incelemeler

Hans Baron, *The English Historical Review* 76 (1961) içinde "Machiavelli: The Republican Citizen and the Author of *The Prince*" s. 217-53. Felix Gilbert, *History: Choice and Commitment* (Cambridge, Mass., 1977) içinde "The Humanist Concept of the Prince and *The Prince* of Machiavelli" s. 91-114. Marcia Colish, *Sixteenth Century Journal* 9 (1978) içinde "Cicero's *De Officiis* and Machiavelli's *Prince*" s. 81-94. Jackson Barlow, *History of Political Thought* 20 (1999) içinde "The Fox and the Lion: Machiavelli Replies to Cicero" s. 627-45.

Söylevler üzerine incelemeler

Metin ve içeriğinin klasik bir okuması için bkz. J. G. A. Pocock, *The Machiavellian Moment: Florentine Poltical Thought and Atlantic Republican Tradition* (Princeton, 1975) II. Bölüm, "The Republic and its Fortune", s. 81-330. Machiavelli'nin cumhuriyetçiliğine kapsamlı bir bakış için bkz. Maurizio Viroli, *From Politics to Reason of State: The Acquisition and Transformation of the Language of Politics, 1250-1600* (Cambridge, 1992). Harvey Mansfield, *Machiavelli's New Modes and Orders* (Ithaca, 1979) başlıklı kitabının her bölümü ayrı bir yorum içeriyor. Daha özel araştırmalar ise şunlar: Felix Gilbert, *History: Choice and Commitment*, 1977 içinde "The Composition and Structure of Machiavelli's *Discorsi*" s. 115-33; Felix Gilbert, *History: Choice and Commitment*, 1977 içinde "Bernardo Rucellai and the Orti Oricellari: A Study of the Origin of Modern Political Thought" s. 215-46; Quentin Skinner, *Machiavelli and Republicanism*, yay. haz.: Bock, Skinner ve Viroli içinde "Machiavelli's *Discorsi* and the Pre-humanist Origins of Republican Ideas", s. 121-41.

Floransa Tarihi üzerine incelemeler

En kapsamlı çözümleme: Gennaro Sasso, *Niccolò Machiavelli II. La storiografia* (Bologna, 1993). Bunun dışındaki ayrıntılı incelemeler arasında özellikle önemli olanlar: Felix Gilbert, *History: Choice and Commitment*, 1977 *içinde "Machiavelli's Istorie Fiorentine*: An Essay in Interpretation", s. 135-53; John M. Najemy, *Essays Presented to Myron P. Gilmore*, yay. haz.: Sergio Bertelli ve Gloria Ramakus, 2 cilt (Floransa, 1978) içinde "*Arti* and *Ordini* in Machiavelli's *Istorie Fiorentine*", s. 161-91; Carlo Dionisotti, *Machiavellerie* (Torino, 1980) içinde "Machiavelli storico", s. 365-409 ve Gisela Bock, *Machiavelli and Republicanism*, yay. haz.: Bock, Skinner ve Viroli (1990) *içinde "Civil Discord in Machiavelli's Istorie Fiorentine*", s. 181-201.

KÜLTÜR KİTAPLIĞI

1- **SOKRATES**, Louis-André Dorion, Mart 2005
2- **NAPOLÉON**, Thierry Lentz, Mart 2005
3- **BİLİM-KURGU**, Jacques Baudou, Mart 2005
4- **ANADOLU UYGARLIKLARI**, Marc Desti, Nisan 2005
5- **PSİKANALİZ**, Daniel Lagache, Nisan 2005
6- **SOSYAL BİLİMLER**, Dominique Desjeux, Nisan 2005
7- **HİTİTLER**, Isabelle Klock-Fontanille, Mayıs 2005
8- **SOSYAL PSİKOLOJİ**, Jean Maisonneuve, Mayıs 2005
9- **YUNAN MİTOLOJİSİ**, Pierre Grimal, Mayıs 2005
10- **EMPRESYONİZM**, Marina Ferretti Bocquillon, Haziran 2005
11- **MEZHEPLER**, Nathalie Luca, Haziran 2005
12- **ŞARABIN TARİHİ**, Jean-François Gautier, Haziran 2005
13- **FELSEFE AKIMLARI**, Dominique Folscheid, Temmuz 2005
14- **JEAN-PAUL SARTRE**, Annie Cohen-Solal, Temmuz 2005
15- **HAÇLILAR**, Cécile Morrisson, Temmuz 2005
16- **İNGİLİZ EDEBİYATI**, Jean Raimond, Ağustos 2005
17- **ÜNİVERSİTELERİN TARİHİ**, C. Charle & J. Verger, Ağustos 2005
18- **CAZ**, Lucien Malson & Christian Bellest, Ağustos 2005
19- **TAPINAK ŞÖVALYELERİ**, Régine Pernoud, Eylül 2005
20- **ÇAĞDAŞ SANAT**, Anne Cauquelin, Eylül 2005
21- **BİLİM TARİHİ**, Pascal Acot, Eylül 2005
22- **DİNLER**, Paul Poupard, Ekim 2005
23- **ANTROPOLOJİ**, Marc Augé & Jean-Paul Colleyn, Ekim 2005
24- **KAPİTALİZM**, Claude Jessua, Ekim 2005
25- **BLUES**, Gérard Herzhaft, Kasım 2005
26- **NIETZSCHE**, Jean Granier, Kasım 2005
27- **JEOPOLİTİK**, Alexandre Defay, Kasım 2005
28- **RUS EDEBİYATI**, Jean Bonamour, Mart 2006
29- **BİLİM FELSEFESİ**, Dominique Lecourt, Mart 2006
30- **BUDACILIK**, Henri Arvon, Mart 2006
31- **BABİL**, Béatrice André-Salvini, Nisan 2006
32- **FANTASTİK EDEBİYAT**, Jean-Luc Steinmetz, Nisan 2006
33- **ANKSİYETE VE KAYGI**, André Le Gall, Nisan 2006
34- **ÇOCUK PSİKOLOJİSİ**, Olivier Houdé, Mayıs 2006
35- **SCHOPENHAUER**, Edouard Sans, Mayıs 2006
36- **ANTİK MISIR**, Sophie Desplancques, Mayıs 2006
37- **VİKİNGLER**, Pierre Bauduin, Haziran 2006

38- **VAROLUŞÇULUK**, Jacques Colette, Haziran 2006
39- **SANAT TARİHİ**, Xavier Barral I Altet, Haziran 2006
40- **ROMA İMPARATORLUĞU**, Patrick Le Roux, Temmuz 2006
41- **KIERKEGAARD**, Olivier Cauly, Temmuz 2006
42- **ALMAN EDEBİYATI**, Jean-Louis Bandet, Temmuz 2006
43- **MAYALAR**, Paul Gendrop, Ağustos 2006
44- **MİMARLIK TARİHİ**, Gérard Monnier, Ağustos 2006
45- **DİYABET**, Jean & Charles Darnaud, Ağustos 2006
46- **AVRUPA BİRLİĞİ**, Jean-Luc Mathieu, Eylül 2006
47- **DİLBİLİM**, Jean Perrot, Eylül 2006
48- **AZTEKLER**, Jacques Soustelle, Eylül 2006
49- **DADA VE GERÇEKÜSTÜCÜLÜK**, David Hopkins, Kasım 2006
50- **KÜRESELLEŞME**, Manfred B. Steger, Kasım 2006
51- **HAYVAN HAKLARI**, David DeGrazia, Kasım 2006
52- **HIRİSTİYANLIK**, Linda Woodhead, Aralık 2006
53- **GAZETECİLİK**, Ian Hargreaves, Aralık 2006
54- **EVRİM**, Brian & Deborah Charlesworth, Aralık 2006
55- **İSPANYA İÇ SAVAŞI**, Pierre Vilar, Ocak 2007
56- **YARATICILIK**, Michel-Louis Rouquette, Ocak 2007
57- **FELSEFENİN DOĞUŞU**, Giorgio Colli, Ocak 2007
58- **ANTİK FELSEFE**, Jean-Paul Dumont, Şubat 2007
59- **İNKALAR**, Henri Favre, Şubat 2007
60- **YAZIN KURAMI**, Jonathan Culler, Şubat 2007
61- **SOSYAL VE KÜLTÜREL ANTROPOLOJİ**, Monaghan & Just, Nisan 2007
62- **SPINOZA**, Roger Scruton, Nisan 2007
63- **TANGO**, Remi Hess, Nisan 2007
64- **İTALYAN EDEBİYATI**, Christian Bec & François Livi, Mayıs 2007
65- **DARWIN VE DARWINCİLİK**, Patrick Tort, Mayıs 2007
66- **SİYONİZM**, Ilan Greilsammer, Mayıs 2007
67- **FOBİLER**, Paul Denis, Ağustos 2007
68- **KLASİK SANAT**, Mary Beard & John Henderson, Ağustos 2007
69- **PLATON VE AKADEMİA**, Jean Brun, Ağustos 2007
70- **HABERMAS**, James Gordon Finlayson, Eylül 2007
71- **FREUD**, Roland Jaccard, Eylül 2007
72- **KAFKA**, Ritchie Robertson, Eylül 2007
73- **FENOMENOLOJİ**, Jean-François Lyotard, Ekim 2007
74- **EROTİZM**, Roger Dadoun, Ekim 2007
75- **TARİH**, John H. Arnold, Ekim 2007
76- **HOMEROS**, Jacqueline de Romilly, Aralık 2007
77- **ARİSTOTELES VE LİSE**, Jean Brun, Aralık 2007

78- **ANARŞİZM**, Colin Ward, Aralık 2007
79- **BİZANS TARİHİ**, Jean-Claude Cheynet, Mart 2008
80- **BARTHES**, Jonathan Culler, Haziran 2008
81- **ŞİZOFRENİ**, Marc-Louis Bourgeois, Haziran 2008
82- **İSLAM**, Dominique Sourdel, Eylül 2008
83- **SANAT KURAMI**, Cynthia Freeland, Eylül 2008
84- **PLATON**, Jean-François Mattéi, Eylül 2008
85- **FEMİNİZM**, Margaret Walters, Ocak 2009
86- **DESCARTES**, Tom Sorell, Ocak 2009
87- **KELTLER**, Venceslas Kruta, Ocak 2009
88- **MAX WEBER**, Laurent Fleury, Temmuz 2009
89- **RETORİK**, Michel Meyer, Temmuz 2009
90- **DEVLET**, Renaud Denoix de Saint Marc, Temmuz 2009
91- **SALSA VE LATİN CAZ**, Isabelle Leymarie, Ocak 2010
92- **FOUCAULT**, Gary Gutting, Ocak 2010
93- **İNSAN HAKLARI**, Andrew Clapham, Ocak 2010
94- **POETİKA**, Michel Jarrety, Mayıs 2010
95- **RUS DEVRİMİ**, S. A. Smith, Mayıs 2010
96- **FOTOĞRAF**, Roger Bellone, Mayıs 2010
97- **GALILEO**, Georges Minois, Ağustos 2010
98- **EPİSTEMOLOJİ**, Hervé Barreau, Ağustos 2010
99- **KEYNES VE KEYNESÇİLİK**, Pierre Delfaud, Ağustos 2010
100- **HEGEL VE HEGELCİLİK**, Jean-François Kervégan, Mart 2011
101- **ERGEN DEPRESYONU**, Henri Chabrol, Mart 2011
102- **MODA**, Dominique Waquet & Marion Laporte, Mart 2011
103- **LOCKE**, John Dunn, Ağustos 2011
104- **KÜRESEL ISINMA**, Mark Maslin, Ağustos 2011
105- **BAROK**, Victor-Lucien Tapié, Ağustos 2011
106- **BHAGAVADGITA**, Anonim, Eylül 2011
107- **HİNDUİZM**, Korhan Kaya, Eylül 2011
108- **İKTİSAT**, Partha Dasgupta, Eylül 2011
109- **SHAKESPEARE**, Germaine Greer, Aralık 2011
110- **SENFONİ**, Rémi Jacobs, Aralık 2011
111- **HUKUK FELSEFESİ**, Michel Troper, Aralık 2011
112- **RAMAYANA**, Anonim, Ocak 2012
113- **DEMOKRASİ**, Bernard Crick, Mart 2012
114- **FRANKFURT OKULU**, Paul-Laurent Assoun, Mart 2012
115- **KİTABIN TARİHİ**, Albert Labarre, Mart 2012
116- **MİT**, Robert A. Segal, Haziran 2012
117- **MODERN ÇİN**, Rana Mitter, Haziran 2012

118- **DÜŞLER**, J. Allan Hobson, Haziran 2012
119- **RÖNESANS**, Jerry Brotton, Kasım 2012
120- **PARANOYA**, Sophie de Mijolla-Mellor, Kasım 2012
121- **KITA FELSEFESİ**, Simon Critchley, Kasım 2012
122- **İDEOLOJİ**, Michael Freeden, Aralık 2012
123- **RÖNESANS SANATI**, Geraldine A. Johnson, Aralık 2012
124- **SOĞUK SAVAŞ**, Robert J. McMahon, Mart 2013
125- **MARX**, Peter Singer, Mart 2013
126- **POSTYAPISALCILIK**, Catherine Belsey, Mart 2013
127- **YUNAN SANATI**, Jean-Jacques Maffre, Haziran 2013
128- **MATEMATİK**, Timothy Gowers, Haziran 2013
129- **PSİKİYATRİ TARİHİ**, Jacques Hochmann, Haziran 2013
130- **ORTAÇAĞ FELSEFESİ**, Alain de Libéra, Ağustos 2013
131- **TASARIM**, John Heskett, Ağustos 2013
132- **TRAJEDİ**, Adrian Poole, Ekim 2013
133- **MODERNİZM**, Christopher Butler, Ekim 2013
134- **KÜBİZM**, Pierre Cabanne, Kasım 2013
135- **SOSYALİZM**, Michael Newman, Kasım 2013
136- **JUNG**, Anthony Stevens, Ocak 2014
137- **KUANTUM**, John Polkinghorne, Ocak 2014
138- **FAŞİZM**, Kevin Passmore, Nisan 2014
139- **KAOS**, Leonard Smith, Nisan 2014
140- **DERRIDA**, Simon Glendinning, Mayıs 2014
141- **MASONLUK**, Paul Naudon, Ağustos 2014
142- **ZEN**, Jean-Luc Toula-Breysse, Ağustos 2014
143- **BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI**, Michael Howard, Eylül 2014
144- **TIP TARİHİ**, William Bynum, Ekim 2014
145- **HEIDEGGER**, Michael Inwood, Ekim 2014
146- **KABALA**, Joseph Dan, Mart 2015
147- **İNSAN EVRİMİ**, Bernard Wood, Nisan 2015
148- **DÜNYA MÜZİĞİ**, Philip V. Bohlman, Nisan 2015
149- **SOYUT SANAT**, Alain Bonfand, Haziran 2015
150- **FRANSIZ DEVRİMİ**, William Doyle, Haziran 2015
151- **İMPARATORLUK**, Stephen Howe, Temmuz 2015
152- **GANDHİ**, Robert Deliège, Temmuz 2015
153- **ZEKÂ**, Ian J. Deary, Eylül 2015
154- **ANTİK FELSEFE**, Julia Annas, Eylül 2015
155- **ELEMENTLER**, Philip Ball, Ekim 2015
156- **PARİS'İN TARİHİ**, Yvan Combeau, Ekim 2015
157- **KARTACA**, Maria Giulia Amadasi Guzzo, Aralık 2015

158- **HOBBES**, Richard Tuck, Aralık 2015
159- **ABD TARİHİ**, Réne Rémond, Mart 2016
160- **CADILIK**, Malcolm Gaskill, Mart 2016
161- **SOSYOLOJİ**, Steve Bruce, Nisan 2016
162- **WITTGENSTEIN**, A. C. Grayling, Nisan 2016
163- **FİLM**, Michael Wood, Nisan 2016
164- **KUŞKUCULUK**, Carlos Lévy, Ağustos 2016
165- **TARİHÖNCESİ**, Chris Gosden, Ağustos 2016
166- **1871 KOMÜNÜ**, Jacques Rougerie, Ekim 2016
167- **MANTIK**, Graham Priest, Şubat 2017
168- **GEZEGENLER**, David A. Rothery, Şubat 2017

MACHIAVELLI

QUENTIN SKINNER

Türkçesi: NURSU ÖRGE

YÜZYILLAR BOYU SİYASİ LİDERLERİN KULAĞINA KÜPE OLAN ONLARCA ŞEY ÖĞÜTLEDİ MACHIAVELLI, GEREKTİĞİ ZAMAN BİR İYİLİĞE VESİLE OLACAK FENALIKLARDAN KAÇINMAMAK GİBİ, ÖRNEĞİN. TAM DA BU YÜZDEN, ADI HÂLÂ İKİYÜZLÜLÜK VE ALDATMACAYLA BİRLİKTE ANILIYOR. OYSA, YAŞAMININ ÇALKANTILARI VE YAPITININ SATIR ARALARINDAN DAMITILAN İLKELERİN BU KOLAYCI YORUMLARLA SINIRLANMIŞ UFKU AŞAN BİR DERİNLİĞE, BİR UZGÖRÜYE SAHİP OLDUĞU FİKRİ DE ALABİLDİĞİNE YAYGINDIR. YAŞAYAN EN ABİDEVİ SİYASET TARİHÇİSİ VE SİYASET FELSEFECİLERİNDEN BİRİ OLAN QUENTIN SKINNER, BU TEMEL İLKELERİ BENZERSİZ BİR AÇIKLIKLA ÇÖZÜMLEDİĞİ TARTIŞMASINDA, MÜMKÜN OLABİLECEK EN ÖZELLİKLİ, EN HATIRDA KALMAYA DEĞER MONOGRAFİLERDEN BİRİNE İMZA ATIYOR.

Kültür Kitaplığı: 169; Siyasetbilim: 11

D